Боерык

05.05.2014 №164-осн

Казан ш.

Алабуга урманчылыгының урман хуҗалыгы регламентын раслау хакында

Россия Федерациясе Урман кодексының 87 статьясының 2 өлеше, 2008 елның 22 маенда кабул ителгән “Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында” 22-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 3 статьясының 3 өлешендәге 1 пункты нигезендә,
боерык бирәм:

1. Алабуга урманчылыгының урман хуҗалыгы регламентын расларга.
2. Мәгълүмати технологияләрне үстерү секторы җитәкчесенә (М.В. Киселев) әлеге боерыкны теркәү һәм бастырып чыгаруны техник яктан тәэмин итәргә.
3. Юридик бүлек башлыгына (М.В. Зайцева) әлеге боерыкны дәүләт теркәвенә алу һәм Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгының Рәсми хокукый мәгълүмат порталында (PRAVO.TATARSTAN.RU) рәсми төстә бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына җибәрергә.
4. Финанс, бухгалтерлык исәбе һәм контрольлеге бүлеге башлыгына (А.К. Ганиева) әлеге боерыкны татар теленә тәрҗемә итүгә бәйле булган чыгымнарны финанслауны тәэмин итәргә.
5. Әлеге боерык үтәлешен контрольдә тотуны үз җаваплылыгымда калдырам.

Министр в.б. Х.Г. Мусин

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгы

Алабуга урманчылыгының урман хуҗалыгы регламенты

Казан, 2014 ел

Эчтәлек

КЕРЕШ...**5**
Россия Федерациясенең закон чыгару актлары...6
Урман хуҗалыгы регламентын төзү буенча мәгълүмати база..14

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛҮМАТЛАР...**16**
1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама...16
1.2 Урманнардан файдалануның рөхсәт ителгән төрләре..16

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ВАКЫТЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА НОРМАТИВЛАР...**34**
2.1 Үзагач әзерләгәндә урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары (диләнке хисабы), параметрлары һәм вакытлары...34
2.2. Урманнардан чәер әзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...69
2.3 Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...69
2.4 Урманнардан азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары..72
2.5 Урманнардан аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләре башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары..81
2.6. Урманнардан авыл хуҗалыгы алып бару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...84
2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеге башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...92
2.8 Урманнардан рекреация эшчәнлеге башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...92
2.9 Урманнардан урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары....................................95
2.10 Урманнардан җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...95
2.11 Урманнардан җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыкларын чыгару урыннарын эшләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...95
2.12 Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...98
2.13 Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары 99
2.14 Урманнардан үзагач һәм башка төрле урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...107
2.15 Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...108
2.16 Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары...108

2.17 Урманнардан урман үсә торган зоналар һәм урманлы районнар буенча файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре..168

3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛӘҮЛӘР......................................169
3.1 Урманнардан максатчан файдалану төрләре буенча чикләүләр....................................169
3.2 Урман кишәрлекләренең махсус саклана торган төрләре буенча чикләүләр..171
3.3 Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр..176

КЕРЕШ

Әлеге урман хуҗалыгы регламенты – Алабуга урманчылыгы урманнарыннан файдалану, аларны саклау, яклау һәм яңадан үстерү өчен нигез булып тора.

Урман хуҗалыгы регламенты 2006 елның 4 декабрендәге 200-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Урман кодексының (алга таба – РФ УК) 87 статьясының 7 өлеше нигезендә, 2012 елның 4 апрелендәге “Урман хуҗалыгы регламентлары составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдәге вакытын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында” 126 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган программа буенча эшләнде.

Урман хуҗалыгы регламенты урманчылыкның территориясенә, урман үстерү шартларына карата кулланылучы урманнарны комплексլы үзләштерүнең нормативлары һәм параметрлары җыелмасын үз эченә ала һәм урман кишәрлекләренең хокукый тәртибен билгели.

Урман хуҗалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан торгызуны гамәлгә ашыручы гражданнар һәм юридик затлар тарафыннан мәҗбүри үтәлергә тиешле (РФ УК 87 ст., 6 ө.).

Урман хуҗалыгы регламентында урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарга карата, РФ УК 87 статьясының 5 өлеше нигезендә, түбәндәгеләр аныклана:

– РФ УК 25 статьясы нигезендә билгеләнүче урманнардан файдалануның рөхсәт ителгән төрләре;

– агач кисентеләренең яше, диләнке хисабы, урманнардан файдалану вакытлары һәм алардан рөхсәтле файдалануның башка параметрлары;

– РФ УК 27 статьясы нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;

– урманнарны саклау, яклау, яңадан торгызуга карата таләпләр;

Урманнардан файдалануның төрләре буенча ел саен мөмкин булган файдалану күләмнәре урман хуҗалыгы регламентының гамәлдәге вакыты өчен билгеләнгән һәм түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:

– урманның кеше сәламәтлеге өчен әйләнә-тирәлекне булдыручы, су саклаучы, яклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

– җәмгыятьнең урманнарга һәм урман ресурсларына булган ихтыяҗларын канәгатьләндерү буенча урманнардан күпмаксатлы, рациональ, өзлексез, бетермичә файдалану;

– урманнарның токым составын һәм сыйфатын яңадан үстерү, яхшырту, аларның продуктлылыгын, сакланышын һәм якланылуын арттыру;

– урман фонды җирләреннән рациональ файдалану;

– бердәм техник сәясәт нигезендә урман хуҗалыгын алып баруның нәтиҗәлелеген арттыру, фән, техника һәм алдынгы тәҗрибә казанышларын куллану;

– биологик төрлелеген, тарихи-мәдәни һәм табигый мирас объектларын саклау.

Түбәндәрәк аларга нигезләнеп урман хуҗалыгы регламенты булдырылган норматив-хокукый, норматив-техник, методик закон документларының исемлеге китерелә:

Россия Федерациясенең Закон чыгару актлары

2006 елның 4 декабрендәге 200-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Урман кодексы (алга таба – РФ УК).

2006 елның 3 июнендәге 74-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Су кодексы (алга таба – РФ СК).

2001 елның 25 октябрендәге 136-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Җир кодексы (алга таба – РФ ҖК).

1994 елның 30 ноябрендәге 51-ФЗ номерлы Россия Федерациясе Гражданнар кодексы (алга таба – РФ ГК).

1992 елның 21 февралендәге "Җир асты байлыклары турында" 2395-1 номерлы Россия Федерациясе Законы (алга таба – "Җир асты байлыклары турында" РФ Законы).

1994 елның 21 декабрендәге "Янгын куркынычсызлыгы турында" 69-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – "Янгын куркынычсызлыгы турында" ФЗ).

1995 елның 14 мартындагы "Махсус сакланучы табигый территорияләр турында" 33-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 33-ФЗ номерлы Федераль закон).

1995 елның 24 апрелендәге "Хайваннар дөньясы турында" 52-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 52-ФЗ номерлы Федераль закон).

1995 елның 26 декабрендәге "Геодезия һәм картография турында" 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 209-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 19 июлендәге "Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында" 109-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 109-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 26 сентябрендәге "Намус иреге һәм дини берләшмәләр турында" 125-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 125-ФЗ номерлы Федераль закон).

2007 елның 24 июлендәге "Күчемсез милекнең дәүләт кадастры турында" 221-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 221-ФЗ номерлы Федераль закон).

1999 елның 31 мартындагы "Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында" 69-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 69-ФЗ номерлы Федераль закон).

2001 елның 18 июнендәге "Җир төзелмәсе турында" 78-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 78-ФЗ номерлы Федераль закон).

2002 елның 10 гыйнварындагы "Әйләнә-тирә мохитне саклау турында" 7-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 7-ФЗ номерлы Федераль закон).

2003 елның 26 мартындагы "Электр энергиясе турында" 35-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 35-ФЗ номерлы Федераль закон).

2003 елның 07 июлендәге "Элемтә турында" 126-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 126-ФЗ номерлы Федераль закон).

2006 елның 04 декабрендәге "Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында" 201-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 201-ФЗ номерлы Федераль закон).

1997 елның 17 декабрендәге "Орлыкчылык турында" 149-ФЗ номерлы Федераль закон (149-ФЗ номерлы Федераль закон).

2009 елның 24 июлендәге "Ау һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – 209-ФЗ номерлы Федераль закон).

Аларны җайга салу Россия Федерациясе Урман кодексы һәм аларны җайга салучы норматив-хокукый актлар белән каралган хокукый мөнәсәбәтләр (01.01.2013 елга карата).

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
59 ст.	Сирәк һәм юкка чыгу куркынычы янаган урман үсемлекләрен саклау	"Россия Федерациясенең Кызыл китабы турында" 19.02.1996 ел, № 158 РФ Хөкүмәте карары
91 ст. 7 ө.	Дәүләт урман реестрыннан өземтәләр бирүгә түләү күләме һәм аны тотып калу тәртибе	"Дәүләт урман реестрыннан өземтәләр бирүгә түләү күләме һәм аны тотып калу тәртибе турында" 03.03.2007 ел, № 138 РФ Хөкүмәте карары
100 ст. 2 ө., 81 ст. 38 п.	Урман законнарын бозу нәтиҗәсендә урманнарга китерелгән зыянның күләмен исәпләп чыгару таксалары һәм методикалары	"Урман законнарын бозу нәтиҗәсендә урманнарга китерелгән зыян күләмен исәпләп чыгару турында" 08.05.2007 ел, № 273 РФ Хөкүмәте карары
96 ст. 6 ө. 81 ст. 36 п.	Дәүләт урман контролен һәм күзәтчелеген башкару тәртибе	"Федераль дәүләт урман күзәтчелеген (урман сагын) гамәлгә ашыру турында нигезләмә раслау турында" 22.06.2007 ел, № 394 РФ Хөкүмәте карары
50 ст. 3 ө.	Зат, затлар төркеме тарафыннан әзерләнергә тиешле максималь үзагач күләме	"Зат, затлар төркеме тарафыннан әзерләнергә тиешле максималь үзагач күләмен билгеләү турында" 22.06.2007 ел, № 395 РФ Хөкүмәте карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
73 ст. 4 ө. 81 ст. 27 п.	Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме бирәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары	"Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында" 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте Карары
44 ст.	Су объектын файдалануга тапшыру турында карар әзерләү һәм кабул итү тәртибе	"Су объектын файдалануга тапшыру турында карарны әзерләү һәм кабул итү тәртибе турында" 30.12.2006 ел, № 844 РФ Хөкүмәте карары.
45 ст.	Урманнарны линияле объектлар төзүдә файдалану	"Россия Федерациясенең элемтә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрен раслау турында" 09.06.1995 ел, № 578 РФ Хөкүмәте карары
76 ст. 3 ө. 81 ст. 30 п.	Федераль милектәге җирләрдә әзерләнүче диләнкеләр күләменең берәмлеге өчен түләү ставкалары (урман утыртмаларын сату–алу килешүе өчен)	"Федераль милектә булган урман кишәрлеге арендасы буенча урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеге мәйданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында" 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте Карары
55 ст. 3 ө.; 81 ст. 17 п.	Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен раслау турында" 29.06.2007 ел, № 414 РФ Хөкүмәте Карары
53 ст. 4 ө.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен раслау турында" 30.06.2007 ел, № 417 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарны янгынга каршы кору турында" 16.04.2011 ел, № 281 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарда урман янгыннары нәтиҗәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләрне бетерү буенча көчләрне һәм янгын сагы бүлекчәләре чараларын җәлеп итү кагыйдәләрен раслау турында" 05.05.2011 ел, № 344 РФ Хөкүмәте Карары "Урман янгыннары нәтиҗәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләр турында" 17.05.2011 ел, № 376 РФ Хөкүмәте Карары; "Урман янгыннарын сүндерү планын һәм аның формасын эшләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында" 17.05.2011

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
		ел, № 377 РФ Хөкүмәте Карары; "Урманнарда һәм урман янгыннарында янгын куркынычы турындагы мәгълүматларның дөреслеген контрольдә тоту кагыйдәләрен раслау турында" 18.08.2011 ел, № 687 РФ Хөкүмәте Карары
22 ст. 3 ө.	Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары исемлеген әзерләү һәм раслау тәртибе	"Урманнарны үзләштерү өлкәсендәге өстенлекле инвестиция проектлары турында" 30.06.2007 ел, № 419 РФ Хөкүмәте Карары
6 ст.	Урманнар урнашкан җирләрнең категорияләре	"Урман фонды җирләрен башка төр (бүтән) категория җирләренә күчерү турында документлар составы һәм аларны әзерләү тәртибе турында" 28.01.2006 ел, № 48 РФ Хөкүмәте Карары
105 ст. 7 ө.	Урман–парк зоналарының, яшел зоналарның функция зоналарын билгеләү	"Урман-парк зоналарының функция зоналарын, урман-парк зоналарының, яшел зоналарның мәйданын һәм чикләрен билгеләү турында нигезләмә раслау турында" 14.12.2009 ел, №1007 РФ Хөкүмәте Карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	"Саклык урманнары, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау турында" 2012 елның 17 июнендәге №1283-р РФ Хөкүмәте Әмернамәсе
Россия Федерациясе Табигый ресурслар министрлыгы актлары (РФ ТРМ)		
62 ст. 3 ө. 81 ст. 21 п.	Урман торгызу кагыйдәләре	"Урман торгызу кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №183 боерык
64 ст. 3 ө. 81 ст. 23 п.	Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Урманнарны карап тору кагыйдәләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №185 боерык
103 ст. 6 ө. 81 ст. 40 п.	Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан торгызу үзенчәлекләре	"Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 16.07.2007 ел, №181 боерык
Федераль урман хуҗалыгы агентлыгы (Рослесхоз) боерыклары		
88 ст. 2 ө.	Урманнарны үзләштерү проектының составы һәм	"Урманнарны үзләштерү проектының составын һәм аны эшләү тәртибен раслау ту-

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	аны эшләү тәртибе	рында" 29.02.2012 ел, №69 боерык
104 ст. 2 ө. 107 ст. 4 ө.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләре	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 боерык
15 ст. 3 ө.	Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар	"Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 боерык
86 ст. 5 ө.	РФ субъектының урман планы составы һәм планны әзерләү тәртибе	"Россия Федерациясе урман планының типладанәырылган формасын һәм составын, аны әзерләү тәртибен раслау турында" 5.10.2011 ел, №423 боерык
87 ст. 7 ө. 81 ст. 34 п.	Урман хуҗалыгы регламентларының составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдәге вакыты һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибе	"Урман хуҗалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдәге вакытын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында" 04.04.2012 ел, №126 боерык
81 ст.	Урманнарны саклык категорияләре буенча аеру	"Урманнарны кыйммәтле урманнарга, эксплуатацияләнүче урманнарга, резервтагы урманнарга кертү буенча вакытлы күрсәтмәләрне раслау турында" 26.08.2008 ел, №237 боерык
15 ст. 4 ө.	Кисентеләрнең яше	"Кисентеләрнең яшен билгеләү турында" 19.02.2008 ел, №37 боерык
29 ст. 5 ө. 81 ст. 1 п.	Диләнке хисабын исәпләп чыгару тәртибе	"Диләнке хисабын исәпләп чыгару тәртибе турында" 27.05.2011 ел, №191 боерык
29 ст. 9 ө. 81 ст. 4 п.	Үзагач әзерләү кагыйдәләре (шул исәптән урман утыртмаларын кисү тәртибе, 16 ст. 3 ө.)	"Үзагач әзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 01.08.2011 ел, №337 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренең утырту материалларын үстерү	"Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалларын (үсентеләрне, чәчкеннәрне) үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 19.07.2011 ел, №308 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану	"Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 10.06.2011 ел, №223 боерык
43 ст.	Урманнардан җир асты байлыкларын геологик өйрәнүне башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен файдалану	"Урманнардан җир асты байлыкларын геологик өйрәнүне башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 27.12.2010 ел, №515 боерык
31 ст.	Чәер әзерләү	"Чәер әзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 24.01.2012 ел, №23 боерык
91 ст. 9 ө.; 81 ст. 35 п.	Дәүләти урман реестрын алып бару тәртибе	"Дәүләти урман реестрын алып бару турында" 30.05.2011 ел, № 194 боерык; "Дәүләти урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында" 15.02.2012 ел, №194 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу	"Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу турында" 05.12.2011 ел, №512 боерык
39 ст.	Җимешле, җиләкле декоратив урман үсемлекләрен үстерү	"Урманнардан җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үсемлекләрен әзерләү	"Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен әзерләү кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №511 боерык
40 ст.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча урманнардан файдалану	"Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 23.12.2011 ел, №548 боерык
41 ст.	Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану	"Урманнардан рекреация эшчәнлеген башкару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 21.02.2012 ел, №62 боерык
104 ст. 105 ст.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану	"Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау функциясен үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, һәм шулай ук махсус яклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында" 14.12.2010 ел, №485 боерык
49 ст. 3 ө. 81 ст. 14 п.	Урманнардан файдалану буенча хисап рәвеше һәм	"Урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү, урман үрчетү турын-

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
	аны тапшыру тәртибе	да хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
60 ст. 2 ө. 81 ст. 20 п.	Урманнарны саклау һәм алардан файдалану буенча хисап рәвеше һәм аны тапшыру тәртибе	"Урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
63 ст. 2 ө. 81 ст. 22 п.	Урман үрчетү кагыйдәләре	"Урман үрчетү кагыйдәләрен раслау турында" 10.01.2012 ел, №1 боерык
66 ст. 2 ө. 81 ст. 25 п.	Урманнарны яңадан үстерү һәм урман үрчетү турында хисап рәвеше, аны тапшыру тәртибе	"Урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү, урман үрчетү турында хисапларның рәвешләрен һәм аларны тапшыру тәртибен билгеләү турында" 14.02.2012 ел, №47 боерык
89 ст. 1 ө.	Урманнарны үзләштерү проектының дәүләт һәм муниципаль экспертизасы тәртибе	"Урманнарны үзләштерү проектының дәүләт һәм муниципаль экспертизасы тәртибен раслау турында" 22.12.2011 ел, №545 боерык
26 ст. 3 ө. 81 ст. 3 п.	Урман декларациясенең рәвеше, аны тутыру һәм тапшыру тәртибе	"Урман декларациясе турында" 17.01.2012 ел, №18 боерык
77 ст. 5 ө. 81 ст. 31 п.	Дәүләт яки муниципаль милектәге урман утыртмаларын сату-алу килешүләрен әзерләү һәм төзү тәртибе, һәм урман утыртмаларын сату-алу килешүенең үрнәк рәвеше	"Дәүләти һәм муниципаль милектәге җирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу килешүләрен әзерләү һәм төзү тәртибен, һәм Урман утыртмаларын сату-алу килешүенең үрнәк рәвешен раслау турында" 26.07.2011 ел, № 318 боерык
74 ст. 5 ө. 29 һәм 28 п. 81 ст.	Дәүләти яки муниципаль милектәге урман кишәрлеге арендасы килешүен әзерләү һәм төзү тәртибе, һәм урман кишәрлеге арендасы килешүенең үрнәк рәвеше	"Дәүләти яки муниципаль милектәге урман кишәрлеге арендасы килешүен әзерләү һәм төзү тәртибен, һәм урман кишәрлеге арендасы килешүенең үрнәк рәвешен раслау турында" 26.07.2011 ел, № 319 боерык
38 ст.	Урманнардан авыл хуҗалыгын алып бару өчен файдалану	"Урманнардан авыл хуҗалыгын алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 05.12.2011 ел, №509 боерык
26 ст. 6 ө. 81 ст. 2 п.	Үзагачын әзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токымнары) исемлеге	"Үзагачын әзерләү рөхсәт ителмәгән агачларның һәм куакларның төрләре (токымнары) исемлеген раслау турында" 05.12.2011 ел, №513 боерык
46 ст. 3 ө. 81 ст. 13 п.	Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләре	"Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында" 12.12.2011 ел, № 517 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
53 ст. 4 ө.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янгын һәм санитар иминлек кагыйдәләре	"Урманнарда янгын куркынычсызлыгын яисә санитар иминлекне тәэмин итү максатларында гражданнарның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чараларының үтеп керүен, урманнарда билгеле бер эш төрләрен үткәрүне чикләү тәртибен раслау турында" 03.11.2011 ел, №471 боерык "Урманнарны янгынга каршы кору турында турында" 27.04.2012 ел, №174 боерык "Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясен һәм, урманнардагы һава торышына карап, табигый янгын куркынычы классификациясен раслау турында" 05.07.2011 ел, № 287 боерык
67 ст. 68 ст.	Урман коруны үткәрү кагыйдәләре	"Урман кору күрсәтмәсен раслау турында" 12.12.2011 ел, №516 боерык.
	Санитар-тернәкләндерү чараларын үткәрү буенча күрсәтмә, Зарарлы организмнар чыккан урыннарны юк итү һәм бетерү буенча күрсәтмә, Урманнарны патологик яктан мониторинглауны проектлау, оеданәыру һәм алып бару буенча күрсәтмә һәм Урманнарны патологик тикшеренүләрне планладанәыру, оеданәыру һәм алып бару буенча күрсәтмә	"Методик документларны раслау турында" 29.12.2007 ел, №523 боерык.
Татарстан Республикасының норматив-хокукый актлары		

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексы белән каралган	Норматив актлар
1	2	3
82, 83 ст.		2008 елның 22 маендагы "Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында" 22-ТРЗ номерлы ТР Законы; 2009 елның 16 мартындагы "Татарстан Республикасының Урман планын раслау турында" ПУ-146 номерлы ТР Президенты Указы "2011-2014 елларда Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгын үстерү" озак вакытлы максатчан программасын раслау турында" 29.04.2011 ел, № 355 ТР МК Карары

Урман хуҗалыгы регламентын төзү буенча мәгълүмати база

Урман хуҗалыгы регламентын эшләгәндә түбәндәгеләрдән файдаланылды:

– законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә яшь класслары ысулы белән башкарылган 2012 елның урманкору материаллары;

– җир корылышы материаллары;

– Татарстан Республикасы урман хуҗалыгы идарәсе органнарының исемлек һәм статистика хисаплылыгы;

– РФ Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив-хокукый актлар.

Россия ТРМ урман хуҗалыгы регламентларына үзгәрешләр кертү тәртибе ачыкланды. Үзгәрешләрне кертү түбәндәге очракларда рөхсәт ителә:

– урман торышы һәм структурасы буенча урман корылышын яисә махсус тикшеренүләрне уздырганда ачыкланган үзгәрешләр;

– урман мөнәсәбәтләре өлкәсендәге гамәлдә булган норматив-хокукый актлардагы үзгәрешләр;

– Россия Федерациясе законнарында каралган бүтән очракларда.

Аларны Урман кодексына ярашлы торышка китерү өчен түбәндәге гамәлләр башкарылды:

– 01.01.2013 елга карата дәүләти урман реестры күрсәткечләре нигезендә урманчылыкның мәйданы билгеләнде.

– урманчылык кишәрлекләре буенча урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;

– әзерләнгәннең күләме (диләнке хисабы), өлгергән һәм картайган утыртмаларны сайланма һәм тоташ кисүләрдә урманнарны рөхсәтле файдалануның параметрлары һәм вакытлары хисапланды;

– урманнарны карап тотканда, санитар-савыктыру чараларын үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче утыртмаларны кискәндә әзерләнүче үзагач күләмнәре хисапланды;

– урманнардан чәер әзерләү буенча рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде,

– агач булмаган урман ресурсларын әзерләү буенча урманнардан рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде;

– азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыеп алу буенча урманнардан рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде;

– аучылык хуҗалыгын алып бару һәм аучылык белән шөгыльләнү, авыл хуҗалыгын алып бару буенча урманнардан рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары билгеләнде;

– урманнардан рөхсәтле файдалануның нормативлары, параметрлары һәм вакытлары, урманнарны саклау, яклау һәм яңадан торгызу нормативлары билгеләнде;

– урманнардан максатчан билгеләнеш төрләре, махсус якланучы кишәрлек төрләре буенча файдаланудагы чикләүләрнең нормативлары, куллану төрләре буенча чикләүләр билгеләнде;

– урманнарның максатчан билгеләнеше буенча бүлгәләнешенә карап, картографик материалларга үзгәрешләр кертелде.

Эшләп чыгару өчен нигез

Урман хуҗалыгы регламенты 2013 елның 28 ноябрендәге, ТР Урман хуҗалыгы министрлыгы белән төзелгән 092/71Д килешүе нигезендә эшләп чыгарылды. Килешү Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгының Алабуга урманчылыгы буенча урман хуҗалыгы регламентына, Алабуга урманчылыгы составыннан 12966 гектар мәйданда Лубян урман хуҗалыгын аерып чыгару өлешендә үзгәрешләр кертүне күздә тота. Максаты – яңа Лубян урманчылыгы булдыру.

Эшләп чыгаручы оешма турында белешмәләр

Урман хуҗалыгы регламенты ФГУП "Рослесинфорг" Казан филиалы тарафыннан эшләнде, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а, тел. (8-843) 272-31-83, 272-17-81, 272-33-92. ИНН/КПП ИНН/КПП 7705028865/52602001.

ФДУП "Рослесинфорг" Казан филиалы директоры – Йосыпов Айрат Якуб улы, тел.: (8843) 272 – 31 – 83.

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛҮМАТЛАР

1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама
1.1. Урманчылыкның исеме һәм урнашуы

Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгының Алабуга урманчылыгы Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгыш өлешендә, Алабуга, Менделеевск, Тукай административ районнары территориясендә урнашкан.

Административ район үзәкләре – Алабуга ш., Менделеевск ш., Чаллы ш.

Урманчылыкның конторасы Алабуга шәһәрендә урнашкан, республика башкаласы Казан шәһәреннән 208 чакрымда һәм иң якын тимер юл станциясеннән 20 чакрымда.

Урманчылыкның юридик һәм почта адресы: 423630, Татарстан Республикасы, Алабуга ш., Чаллы шоссесы, 9 йорт. Телефоннары: 7-36-29 код 8-855-57, факс: 7-36-29

Төньяктан алып көньякка кадәр урманчылыкның озынлыгы – 72 чм, көнчыгыштан көнбатышка кадәр – 85 чм. Алабуга урманчылыгының урнашуы Татарстан Республикасының карта-схемасында күрсәтелгән, 1 нче рәсем.

1.2. Урманчылыкның гомуми мәйданы

Алабуга урманчылыгы урман фонды җирләренең гомуми мәйданы 01.01.2014 елга карата 29053 гектар тәшкил итә.

1.3 Урманчылык территорияләрен муниципаль берәмлекләр буенча бүлү

Кишәрлек урманчылыкларына бүлү 2.1 һәм 2.2 рәсемнәрендә күрсәтелгән.

1 таблица

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми мәйданы, га
1	2	3	4
1	Морты	Алабуга	9882
2	Менделеевск	Менделеевск	4658
		Алабуга	1923
3	Татарстан	Тукай	12590
Урманчылык буенча барлыгы:			**29053**

Урманчылыкның урман фонды административ территорияләре буенча төрле зурлыктагы урман кишәрлекләреннән гыйбарәт. Кварталлар саны – **333** данә. Кварталның уртача мәйданы – 87 га.

1.4 Урманчылыкның урнашуы

Урманчылыкның урман фонды зур булмаган урман массивларыннан һәм урман кишәрлекләреннән торучы утраучыклардан гыйбарәт. Урманчылык территориясе буйлап Чулман, Нократ һәм башка күп кенә кече елгалар ага. Татарстан Республикасының Урманчылык территориясе бүлеп бирелгән схематик картасы 1 рәсемдә күрсәтелгән.

1.5 Урманчылык урманнарын урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарга бүлү

Бу эш РФ УК 15 ст. һәм "Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында" 09.03.2011 ел, №61 Федераль урман хуҗалыгы агентлыгы боерыгы нигезендә башкарылды, 2 таблицада тасвирланган.

Урманчылыкның территориясе һәм урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча кишәрлек урманчылыклары территорияләре бүлгәләнгән схематик карта 2 рәсемдә күрсәтелгән.

2 таблица

Урманчылык районнарын урман үсү зоналарына һәм урманлы районнарга бүлү

№ п/п	Урман кишәрлекләренең исеме	Урман үсү зонасы	Урманлы район	Урман кварталлары исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4	5	6
1	Морты	Ылыслы-киң яфраклы урманнар	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы район	1-102	9882
2	Менделеевск			1-112	6581
3	Татарстан	Урман-дала	Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районы	1-131	12590
Урманчылык буенча барлыгы				**333**	**29053**

1 рәсем

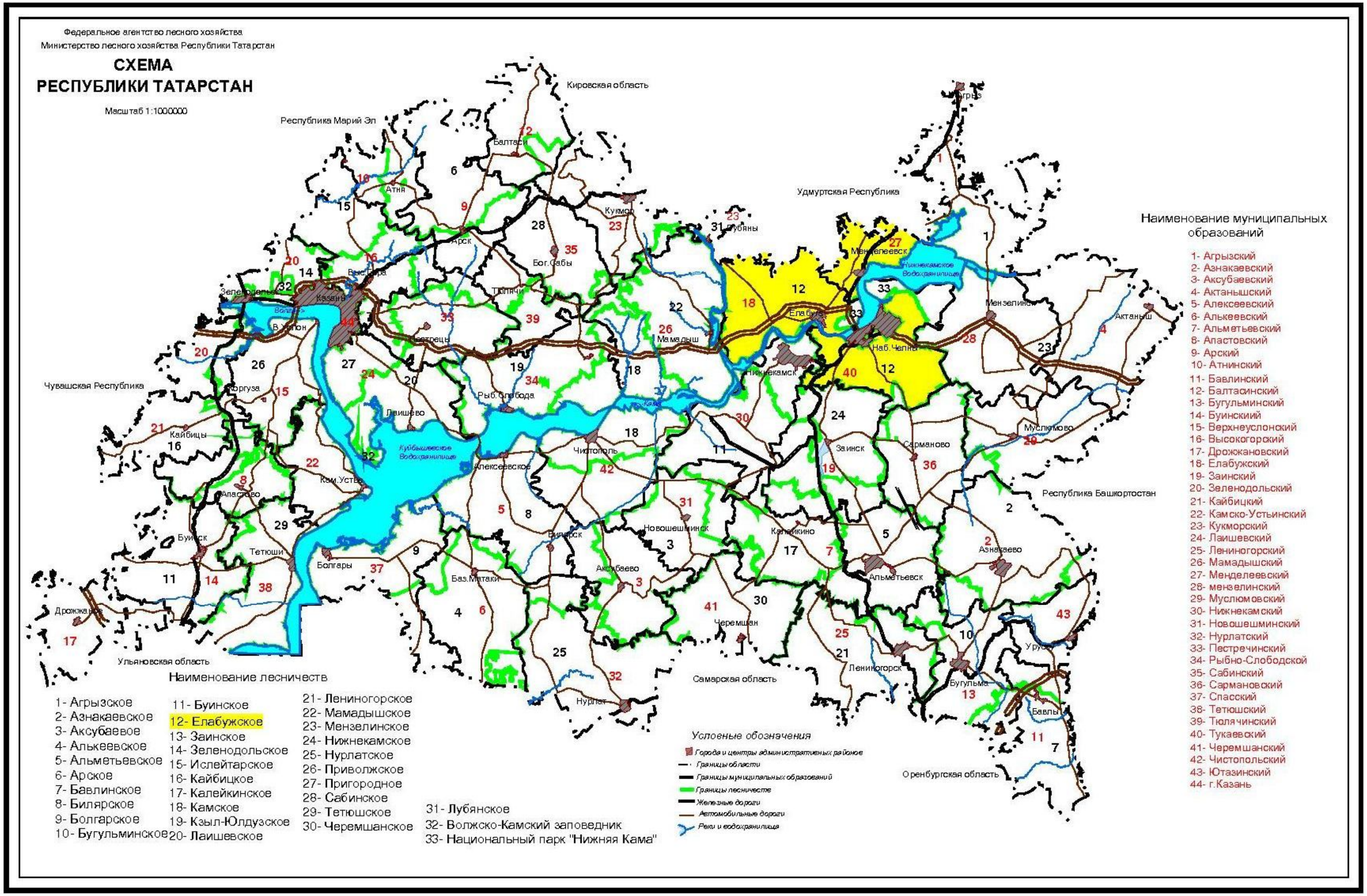
Федеральное агентство лесного хозяйства
Министерство лесного хозяйства Республики Татарстан
СХЕМА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
Масштаб 1:1000000
Кировская область
Республика Марий Эл
Удмуртская Республика
Чувашская Республика
Республика Башкортостан
Ульяновская область
Самарская область
Оренбургская область
Наименование муниципальных образований
1- Агрызский
2- Азнакаевский
3- Аксубаевский
4- Актанышский
5- Алексеевский
6- Алькеевский
7- Альметьевский
8- Апастовский
9- Арский
10- Атнинский
11- Бавлинский
12- Балтасинский
13- Бугульминский
14- Буинский
15- Верхнеуслонский
16- Высокогорский
17- Дрожжановский
18- Елабужский
19- Заинский
20- Зеленодольский
21- Кайбицкий
22- Камско-Устьинский
23- Кукморский
24- Лаишевский
25- Лениногорский
26- Мамадышский
27- Менделеевский
28- мензелинский
29- Муслюмовский
30- Нижнекамский
31- Новошешминский
32- Нурлатский
33- Пестречинский
34- Рыбно-Слободской
35- Сабинский
36- Сармановский
37- Спасский
38- Тетюшский
39- Тюлячинский
40- Тукаевский
41- Черемшанский
42- Чистопольский
43- Ютазинский
44- г.Казань
Наименование лесничеств
1- Агрызское
2- Азнакаевское
3- Аксубаевское
4- Алькеевское
5- Альметьевское
6- Арское
7- Бавлинское
8- Билярское
9- Болгарское
10- Бугульминское
11- Буинское
12- Елабужское
13- Заинское
14- Зеленодольское
15- Ислейтарское
16- Кайбицкое
17- Калейкинское
18- Камское
19- Кзыл-Юлдузское
20- Лаишевское
21- Лениногорское
22- Мамадышское
23- Мензелинское
24- Нижнекамское
25- Нурлатское
26- Приволжское
27- Пригородное
28- Сабинское
29- Тетюшское
30- Черемшанское
31- Лубянское
32- Волжско-Камский заповедник
33- Национальный парк "Нижняя Кама"
Условные обозначения
Города и центры административных районов
Границы области
Границы муниципальных образований
Границы лесничеств
Железные дороги
Автомобильные дороги
Реки и водохранилища

2 рәсем

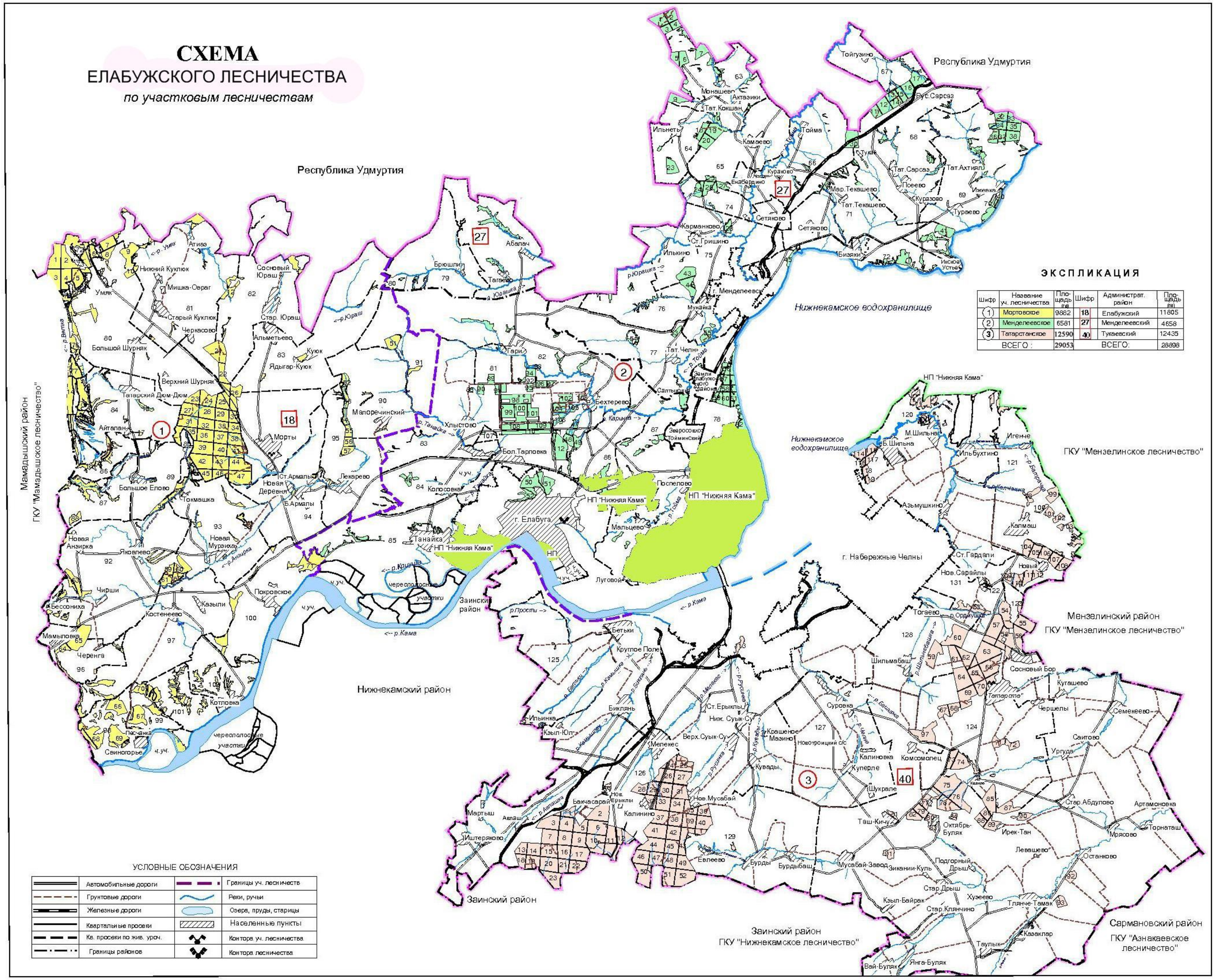
СХЕМА
ЕЛАБУЖСКОГО ЛЕСНИЧЕСТВА
по участковым лесничествам
Республика Удмуртия
Республика Удмуртия
ЭКСПЛИКАЦИЯ
Шифр
Название уч. лесничества
Площадь (га)
Шифр
Администрат. район
Площадь (га)
1 Мортовское 9882 18 Елабужский 11805
2 Менделеевское 6581 27 Менделеевский 4658
3 Татарстанское 12590 40 Тукаевский 12435
ВСЕГО : 29053 ВСЕГО: 28898
Нижнекамское водохранилище
г. Набережные Челны
г. Елабуга
НП "Нижняя Кама"
Мамадышский район
ГКУ "Мамадышское лесничество"
ГКУ "Мензелинское лесничество"
Мензелинский район
ГКУ "Мензелинское лесничество"
Нижнекамский район
Заинский район
Заинский район
Заинский район
ГКУ "Нижнекамское лесничество"
Сармановский район
ГКУ "Азнакаевское лесничество"
УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ
Автомобильные дороги
Грунтовые дороги
Железные дороги
Квартальные просеки
Кв. просеки по жив. уроч.
Границы районов
Границы уч. лесничеств
Реки, ручьи
Озера, пруды, старицы
Населенные пункты
Контора уч. лесничества
Контора лесничества

3 таблица

1.6 Урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урманнары категорияләре буенча бүлү (РФ УК 10 һәм 102 ст.)

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы. га	Урманнарның максатчан билгеләнеше
1	2	3	4	5
Барлыгы урманнар	Морты	1 - 102	9882	
	Менделеевс	1 - 112	6581	
	Татарстан	1 - 131	12590	
	Җәмгысе		**29053**	
Саклык урманнары, барлыгы	Морты		7183	
	Менделеевск		6581	
	Татарстан		3614	
	Җәмгысе		**17378**	
Шул исәптән:				
Су саклау зоналарындагы урманнар	Морты	2-4,6,13,14,16,18,24, 27,28,31,35, 38 41,43,44,47,72-78,80,84,86,87,92, 99 кв. өлешләре	658	РФ Урман кодексы, РФ Су кодексы, 04.12.2006 ел, № 201-ФЗ Федераль закон, Рослесхозның 16.06.2010 ел “Татарстан Республикасы территориясендәге урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында” № 232 боерыгы, 12.12.2011 ел, №516 Рослесхоз боерыгы нигезендә расланган Урманкору инструкциясе
	Менделеевск	16,17,40,41,45,55-58,61,62,69-73,78 квартал өлешләре	284	
	Татарстан	1,4-6,10-12,16,17,20,21,23, 26,28-30,43-45,47,48,51,54,75-78 кв. өл.	254	
	Җәмгысе		**1196**	
табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар, барлыгы	Морты		266	
	Менделеевск		1842	
	Татарстан		2118	
	Җәмгысе		**4226**	
Шул исәптән:				
РФ субъекты милкендә булган, гомуми	Морты	6,22,25,26,30 65,80,81,92,97,100 кв. өл.	266	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 ел, № 201-ФЗ Федераль закон,

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы. га	Урманнарның максатчан билгеләнеше
1	2	3	4	5
кулланылыданә агы тимер юл, гомуми кулланылыданә агы федераль автомобиль юллары, гомуми кулланылыданә агы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары	Менделеевск	Части кварталов 16,17,28, 67,69,71,73 Квартал 30	234	Рослесхозның 16.06.2010 ел №232 боерыгы, 12.12.2011 ел, №516 Рослесхоз боерыгы нигезендә расланган Урманкору инструкциясе, 14.07.1944 ел, №14537 СССР ХКС Әмернамәсе, 31.12.2003 ел, №702 ТР МК Карары.
	Татарстан	Части кварталов 1,3,11,12,57, 58,63,65,66,70,75, 77,79,82,83	585	
	Җәмгысе		**1085**	
Яшел зоналар	-	-	-	
Урман-парк зоналары	Морты	-	0	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 ел, № 201-ФЗ Федераль закон, Рослесхозның 16.06.2010 ел №232 боерыгы, 12.12.2011 ел, №516 Рослесхоз боерыгы нигезендә расланган Урманкору инструкциясе, 04.05.1949 ел, №6136-р СССР МС әмернамәсе
	Менделеевск	46-52,84-87,89,92-97,102-112 кв.	1608	
	Татарстан	98-122,130,131 кв.	1533	
	Җәмгысе		**3141**	
Кыйммәтле урманнар, барлыгы	Морты		6259	
	Менделеевск		4455	
	Татарстан		1087	
	Җәмгысе		**11801**	
Шул исәптән:				
су объектлары буенда урнашкан тыюлы урман полосалары	Морты	1,5,67-69,71,79,88 кв., 2,4,16,72-74,78,80, 84,86,87,92,96,97, 98,99,101,102 кв. өлешләре	2327	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 ел, № 201-ФЗ Федераль закон, Рослесхозның 16.06.2010 ел №232 боерыгы, РФ Су кодексы, 29.09.1948 ел, №3670 СССР МС әмернамәсе, 11.10.1948 ел, №555 СССР Урман хуҗалыгы боерыгы
	Менделеевск	59 кв., 55,69,71,85 кв. өл.	195	
	Татарстан	-	0	
	Җәмгысе		**2522**	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы. га	Урманнарның максатчан билгеләнеше
1	2	3	4	5
Кыйммәтле промысел балыкларының уылдык чәчү урыннарын яклый торган урманнар	Морты	3,13,14,18,75-78,84,86,87,99,102 квартал өл.	551	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, Рослесхозның 16.06.2010 ел №232 боерыгы, 26.10.1975 ел, №554 РСФСР МС карары, 07.08.1978 ел, №388 РСФСР МС карары
	Менделеевск	60 кв., 41,56-58, 61,62,69,70,72,73, 78 кв. өл.	696	
	Татарстан	-	0	
	Җәмгысе		**1257**	
Далалы, ярымдалалы, урман-далалы, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар	Морты	7-12,15,17,19-21, 48-64,66,70,82,83,85, 89-91,93-95 кв., 6,22,65,80,81,84,92,96-98,100-102 кв. өл.	3381	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, 16.06.2010 № 232 Рослесхоз боерыгы, 11.08.1950 ел, №12221-р СССР МС әмернамәсе
	Менделеевск	1-15,18-27,29,31-39, 42-44,54,63-66,68,74-77,79-83 кв., 16,17,28,67,69,71, 85 кв. өл.	3564	
	Татарстан	53,67,68,71-74,81,91-93,97,123-129 кв.	1242	
	Җәмгысе		**8187**	
Эксплуатация урманнары	Морты	29,32-34,36,37,39,40, 42,45,46 кв. 24-28,30,31,35,38,41, 43,44,47 кв. өл.	2699	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 ел, №201-ФЗ Федераль закон, Рослесхозның 16.06.2010 ел №232 боерыгы, 23.04.1943 ел, №430 СССР ХКС
	Менделеевск	-	0	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яисә аларның өлешләренең номерлары	Мәйданы. га	Урманнарның максатчан билгеләнеше
1	2	3	4	5
	Татарстан	2,7-9,13-15,18,19, 22,24,25,27,31-42,46,49,50, 52,55,56,59-62,64,69,80,84-90 кв., 1,3-6,10-12,16,17,20, 21,23,26,28-30,43-45,47,48, 51,54,57,58,63,65, 66,70,75-79,82,83 кв. өл.	8976	карары
	Җәмгысе		**11675**	

Алабуга урманчылыгы урманнарын максатчан билгеләнеше буенча бүлү 3 рәсемдә күрсәтелде.

4 таблица

1.7 Урманчылык территориясендәге урман фондының урманлы һәм урмансыз җирләренә сыйфатлама

Җирләрнең категориясе	Урманчылык буенча барлыгы	
	Мәйданы, га	%
1	2	3
Җирләрнең гомуми мәйданы	29053	100
Урманлы җирләр – барлыгы	26981	93
Урман үсемлекләре белән капланган җирләр – барлыгы	26039	90
Шул исәптән: урман культуралары	7305	25
Урман үсемлекләре белән капланмаган җирләр – барлыгы	941,8	3
Алардан:		

3 рәсем

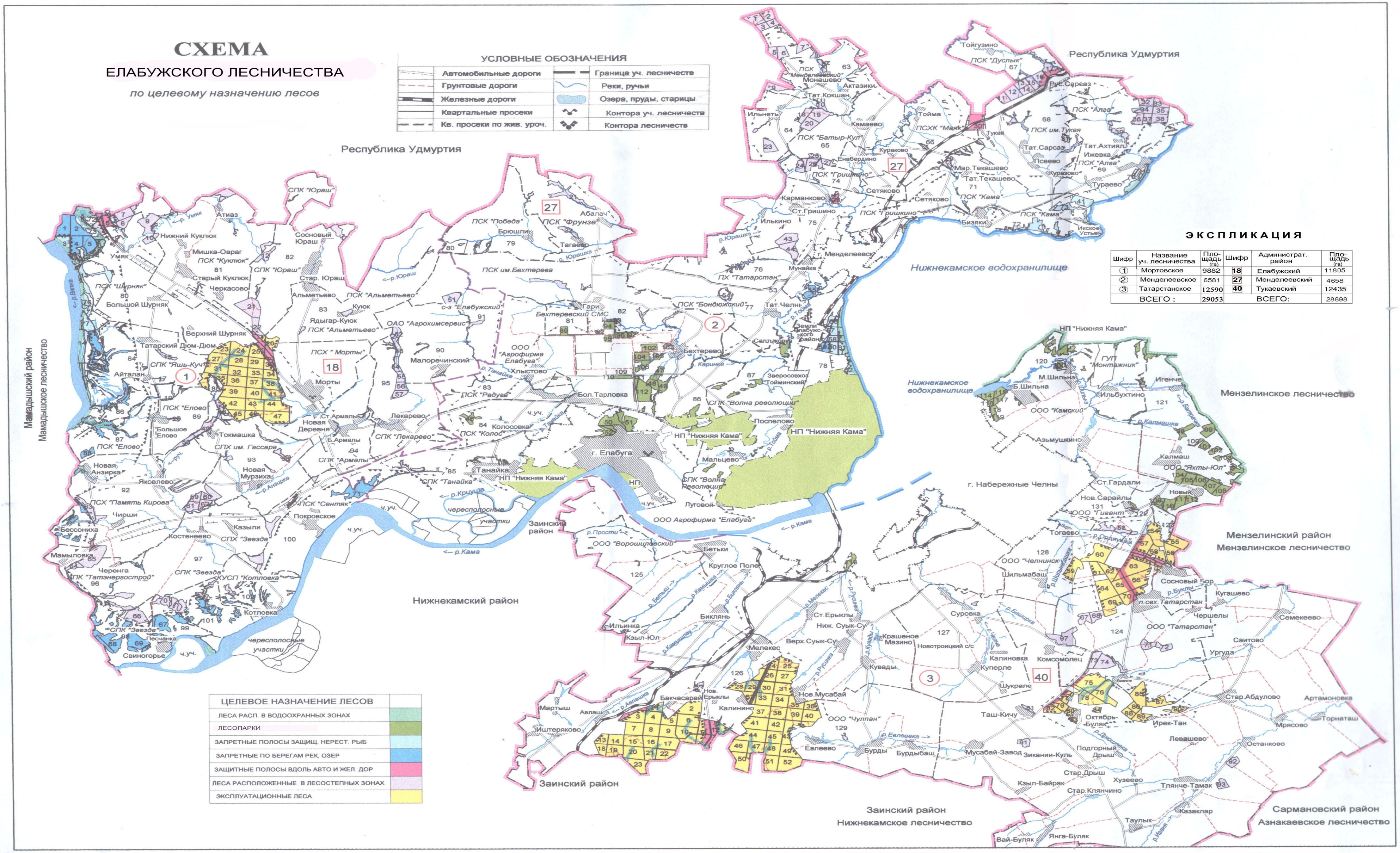
СХЕМА
ЕЛАБУЖСКОГО ЛЕСНИЧЕСТВА
по целевому назначению лесов
УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ
Автомобильные дороги
Граница уч. лесничеств
Грунтовые дороги
Реки, ручьи
Железные дороги
Озера, пруды, старицы
Квартальные просеки
Контора уч. лесничества
Кв. просеки по жив. уроч.
Контора лесничеств
ЭКСПЛИКАЦИЯ
Шифр | Название уч. лесничества | Площадь (га) | Шифр | Администрат. район | Площадь (га)
1 | Мортовское | 9882 | 18 | Елабужский | 11805
2 | Менделеевское | 6581 | 27 | Менделеевский | 4658
3 | Татарстанское | 12590 | 40 | Тукаевский | 12435
ВСЕГО : | 29053 | ВСЕГО: | 28898
ЦЕЛЕВОЕ НАЗНАЧЕНИЕ ЛЕСОВ
ЛЕСА РАСП. В ВОДООХРАННЫХ ЗОНАХ
ЛЕСОПАРКИ
ЗАПРЕТНЫЕ ПОЛОСЫ ЗАЩИЩ. НЕРЕСТ. РЫБ
ЗАПРЕТНЫЕ ПО БЕРЕГАМ РЕК, ОЗЕР
ЗАЩИТНЫЕ ПОЛОСЫ ВДОЛЬ АВТО И ЖЕЛ. ДОР
ЛЕСА РАСПОЛОЖЕННЫЕ В ЛЕСОСТЕПНЫХ ЗОНАХ
ЭКСПЛУАТАЦИОННЫЕ ЛЕСА
Республика Удмуртия
Мамадышский район
Мамадышское лесничество
Нижнекамский район
Заинский район
Нижнекамское лесничество
Мензелинский район
Мензелинское лесничество
Сармановский район
Азнакаевское лесничество
Нижнекамское водохранилище
г. Елабуга
г. Набережные Челны
НП "Нижняя Кама"

- йомылмаган урман культуралары	451,8	2
- урман питомниклары; плантацияләр	0	0
- табигый аралыклар	0	0
Урман торгызу фонды, барлыгы	490	2
Шул исәптән:		
- көекләр, һәлак булган үсемлекләр	0	0
- киселгән урыннар һәм диләнкеләр	40,1	0,1
- аланлыклар, ачык урыннар	449,9	1,7
Урмансыз җирләр – барлыгы	2072	7
Шул исәптән:		
- сөрүлекләр	11,2	0,04
- печәнлекләр	165,1	0,6
- көтүлекләр	581,4	2
- сулар	43,7	0,1
- юллар, урман ызаннары	129,5	0,4
- утарлар һ.б.	126,9	0,4
- сазлар	23,7	0,08
- комнар	0	0
- кар базлары	0	0
- бүтән җирләр	990,5	4,1

1.8 Махсус саклана торган табигый территорияләр исемлеге

Алабуга урманчылыгы территориясендә махсус сакланучы табигый территорияләр юк.

1.9 Булган урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларының, урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган объектларның, әлеге объектларны төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү буенча чараларның территориаль планлаштыру документларында каралган сыйфатламасы

1.9.1 Урман инфраструктурасы объектлары

Урман инфраструктурасы объектларына урман юллары, урман саклыкханәләре һәм урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү максатларында булдырылучы башка объектлар керә.

2012 елның 17 июлендәге 1283-р номерлы РФ Хөкүмәте Әмернамәсе белән Саклык урманнары, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеге расланган

Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясы нигезендә урман юллары урманнардан теләсә нинди файдалану төрләрендә булдырылырга мөмкин.

Урман юлларына сыйфатлама

Юл төрләре	Юлларның озынлыгы, км						
	Барлы гы	Урман хуҗалыгы буенча (типлары буенча)				Агач ташу	Гомуми файдала нудагы
		1	2	3	Җәмг ысе		
1	2	3	4	5	6	7	8
Юллар, барлыгы, ш.и.:	784	0	16	104	120	0	664
автомобиль:	784	0	16	104	120	0	664
Каты түшәмәле	58	0	0	0	0	0	58
грунт,	726	0	16	104	120	0	706
Алардан тәүлек буе файдалануда	531	0	0	103	103	0	428

Кварталлардагы урман ызаннарының озынлыгы – 276 км, урман юлларының озынлыгы – 784 км, җирдән катнаш файдаланучылар белән чик озынлыгы – 382 км, квартал баганалары – 193 данә.

1.9.2 Урман эшкәртү инфраструктурасы

Алабуга урманчылыгы территориясендә урман эшкәртү инфраструктурасы юк.

1.9.3 Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар

Урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган объектларны урман фонды җирләрендә Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясына нигезләнеп төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү түбәндәгеләр өчен рөхсәт ителә:

1) җир астын геологик өйрәнү буенча эшләрне башкаруга;

2) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгаруга;

3) сусаклагычлардан һәм башка ясалма су объектларыннан, һәм шулай ук гидротехника корылмаларыннан һәм махсуслаштырылган портлардан файдалануга;

4) электртапшыру линияләрен, элемтә линияләрен, юлларны, торбаүткәргечләрне һәм башка линияле объектларны файдалануга;

5) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;

6) рекреация эшчәнлеген башкаруга;

7) дини эшчәнлек башкару;

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкаруга бәйле объектлар, тиешле эшләрне башкару вакытлары тәмамланганнан соң җир асты турындагы законнар нигезендә консервацияләнергә яисә бетерелергә тиеш.

Гидротехника корылмалары су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә бетерелергә тиешле.

Агачларны, куаклыкларны, лианаларны, шул исәптән гражданнарның иминлеген һәм тиешле объектларның эксплуатациясе өчен кирәкле шартларны булдыруны тәэмин итүгә юнәлдерелгән сак зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында кисү түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:

1) җир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләрне башкаруга;

2) файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгаруга;

3) сусаклагычларны һәм башка ясалма су объектларын, һәм шулай ук гидротехника корылмаларын һәм махсуслаштырылган портларны файдалануга;

4) электртапшыру линияләрен, элемтә линияләрен, юлларны, торбаүткәргечләрне һәм башка линияле объектларны файдалануга;

Урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, реконструкцияләү һәм (яки) эксплуатацияләү буенча файдаланылган җирләр рекультивацияләнергә тиешле.

Урманчылык территориясендә урман инфраструктурасын булдыруга бәйле булмаган чираттагы объектлар бар:

ЛЭП озынлыгы – 22,7 км.

Газүткәргечләр озынлыгы – 15,1 км.

Бүтән трассалар озынлыгы – 31,5 км.

Нефтьүткәргечләрнең озынлыгы – 2,3 км.

2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалану урман мөнәсәбәтләрендә катнашучы гражданнар, юридик затлар тарафыннан башкарыла (РФ УК 4 ст.). Шул ук вакытта урман, РФ УК 5 ст. чыгып, динамикалы төстә торгызыла торган һәм трансформацияләнә торган табигый ресурс буларак карала; әлеге статья нигезендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау һәм яңадан үстерү урман турында экологик система яки табигый ресурс буларак фикер йөртүдән чыгып башкарыла. Түбәндә китерелгән 5 таблицада урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре һәм аның мөмкин булган төрләре карала.

РФ УК 24, 25 статьялары нигезендә алга таба Алабуга урманчылыгында мөмкин булган урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре карала

5 таблица

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталлар һәм аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Үзагач әзерләү	Морты	Карап тоту, санитар һәм бүтән төрле кисүләр рәвешендә: 1. Су саклау зоналарында урнашкан урманнар: 2-4,6,13,14,16,18,24,27,28,31,35,38,41,43,44,47,72-78,80,84,86,87,92,99 кв.өл.	658
		2. Гомуми файдаланудагы т/ю, гомуми файдаланудагы федераль юллар, гомуми файдаланудагы һәм РФ субъектлары милегендә булган гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан урманнар: 6,22,25,26,30,65,80,81,92,97,100 кв.өл.	233
		3. Ярларда, елга, күл, сусаклагычлар һәм башка су объектлары буйларында урнашкан тыюлы урман полосалары: 1,5,67-69,71,79,88 кв., 2,4,16,72-74,78,80,84,86,87,92,96,97,98,99,101,102 кв.өл.	2202
		4.Кыйммәтле промысел балыкларының уылдык чәчү урыннарын саклый торган урманнар: 3,13,14,18,75-78,84,86,87,99,102 кв. өл.	434
		Сайланма, карап тоту, санитар һәм башка төрле кисүләр рәвешендә: 1. Далалы, ярымдалалы, чүлле, ярымчүлле, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар: 7-12,15,17,19-21,48-64,66,70,82,83,85,89-91,93-95 кв., 6,22,65,80,81,84,92,96-98,100-102 кв. өл.	3174
		Тоташ, сайланма, карап тоту, санитар һәм башка төрле кисүләр рәвешендә: 1.Эксплуатация урманнары: 29,32-34,36,37,39,40,42,45,46 кв., 24-28,30,31,35,38,41,43,44,47 кв.өл.	2651
		Җәмгысе:	9352
Чәер әзерләү		Эксплуатация урманнары: 29,32-34,36,37,39,40,42,45,46 кв., 24-28,30,31,35,38,41,43,44,47 кв.өл.	89
		Далалы, ярымдалалы, чүлле, ярымчүлле, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар: 7-12,15,17,19-21,48-64,66,70,82,83,85,89-91,93-95 кв., 6,22,65,80,81,84,92,96-98,100-102 кв.өл.	61
		Җәмгысе:	150
Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю		Кварталдагы урмансыз җирләр 1 –102	9318
Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыю		Кварталдагы урманлы җирләр 1 –102	9318
Аучылык хуҗалыгы алып бару		Кварталлар: 1 – 102 Урман-парк һәм махсус сакланучы кишәрлекләрдә тыела	9882

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталлар һәм аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Авыл хуҗалыгы алып бару		2-4,6,13,14,16,18,24,27,28,31,35,38,41,43,44,47,72-78,80,84,86,87,92,99 кв.өл., 1,5,7-12,15,17,19-23,25,26,29,30,32-34,36-37,39,40,42,45,46,48-71,79,81-83,85,88-91,93-98,100-102 кв. Урман-парк зоналарында, табигать һәйкәлләрендә һәм су саклау зоналарының яр буендагы саклык полосаларында тыела	9224
Фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеге башкару		1 –102 кв.	9882
Рекреация эшчәнлеге башкару		1 –102 кв.	9882
Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү		Эксплуатация урманнары: 29,32-34,36,37,39,40,42,45,46 кв., 24-28,30,31,35,38,41,43,44,47 кв.өл. Урманлы һәм урман үсемлекләре булмаган җирләрдә	76
Җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү		Эксплуатация урманнары: 29,32-34,36,37,39,40,42,45,46 кв., 24-28,30,31,35,38,41,43,44,47 кв.өл.	2699
Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыклары ятмаларын эшләп чыгару		Квартал: 1 –102	9882
Сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эсплуатацияләү		Квартал: 1 –102	9882
Электртапшыру, элемтә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һ.б. линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү		Квартала 1 –102	9882
Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү		Эксплуатация урманнары: 29,32-34,36,37,39,40,42,45,46кв., 24-28,30,31,35,38,41,43,44,47 кв.өл. Урмансыз һәм урман үсемлекләре булмаган җирләрдә	2699
Үзагач әзерләү	Менделеевск	Карап тоту, санитар һәм башка кисүләр рәвешендә: 1.Су саклау зоналарында урнашкан урманнар: 16,17,40,41,45,55-58,61,62,69-73,78 кв.өл.	284
		2. Гомуми файдаланудагы т/ю, гомуми файдаланудагы федераль юллар, гомуми файдаланудагы һәм РФ субъектлары милегендә булган гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан урманнар: 16,17,28,67,69,71,73 кв.өл., 30 кв	231
		3. Урман-парк зонасы: 46-52,84-87,89,92-97,102-112 кв.	1072
		4. Ярларда, елга, күл, сусаклагычлар һәм башка су объектлары буйларында урнашкан тыюлы урман полосалары: 59 кв, 55,69,71,85 кв.өл.	185
		5. Кыйммәтле промысел балыкларының уылдык чәчү урыннарын саклый торган урманнар: 60кв., 41,56-58,61,62,69,70,72,73,78 кв.өл.	641

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталлар һәм аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
		Сайланма, карап тоту, санитар һ.б. кисүләр рәвешендә: 1. Далалы, ярымдалалы, чүлле, ярымчүлле, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар: 1-15,18-27,29,31-39,42-44,54,63-66,68,74-77,79-83 кв., 16,17,28,67,69,71,85 кв.өл.	3444
		Җәмгысе:	5857
Чәер әзерләү		Далалы, ярымдалалы, чүлле, ярымчүлле, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар: 1-15,18-27,29,31-39,42-44,54,63-66,68,74-77,79-83 кв., 16,17,28,67,69,71,85 кв.өл.	39
		Җәмгысе:	39
Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю		Урманлы җирләр: 1 – 112 кв.	5829
Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыю		Урманлы җирләр: 1 – 112 кв.	5829
Аучылык хуҗалыгы алып бару		Кварталлар: 1 -45,53-83 Урман-парк зонасында һәм махсус саклаунычы кишәрлекләрдә тыела	4973
Авыл хуҗалыгы алып бару		16,17,40,41,45,55-58,61,62,69-73,78 кв.өл., 1-15,18-39,42,43,53,54,59,60,63-68,74-77,79-83 кв. Яшел зонада, табигать һәйкәлләрендә, су саклау зоналарының яр буйларындагы саклык зоналарында тыела	4689
Фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеге башкару		Кварталлар: 1 - 112	6581
Рекреация эшчәнлеге башкару		Кварталлар: 1 – 112	6581
Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү		-	0
Җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү		-	0
Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыклары ятмаларын эшләп чыгару		Кварталлар: 1 -45,53-83 Яшел зонада тыела	4973
Сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эсплуатацияләү		Кварталлар: 1 - 112	6581
Электртапшыру, элемтә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һ.б. линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү		Кварталлар: 1 - 112	6581

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталлар һәм аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү		-	0
Дини эшчәнлек башкару		Кварталлар: 1 - 112	6581
Үзагач әзерләү	Татарстан	Карап тоту, санитар һ.б. кисүләр рәвешендә: 1.Су саклау зоналарында урнашкан урманнар: 1,4-6,10-12,16,17,20,21,23,26,28-30,43-45,47,48,51,54,75-78 кв.өл.	254
		2. Гомуми файдаланудагы т/ю, гомуми файдаланудагы федераль юллар, гомуми файдаланудагы һәм РФ субъектлары милегендә булган гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан урманнар: 1,3,11,12,57,58,63,65,66,70,75,77,79,82,83 кв.өл.	563
		3. Урман-парк зоналары: 98-122,130,131 кв	1390
		Сайланма, карап тоту, санитар һ.б. кисүләр рәвешендә: 1. Далалы, ярымдалалы, чүлле, ярымчүлле, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар: 53,67,68,71-74,81,91-93,97,123-129 кв.	1354
		Тоташ, сайланма, карап тоту, санитар һ.б. кисүләр рәвешендә: 1.Эксплуатация урманнары: 2,7-9,13-15,18,19,22,24,25,27,31-42,46,49,50,52,55,56,59-62,64,69,80,84-90 кв., 1,3-6,10-12,16,17,20,21,23,26,28-30,43-45,47,48,51,54,57,58,63,65,66,70,75-79,82,83 кв.өл.	8778
		Җәмгысе	12184
Чәер әзерләү		Эксплуатация урманнары:2,7-9,13-15,18,19,22,24,25,27,31-42,46,49,50,52,55,56,59-62,64,69,80,84-90 кв., 1,3-6,10-12,16,17,20,21,23,26,28-30,43-45,47,48,51,54,57,58,63,65,66,70,75-79,82,83 кв.өл.	106
		Далалы, ярымдалалы, чүлле, ярымчүлле, урман-тундра зоналарында, тауларда урнашкан урманнар :53,67,68,71-74,81,91-93,97,123-129 кв.	75
		Җәмгысе	181
Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю		Урманлы җирләр, кв: 1 - 131	12117
Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыю		Урманлы җирләр, кв: 1 - 131	12117
Аучылык хуҗалыгы алып бару		Кв: 1 – 97,123-129 Урман-парк зонасында һәм махсус сакланучы кишәрлекләрдә тыела	11057
Авыл хуҗалыгы алып бару		Кв: 2,3,7-9,13-15,18,19,22,24,25,27,31-42,46,49,50,52,53,55-74,79-97,123-129 Кв.өл.: 1,4-6,10-12,16,17,20,21,23,26,28-30,43-45,47,48,51,54,75-78 Урман-парк зонасында, табигать һәйкәлләрендә, су саклау зоналарыныд яр буйларындагы саклык полосаларында тыела	10803
Фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеге башкару		Кв: 1 - 131	12435

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталлар һәм аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Рекреация эшчәнлеге башкару		Кв: 1 - 131	12435
Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү		Эксплуатация урманнары: 2,7-9,13-15,18,19,22,24,25,27,31-42,46,49,50,52,55,56,59-62,64,69,80,84-90 кв, 1,3-6,10-12,16,17,20,21,23,26,28-30,43-45,47,48,51,54,57,58,63,65,66,70,75-79,82,83 кв.өл. Урмансыз һәм урман үсемлекләре булмаган җирләрдә	413
Җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү		Кв: 1 – 97,123-129 Урман-парк зонасында тыела	11057
Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыклары ятмаларын эшләп чыгару		Кв: 1 - 131	12435
Сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү		Кв: 1 - 131	12435
Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү		Эксплуатация урманнары: 2,7-9,13-15,18,19,22,24,25,27,31-42,46,49,50,52,55,56,59-62,64,69,80,84-90 кв., 1,3-6,10-12,16,17,20,21,23,26,28-30,43-45,47,48,51,54,57,58,63,65,66,70,75-79,82,83 кв. өл. Урмансыз һәм урман үсемлекләре булмаган җирләрдә	8976
Дини эшчәнлек башкару		Кв: 1 - 131	12435
		Урманчылык буенча барлыгы:	
Үзагач әзерләү			27232
Чәер әзерләү			370
Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыю			27264
Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыю			27264
Аучылык хуҗалыгы алып бару			25912
Авыл хуҗалыгы алып бару			25912

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталлар һәм аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеге башкару			29053
Рекреация эшчәнлеге башкару			29053
Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү			489
Җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү			11675
Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма байлыклары ятмаларын эшләп чыгару			25912
Сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эсплуатацияләү			29053
Электртапшыру, элемтә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һ.б. линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү			29053
Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү			11675
Дини эшчәнлек башкару			29053

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ВАКЫТЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ НОРМАТИВЛАРЫ

2.1. Үзагач әзерләгәндә урманнардан файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

2.1.1. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кискәндә үзагач әзерләү өчен диләнке хисабы

РФ УК 29 статьясы, Россия Рослесхозының 2011 елның 27 маендагы “Диләнке хисабын санап чыгару тәртибен раслау турында” 191 номерлы боерыгы нигезендә 2008 елның 19 февралендәге 37 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган урман утыртмаларының яше нигезендә (10 таблица) кирәкле исәп-хисаплар ясалды (6 таблица).

6 таблица

Әлеге урман хуҗалыгы регламенты гамәлдә булган вакытта өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын сайланма кисүләр өчен диләнке хисабы

Күрсәткечләр	барлыгы		Шул исәптән тулылыклары буенча											
	Га	Мең. м^3	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
			Га	Мең. м^3	Га	Мең. м^3	Га	Мең. м^3	Га	Мең. м^3	Га	Мең. м^3	Га	Мең. м^3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Далалы, ярымдалалы, урман-далалы, урман-тундралы зоналарда, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар														
Хуҗалык секциясе: Чыршы														
Хисапка барлыгы кертелде	58	14,7									35	9,6	23	5,1
Гомуми запастан сайлап алуның уртача %		10										15		
Бер тапкырда киселә торган запас	35	1,4									35	1,4		
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен ясала торган диләнке хисабы:														
- тамыр	3	0,2												
- ликвид		0,1												
- эшлекле		0,1												
Хуҗалык секциясе: Усак														
Хисапка барлыгы кертелде	9	1.7							5	1,0	3	0.5	1	0.2
Гомуми запастан сайлап алуның уртача %		19								25		15		
Бер тапкырда киселә торган запас	8	0,3							5	0.2	3	0,1		
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен ясала торган диләнке хисабы:														

Күрсәткечләр	барлыгы		Шул исәптән тулылыклары буенча											
	Га	Мең. $м^3$	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.3 – 0.5	
			Га	Мең. $м^3$	Га	Мең. $м^3$	Га	Мең. $м^3$	Га	Мең. $м^3$	Га	Мең. $м^3$	Га	Мең. $м^3$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
- тамыр	1	0.1												
- ликвид		0,1												
- эшлекле		0,1												
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Табигый һәм башка объектларны, шул исәптән кыйммәтле промысел балыкларының уылдык чәчү урыннарын саклау функциясен үтәүче урманнар														
Хуҗалык секциясе: Усак														
Хисапка барлыгы кертелде	4	0,8							4	0,8				
Гомуми запастан сайлап алуның уртача %		25								25				
Бер тапкырда киселә торган запас	4	0,2							4	0,2				
Уртача кабатлану чоры	10													
Ел саен ясала торган диләнке хисабы:	1,0													
- тамыр		0,1												
- ликвид		0,1												
- эшлекле		0,1												

7 таблица

Урман хуҗалыгы регламентының гамәлдә булу вакытында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында диләнке хисабын кишәрлек урманчылыклары буенча бүлү

Мәйданы, га;
Ликвидтагы запасы, мең.м^3

Кишәрлек урманчылыклары	Кисү рәвеше	Х уҗалыклар						Җәмгысе	
		Ылыслы		Каты яфр.		Йомш. яфр.			
		Мәйд	Запас	Мәйд	Запас	Мәйд	Запас	Мәйд	Запас
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Морты	ТОТАШ	3	0.7	3	0.5	4	0.8	10	1.8
	САЙЛАНМА	7	0.6	5	0,1	4	0.2	16	0,9
Кишәрлек буенча җәмгысе:		**10**	**1,3**	**8**	**0,6**	**8**	**1,0**	**26**	**2,7**
Менделеевск	ТОТАШ	0	0	0	0	0	0	0	0
	САЙЛАНМА	5	0.6	1	0,1	37	1,1	43	1,8
Кишәрлек буенча җәмгысе:		**5**	**0.6**	**1**	**0,1**	**37**	**1,1**	**43**	**1,8**
Татарстан	ТОТАШ	0	0	0	0	74	11,5	74	11,5
	САЙЛАНМА	0	0	0	0	15	0,2	15	0,2
Кишәрлек буенча җәмгысе:		**0**	**0**	**0**	**0**	**89**	**11,7**	**89**	**11,7**
Урманчылык буенча җәмгысе:	ТОТАШ	**3**	**0,7**	**3**	**0,5**	**78**	**12,3**	**84**	**13,3**
	САЙЛАНМА	**12**	**1,2**	**6**	**0,2**	**56**	**0,5**	**74**	**2,9**

2.1.2 Урманнарны карап тотканда урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме

8 таблицада, РФ УК 64 статьясы һәм Россия ТРМның 2007 елның 16 июлендәге “Урманнарны карап тоту кагыйдәләрен раслау турында” 185 номерлы боерыгы нигезендә, урманнарны карап тотканда үзагач әзерләү күләме билгеләнде, 8.2 таблицада карап тоту кисүләренең яшь чорлары билгеләнде, 8.3 таблицада – карап тоту кисүләре нормативлары, 8.4 таблицада – утыртмаларны яңарту һәм рәвешләрен үзгәртү нормативлары.

8 таблица

Урманнарны карап торганда урман утыртмаларын кисү барышында үзагач әзерләү өчен диләнке хисабы

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тоту төрләре						Җәмгысе
			Сирәкләүләр	Аркылы	Яңарту кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Рекон-струкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Токым: Нарат									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	861,7	387,9					1249,6
		Мең, кбм	3,65	20,96					24,6
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10					10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	86,2	38,8					125
	Тамыр	Мең,кбм	3,65	2,1					5,75
	Ликвид	Мең,кбм	2,77	1,8					4,57
	Эшлекле	Мең,кбм	1,87	1,3					3,17
Токым: Чыршы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	51	16,5					67,5
		Мең, кбм	1,57	0,8					1,65
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10					10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	5,1	1,7					6,8
	Тамыр	Мең,кбм	0,15	0,08					0,23
	Ликвид	Мең,кбм	0,12	0,07					0,19
	Эшлекле	Мең,кбм	0,08	0,05					0,13
Токым: Карагай									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	16,6						16,6
		Мең, кбм	0,69						0,69
2	Кабатлану вакыты	ел	10						10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	1,7						1,7
	Тамыр	Мең,кбм	0,06						0,06
	Ликвид	Мең,кбм	0,05						0,05
	Эшлекле	Мең,кбм	0,03						0,03
Җәмгысе: ылыслылар									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	929,3	404,4					1333,7
		Мең, кбм	38,79	21,79					60,6
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10					10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	93	40,5					133,5
	Тамыр	Мең,кбм	3,8	2,2					6
	Ликвид	Мең,кбм	2,9	1,8					4,7
	Эшлекле	Мең,кбм	1,9	1,3					3,2
Токым: имән									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	89,4						89,4
		Мең,$м^3$	2,18						2,18
2	Кабатлану вакыты	ел	10						10

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тоту төрләре						Җәмгысе
			Сирәкләүләр	Аркылы	Яңарту кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Рекон-струкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	8,9						8,9
	Тамыр	Мең,кбм	0,2						0,2
	Ликвид	Мең,кбм	0,1						0,1
	Эшлекле	Мең,кбм	0,06						0,06
Җәмгысе: каты яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	89,4						89,4
		Мең,$м^3$	2,18						2,18
2	Кабатлану вакыты	ел	10						10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	8,9						8,9
	Тамыр	Мең,кбм	0,2						0,2
	Ликвид	Мең,кбм	0,1						0,1
	Эшлекле	Мең,кбм	0,06						0,06
Токым: каен									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	28,1	52,2					80,3
		Мең, кбм	0,98	2,3					3,3
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10					10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	2,8	5,2					8
	Тамыр	Мең, кбм	0,1	0,2					0,3
	Ликвид	Мең, кбм	0,07	0,2					0,27
	Эшлекле	Мең, кбм	0,04	0,1					0,14
Токым: усак									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	1,5	53,9				286	341,4
		Мең, кбм	0,05	3,3				7,6	10,95
2	Кабатлану вакыты	ел		10				10	10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	0,2	5,4				28,6	8,4
	Тамыр	Мең, кбм	0	0,3				0,76	0,79
	Ликвид	Мең, кбм	0	0,28				0,45	0,73
	Эшлекле	Мең, кбм	0	0,16				0,19	0,35
Токым: юкә									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	5,6	1,1				668	647,7
		Мең, кбм	0,2	0,1				17,8	18,1
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10				10	10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	0,6	0,1				66,8	67,5
	Тамыр	Мең, кбм	0	0				1,78	1,78
	Ликвид	Мең, кбм	0	0				1,06	1,06
	Эшлекле	Мең, кбм	0	0				0,44	0,44
Җәмгысе: йомшак яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	35,2	107,2				954	1096,4
		Мең, кбм	1,2	5,77				25,4	32,4
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10				10	10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	3,6	10,7				95,4	109,7

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч бер.	Урманнарны карап тоту төрләре						Җәмгысе
			Сирәкләүләр	Аркылы	Яңарту кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Тамыр	Мең, кбм	0,1	0,57				2,54	3,21
	Ликвид	Мең, кбм	0,08	0,5				1,51	2,09
	Эшлекле	Мең, кбм	0,05	0,29				0,63	0,97
Урманчылык буенча барлыгы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	Га	**1053,9**	**511,6**				954	2519,1
		Мең, кбм	**42,21**	**27,56**				25,4	95,17
2	Кабатлану вакыты	ел	10	10				10	10
3	Ел саен файдалану күләме:								
	Мәйданы	Га	**105,5**	**51,2**				95,4	252,1
	Тамыр	Мең, кбм	**4,2**	**2,7**				2,54	9,44
	Ликвид	Мең, кбм	**3,1**	**2,3**				1,51	6,91
	Эшлекле	Мең, кбм	**2,1**	**1,6**				0,63	4,33

8.1 таблица

Урманнарны карап тотканда урман кишәрлекләре буенча урман утыртмаларын кискәндә үзагач әзерләү өчен диләнке хисабын бүлү

Мәйданы, га; Запас, мең. м^3

Кишәрлек урманчылыгы	Хуҗалыклар	Скирәкләүләр				Аркылы кисүләр				Яңартып һәм рәвешен үзгәртеп кисүләр				Берән-сәрән агачларны кисү			
		Мәйданы	Запас			Мәйданы	Запас			Мәйданы	Запас			Мәйданы	Запас		
			Тамыр	лик-вид	Эшлекле		Тамыр	лик-вид	Эшлекле		Тамыр	лик-вид	Эшлекле		тамыр	лик-вид	эшлекле
1	2	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Морты	Ылыслы	58,2	2,09	1,59	1,075	9,6	0,5	0,47	0,32	-	-	-	-	-	-	-	-
	Каты яфр	5,5	0,14	0,09	0,03	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Йом. яфр	0,9	0,03	0,02	0,01	0,9	0,05	0,04	0,02	-	-	-	-	-	-	-	-
Урманчылык буенча җәмгысе		**64,6**	**2,26**	**1,7**	**1,11**	**10,5**	**0,55**	**0,51**	**0,34**	**-**	**-**	**-**	**-**		**-**	**-**	**-**
Менделеевск	Ылыслы	30,1	1,62	1,23	0,83	26,4	1,38	1,17	0,83	-	-	-	-			-	-
	Каты яфр	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Йом. яфр	0,3	0,01	0	0	6,6	0,37	0,32	0,19	-	-	-	-	-	-	-	-
Урманчылык буенча җәмгысе		**30,4**	**1,63**	**1,23**	**0,83**	**33**	**1,75**	**1,49**	**1,02**	**-**	**-**	**-**	**--**	**-**	**-**	**-**	**-**
Татарстан	Ылыслы	4,7	0,16	0,12	0,08	4,5	0,25	0,21	0,15	-	-	-	-	-	-	-	-
	Каты яфр	3,4	0,07	0,05	0,02	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Йом. яфр	2,4	0,070	0,050	0,03	3,3	0,15	0,13	0,08	-	-	-	-	-	-	-	-
Урманчылык буенча җәмгысе		**10,5**	**0,3**	**0,22**	**0,13**	**7,8**	**0,4**	**0,34**	**0,23**	**-**	**-**	**-**	**--**	**-**	**-**	**-**	**-**
Урманчылык буенча җәмгысе	Ылыслы	93	3,87	2,94	1,99	40,5	2,17	1,85	1,31	-	-	-	-	-	-	-	-
	Каты яфр	8,9	0,21	0,14	0,06					-	-	-	-	-	-	-	-
	Йом. яфр	3,6	0,12	0,08	0,05	10,7	0,57	0,49	0,29	-	-	-	-	-	-	-	-
Урманчылык буенча җәмгысе		**105,5**	**4,22**	**3,17**	**2,1**	**51,2**	**2,75**	**2,34**	**1,6**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

Искәрмә: 2003 елгы урман корылышы материаллары буенча Алабуга урманчылыгында 954 гектар мәйданда 25,4 мең кубометр күләмендә берәнсәрән агач фонды ачыкланды.

8.2 таблица

Урманнарны карап тотканда кисүләрнең яшь чорлары

Урманнарны карап тоту буенча кисү төрләре	Урман утыртмаларының яше, ел				
	Кисү яшендәге ылыслы һәм каты яфраклы, орлыклы һәм үсентенең беренче генерацияле агач токымнары		Кисү яшендәге башка агач токымнары		
	100 елдан артык	100 елдан ким	60 елдан артык	50 - 60 ел	50 елдан ким
Тоныкландыру	до 10	до 10	до 10	до 10	до 5
Чистарту	11 - 20	11 - 20	11 - 20	11 - 20	6 - 10
Сирәкләү	21 - 60	21 - 40	21 - 40	21 - 30	11 - 20
Аркылы кисү	более 60	более 40	более 40	более 30	более 20

8.3 таблица

Урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган утыртмаларны кискәндә ылыслы-киң яфраклы, урман-далалы урманнарның урман хуҗалыгы округында урман типларының төркемнәре буенча төп урман булдыручы токым утырмаларында карап тоту кисүләре режимының нормативлары

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
1. Нарат утыртмалары						
1.Нарат утыртмалары, саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклы катнашында	1.С лишайниклы (III – IV)	0.9 0.7	15-20 10-15	0.9 0.8	10-15 15-20	8С2Б
	2.С нарат җиләкле (II – I)	0.8 0.6	20-25 10-12	0.8 0.7	15-20 15-20	(8-9)С (1-2)Б
	3. С катлаулы (Ia – I)	0.8 0.6	20-30 10-12	0.8 0.7	20-25 15-20	(9-10)С (1-2)Б
	4. С каражиләкле (I – II)	0.9 0.7	20-25 10-12	0.8 0.7	15-20 15-20	(8-9)С (1-2)Б
	5. С озын мүкле (III)	0.9 0.7	15-20 10-15	0.9 0.8	10-15 15-20	8С2Б
2. Наратлы-яфраклы, составында нарат күп булган (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	1.С лишайниклы (III – IV)	0.9 0.7	20-30 10-15	0.9 0.8	15-20 15-20	(7-8)С (2-3)Б
	2.С нарат җиләкле (II – I)	0.7 0.5	30-40 10-15	0.7 0.6	25-30 15-20	(8-9)С (1-2)Б
	3. С катлаулы (Ia – I)	0.7 0.4	30-45 10-15	0.7 0.5	25-35 15-20	(8-10)С (0-2)Б
	4. С каражиләкле (I – II)	0.7 0.5	30-40 10-15	0.7 0.5	25-35 15-20	(7-9)С (1-3)Б
	5. С озын мүкле	0.8	20-30	0.8	20-25	(6-8)С

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
	(III)	0.6	10-15	0.6	15-20	(2-4)Б
2[1]. Наратлы-яфраклы, составында яфраклы күп буллган (3-4 нарат һәм 6-7 яфраклы)	2.С нарат җиләкле (II – I)	0.7 0.5	30-50 10-15	0.7 0.5	25-40 15-20	(6-8)С (2-4)Б
	3. С катлаулы (Iа – I)	0.7 0.4	30-50 10-15	0.7 0.5	25-40 15-20	(6-9)С (1-4)Б
	4. С каражиләкле (I – II)	0.7 0.5	30-45 10-15	0.8 0.6	25-35 15-20	(6-8)С (2-4)Б
	5. С озын мүкле (III)	0.8 0.6	25-35 10-15	0.8 0.6	20-30 15-20	(5-7)С
3. Яфраклы-наратлы (агачлар җитәрлек күләмдә булганда яфраклылар 7 берәмлектән артык, нарат 3 берәмлектән кимрәк)	2.С нарат җиләкле					(5-8)С (2-5)Б
	3. С катлаулы					(6-9)С (1-4)Б
	4. С каражиләкле					(5-8)С (2-5)Б
	5. С озын мүкле					(4-7)С (3-6)Б

* Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала зонасында (Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районнан аермалы буларак): утыртмаларның максатчан составында бер берәмлеккә күбрәк рөхсәт ителә; карап тоту кисүләре 1-3 елга иртәрәк; карап тоту кисүләренең кабатлану чоры 1-3 елга кимрәк.

2. Чыршы утыртмалары						
1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклылар катнашында	1.Е катлаулы (1а – 1)	0.8 0.7	15-25 8-12	0.8 0.7	15-20 10-20	(9-10)Е (0-1)Б (Ос)
	2. Е каражиләкле (I – II)	0.8 0.7	15-20 8-10	0.8 0.7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	0.8 0.7	15-20 8-10	0.8 0.7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2)Б (Ос)
2[1]. Чыршы яфраклы, составында 3-4 чыршы һәм 6-7 яфраклы булган	1.Е катлаулы (1а – 1)	0.7 0.5	30-50 8-12	0.7 0.5	30-40 10-15(20)	(8-10)Е (0-2)Б (Ос)
	2. Е каражиләкле (I – II)	0.7 0.6	25-35 8-10	0.7 0.6	20-30 10-15(20)	(8-9)Е (1-2)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	0.7 0.6	25-35 8-10	0.7 0.6	20-30 10-15(20)	(8-9)Е (1-2)Б (Ос)
3. Чыршы яфраклы-чыршылы, яфраклылар сөзәгендә җитәрлек күләмдә чыршы агачлары булган	1.Е катлаулы (1а – 1)	Чикл юк. 0.4	Чикл юк. 6 - 10	Чикл юк. 0.5	Чикл юк. 8 - 12	(8-10)Е (0-2) Б (Ос)
	2. Е каражиләкле (I – II)	Чикл юк. 0.5	30-40 /100 8-10	Чикл юк. 0.6	30-40 /100 8-12	(7-8)Е (2-3)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	-	-	-	-	(> 4) Е (< 6) Б, Ос

* Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала зонасында, төньяк өлешендә чыршы өстенлек итүче урман утыртмаларын үстергәндә ((Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районнан аермалы буларак): утыртмаларның максатчан составында яфраклы агач токымнары 1 берәмлеккә күбрәк рөхсәт ителә; карап тоту кисүләрен башлау 1-3 елга иртәрәк; кисүләрнең кабатлану чоры 1-3 елга кимрәк. Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала зонасында охшаш урман үсү шартларында утыртмалар составында 1-2 берәмлек каен һәм усак урынына имән катнашулы беренче ике төркемнең максатчан утыртмалары формалашырга мөмкин.

3. Имән утыртмалары						
1. Имән утыртмалары: Сай һәм катнашында 2 яфраклы булган	1. Саф һәм юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)	0.8 0.6	25-35 10-15	0.8 0.7	20-25 15-20	(8-10) Д (0-1) Лп, Е, др.пор
	2. Юкәле-күрәнле саф имәнлекләр (III – II; IV)	0.8 0.7	20-35 10-15	0.8 0.7	15-20 15-20	(9-10) Д (1-2)Лп, Е, баш. ток.
	3. Дымлы-эре үләнле имәнлекләр (II – III; I)	0.8 0.7	20-35 10-15	0.8 0.6	20-30 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп,Е, баш. ток.
	4. Дымлы юкәле имәнлекләр (III-IV;II)	0.7 0.6	25-30 10-15	0.8 0.7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е,баш. ток.
	5. Елга буе-эре үләнле имәнлекләр (II – III)	0.8 0.7	20-30 10-15	0.8 0.7	20-25 15-20	(9-10) Д, (0-1) Ол.ч., др.пор

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
2.Составында имән өстенлек итүче катнаш утыртмалар: 5-7 берәмлек (йомш. яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	1. Саф һәм юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)	0.7 0.5	30-40 10-15	0.8 0.6	20-35 15-20	(8-10) Д (0-2) Лп, Яс, Е
	2. Юкәле-күрәнле саф имәнлекләр (III – II; IV)	0.7 0.6	25-35 10-15	0.8 0.7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е башк ток
	3. Дымлы-эре үләнле имәнлекләр (II – III; I)	0.7 0.6	30-35 10-15	0.8 0.6	20-30 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е башк ток.
	4. Дымлы юкәле имәнлекләр (III-IV;II)	0.7 0.6	25-35 10-15	0.8 0.6	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е башк ток
	5. Елга буе-эре үләнле имәнлекләр (II – III)	0.7 0.6	25-35 10-15	0.8 0.7	20-30 15-20	(8-10 Д (0-2) Ол.ч, башк ток
2^1.Катнаш утыртмалар, составында имәнлек өстенлек итүче: 3-4 берәмлек	1. Саф һәм юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)	0.7 0.5	30-50 7-12	0.7 0.6	25-40 10-15	(7-10) Д (0-3) Лп, Е башка ток
	2. Юкәле-күрәнле саф имәнлекләр (III – II; IV)	0.7 0.5	30-40 7-12	0.7 0.6	25-35 10-15	(7-9) Д (1-3) Лп, Е башк ток
	3. Дымлы-эре үләнле имәнлекләр (II – III; I)	0.7 0.5	30-40 7-12	0.7 0.6	25-35 10-15	(7-9) Д (1-3) Лп, Е башк ток

	4. Дымлы юкәле имәнлекләр (III-IV;II)	0.7 0.5	30-40 7-12	0.7 0.6	25-35 10-15	(7-9) Д (1-3) Лп, Е башк ток
	5. Елга буе-эре үләнле имәнлекләр (II – III)	0.7 0.5	30-40 7-12	0.7 0.6	25-35 10-15	(7-9) Д (1-3) Лп, Е башк ток
3. Катлаулы Утыртмалар, йомшак яфр. өстенлек итүче һәм составында кимендә 3 берәмлек имән булган, ләкин имән өстенлек итүче агачлыкларны формаладанәыру өчен агачлары җитәрлек булган	1. Саф һәм юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)					(5-8) Д (2-5) баш. ток.
	2. Юкәле-күрәнле саф имәнлекләр (III – II; IV)					(4-7) Д (3-6) баш. ток.
	3. Дымлы-эре үләнле имәнлекләр (II – III; I)					(4-7) Д (3-6) баш. ток.
	4. Дымлы юкәле имәнлекләр (III-IV;II)					(4-8) Д (2-6) баш. ток.
	5. Елга буе-эре үләнле имәнлекләр (II – III)					(4-7) Д (3-6) Ол.ч, башк ток

* Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала зонасында охшаш урман үстерү шартларында составында таблица белән чагыштырмача имән 1-2 берәмлеккә кимрәк булган беренче ике төркемнең максатчан утыртмалары формалаша.

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
4. Каен утыртмалары						
1, Каен утыртмалары: Саф һәм азрак башка токымнар катнашында	1. Б, Нарат-җиләкле-чәчбайлы (II –I)	>0,8 0,7	20 – 30 8 – 10	0,8 0,6	25 – 30 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)С
	2 .Б,катлаулы Вак үләнле (II – I)	>0,8 0,7	20 – 30 8 – 10	0,8 0,6	25 – 30 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)С (Е)
	3 .Б, караҗиләкле-Вак үләнле (II-III)	>0,8 0,7	20 – 30 8 – 10	0,8 0,6	25 – 30 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)С (Е)
	4. Б, озын мүкле (III – IV)	>0,8 0,7	20 – 25 8 – 10	0,8 0,7	20 – 25 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)С
	5. Б, Катлаулы Киң яфраклы (Iа – I)	>0,8 0,7	25 – 35 8 – 10	0,8 0,6	25 – 35 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (С)
	6. Б, караҗиләкле-Киң яфраклы (I - II)	>0,8 0,7	25 – 30 8 – 10	0,8 0,6	25 – 30 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (С)
	7. Б, Елга буе-эре үләнле (II – III)	>0,8 0,7	20 – 25 8 – 10	0,8 0,7	20 – 25 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)Е
2 Каенлы-усаклы утыртмалар, ш.и. азгына башка	3 .Б,катлаулы Вак үләнле (II – I)	0,8 0,6	20 – 40 10 – 15	0,7 0,5	20 – 40 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)С (0 - +) Ос

токымнар катнашында	3 .Б, каражиләкле-Вак үләнле (II-III)	0,8 0,6	20 – 40 10 – 15	0,7 0,5	20 – 40 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)С (0 - +) Ос
	4. Б, озын мүкле (III – IV)	0,8 0,6	20 – 40 10 – 15	0,7 0,5	20 – 40 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)Е, С (0 - +) Ос
	5. Б, Катлаулы Киң яфраклы (Ia – I)	0,8 0,6	20 – 40 10 – 15	0,7 0,5	20 – 40 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (0 - +) Ос
	6. Б, каражиләкле-Киң яфраклы (I - II)	0,8 0,7	20 – 30 10 – 15	0,7 0,6	20 – 30 10 – 15	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (0 - +) Ос
2 Каенлы (каен сөзәгендә җитәрлек күләмдә 2 нче ярус чыршы агачлары яки үсентеләре булган)	5. Б, Катлаулы Киң яфраклы (Ia – I)	0,8 0,6	20 – 35 10 – 15	0,7 0,5	25 – 35 10 – 15	(7 – 10) Б (0 – 3) Е 2 яр, (Пдр) 10Е
	6. Б, каражиләкле-Киң яфраклы (I - II)	0,8 0,7	20 – 30 10 – 15	0,7 0,5	25 – 35 10 – 15	(7 – 10) Б (0 – 3) Е 2 яр, (Пдр) 10Е
	7. Б, Елга буе-эре үләнле (II – III)	0,8 0,7	20 – 30 10 – 15	0,7 0,6	25 – 30 10 – 15	(7 – 10) Б (0 – 3) Е 2 яр, (Пдр)

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
5. Усак утыртмалары						
1.Усак утыртмалары: Саф һәм аз гына башка токымнар катнашында	1. Ус. Катлаулы Вак үләнле (II –I)	0.8 0.6	30 – 40 8 – 12	0.8 0.6	30 – 35 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) С,Е,Б
	2. Ус. каражиләкле-Вак үләнле (II-III)	0.8 0.6	25 – 35 8 – 12	0.8 0.7	25 – 30 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) С,Е,Б
	3. Ус. Катлаулы Киң яфраклы (Ia – I)	0.8 0.6	30 – 40 8 – 12	0.8 0.6	30 – 35 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) Е,С,Б
	4. Ус. Каражиләкле-Киң яфраклы (I - II)	0.8 0.6	25 – 35 8 – 12	0.8 0.7	25 – 30 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) Е,С,Б
	5. Ус. Елга буе- эре үләнле (II – I)	0.8 0.7	25 – 30 8 – 12	0.8 0.7	25 – 30 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3)Е, Б
2. Усаклы (усак сөзәгендә җитәрлек күләмдә чыршы – 2 ярус яки үсентесе булган)	3. Ус.катлаулы Киң яфраклы (Ia - I)	0.7 0.5	30 – 40 10 – 12	0.7 0.5	30 – 40 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) ,С,Б 2-й ярус (Пдр.) 10Е
	4. Ус.каражиләкле-Киң яфраклы (I - II)	0.8 0.6	30 – 35 10 – 12	0.7 0.5	25 - 35 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) ,С,Б 2-й ярус (Пдр.) 10Е

	5. Ус. Елга буе-эре үләнле (II – I)	0.8 0.6	30 – 35 10 – 12	0.7 0.5	25 – 35 10 – 15	(7 – 10) Ос (0 – 3) ,С,Б 2-й ярус
6. Юкә утыртмалары						
1. Күп максатларга билгеләнгән утыртмалар, шул исәптән үзагач алу өчен						
1. Юкә утыртмалары: Саф һәм аз гына башка токымнар катнашында (2 берәмлеккә кадәр)	1.Юкәлекләр катлаулы-вак үләнле (II-III)	0.8 0.7	25 – 30 8 - 12	0.8 0.7	15 - 20 10 – 15	(8 – 10) Лп (0 – 2)С,Е, баш. ток.
	2.Юкәлекләр каражиләкле-вак үләнле (III - IV)	0.8 0.7	20 – 25 8 – 12	0.8 0.7	15 – 20 10 – 15	(8 – 10) Лп (0 – 2)С,Е баш. ток.
	3.Юкәлекләр катлаулы-киң яфраклы (I - II)	0.8 0.7	25 – 30 8 - 12	0.8 0.7	15 - 25 10 – 15	(8 – 10) Лп (0 – 2)Е,Д баш. ток.
	4. Юкәлекләр каражиләкле-киң яфраклы (II – III)	0.8 0.6	25 – 30 8 - 12	0.8 0.7	15 - 20 10 – 15	(8 – 10) Лп (0 – 2)Е,Д, баш. ток.

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
2. Катнаш, составында юкә өстенлек иткән	1.Юкәлекләр катлаулы-вак үләнле (II-III)	0.8 0.6	25 – 35 8 – 12	0.8 0.7	20 – 25 10 – 15	(8 – 10) Лп (0 – 3) С,Е баш. ток.
	2.Юкәлекләр каражиләкле-вак үләнле (III - IV)	0.8 0.6	25 – 30 8 – 12	0.8 0.7	20 - 25 10 – 15	(7 – 10) Лп (0 – 3) С, баш. ток.
	3.Юкәлекләр катлаулы-киң яфраклы (I - II)	0.8 0.6	25 – 35 8 – 12	0.8 0.6	20 - 30 10 – 15	(7 – 10) Лп (0 – 3) Е, Д баш. ток.
	4. Юкәлекләр каражиләкле-киң яфраклы (II – III)	0.8 0.6	25 – 30 8 – 12	0.8 0.7	20 – 25 10 – 15	(7 – 10) Лп (0 – 3) Е, Д баш. ток.
2. Умартачылык максатларында үстерелүче утыртмалар (нектар секциясе)						
1. Юкә утыртмалары: Саф һәм аз гына башка токымнар катнашында (2 берәмлеккә кадәр)	1.Юкәлекләр катлаулы-вак үләнле (II-III)	0.7 0.5	20 – 30 8 – 12	0.6 0.5	20 – 30 10 – 15	10 Лп баш. ток.
	2.Юкәлекләр каражиләкле-вак үләнле (III - IV)	0.7 0.5	20 – 30 8 – 12	0.6 0.5	20 – 30 10 – 15	10 Лп баш. ток.
	3.Юкәлекләр катлаулы-киң яфраклы (I - II)	0.7 0.5	20 – 35 8 – 12	0.6 0.4	20 – 40 10 – 15	10 Лп баш. ток.

	4. Юкәлекләр каражиләкле-киң яфраклы (II – III)	0.87 0.5	20 - 30 8 – 12	0.6 0,5	20 – 30 10 – 15	10 Лп баш. ток.
2 . Катнаш, составында юкә өстенлек иткән	1.Юкәлекләр катлаулы-вак үләнле (II-III)	0,6 0,5	20 – 35 8 – 12	0,6 0,5	20 – 30 10 – 15	(9 – 10) Лп (0 – 1) Башк ток
	2.Юкәлекләр каражиләкле-вак үләнле (III - IV)	0,6 0,5	20 – 35 8 – 12	0,6 0,5	20 – 30 10 – 15	(9 – 10) Лп (0 – 1) Башк ток
	3.Юкәлекләр катлаулы-киң яфраклы (I - II)	0,6 0,6	20 – 40 8 – 12	0,6 0,4	20 – 40 10 – 15	(9 – 10) Лп (0 – 1) Башк ток
	4. Юкәлекләр каражиләкле-киң яфраклы (II – III)	0,6 0,5	20 – 35 8 – 12	0,6 0,5	20 – 30 10 – 15	(9 – 10) Лп (0 – 1) Башк ток

Утыртмаларның беренчел торышы	Урман типларының төркеме (бонитет классы)	Сирәкләүләр		Аркылы кисүләр		Өлгергәнлек яшенә карата максатчан состав
		Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры	Караганчы миним. йомыклык карагач	Запас буенча ешлыгы, % Кабатлану чоры.	
1	2	3	4	5	6	7
7. Кара зирек утыртмалары						
1. Кара зирек утыртмалары: Саф һәм составында башка йомш яфраклылар булган	1. Кара зиреклек елга буе-эре үләнле (II – I)	0.8 0.7	20 – 25 8 – 10	> 0.8 0.8	15 - 25 10 – 15	(7 – 10) Ол.ч (0 – 3)Е, Д баш. ток.
	2. Кара зиреклек сазлыклы-эре үләнле (III – II)	0.8 0.7	20 – 30 8 - 10	> 0.8 0.8	15 - 25 10 – 15	10 Ол.ч. ед. баш. ток.
2. Катнаш утыртмалар, составында кара зирек өстенлек иткән һәм башка кыйммәтле хуҗалык токымнары булган	1. Кара зиреклек елга буе-эре үләнле (II – I)	0.7 0.6	20 – 30 8 – 10	0.8 0.7	20 - 25 10 – 15	(6 – 8) Ол.ч. (2 – 4) Е, Д баш. ток.
8. Тирәк утыртмалары						
Тирәк утыртмалары саф һәм башка токымнар катнашында		0.8 0.7	15 – 30 5 – 8	0.9 0.7	20 – 35 7 – 10	
9. Өянке утыртмалары						
Саф һәм башка токымнар катнашындагы өянке утыртмалары		0.8 0.7	20 – 30 5 – 7	0.8 0.7	15 - 20 7 – 8	

Искәрмәләр. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелгән. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, тотрыклылыкның кисәк киму куркынычы булганда һәм башка начар шартларда, һәм шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен карауны үткәргәндә кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

Запас буенча техник коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итәргә кирәк булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

2.1.3 Барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы (үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме)

9 таблица

Үзагач әзерләгәндә барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы

мәйданы - га; запас - мең. м3

Хуҗалык-лар	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме														
	Өлгергән һәм картайган агачларны кискәндә			Урманны карап тотканда агачлар кискәндә			Зарарланган һәм һәлак булган агачларны кискәндә			Башка кисүләрдә			Барлыгы		
	мәйданы	запас		Мәйданы	Запас		Мәйданы	Запас		Мәйданы	Запас		Мәйданы	Запас	
		ликвид	эшлек.		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле		ликвид	эшлекле
Урманчылык буенча барлыгы															
Ылыслы	15	1,9	1,6	133,5	4,7	3,3	184	5,63	3,58	2,0	0,1	0,08	334,5	12,33	8,56
Каты яфраклы	9	0,6	0,4	8,9	0,14	0,06	10	0,06	0,03	-	-	-	27,9	0,8	0,49
Йомшак яфраклы	134	13,7	6,3	109,7	2,08	0,97	39	0,27	-	-	-	-	282,7	16,05	7,27
Җәмгысе	158	16,2	8,3	252,1	6,92	4,33	233	5,96	3,61	2,0	0,1	0,08	645,1	29,18	16,32

9.1 таблица.

Территорияне оештыру максатында үзагач әзерләү буенча еллек күләм хисабы

Токымнар	Мәйданы, га	Киселә торган, мең. м^3	Кабатлану вакыты	Еллык күләме				
				Мәйданы, га	Киселә торган запас, мең. м^3			
					гомуми	ликвид	эшлекле	1 га, м^3
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Квартал ызаннарын һәм янгынга каршы чокырларны чистарту								
Ылыслы	18,8	0,98	10	2,0	0,1	0,08	0,05	46
Йомшак яфраклы	-	-	-	-	-	-	-	-
Җәмгысе:	18,8	0,98	10	2,0	0,1	0,08	0,05	46
Урманчылык буенча барлыгы								
Ылыслы	18,8	0,98	10	2,0	0,1	0,08	0,05	46
Йомшак яфраклы	-	-	-	-	-	-	-	-
Җәмгысе:	18,8	0,98	10	2,0	0,1	0,08	0,05	46

Искәрмә:

Кварталлардагы урман ызаннарын таләп ителгәнчә агачлардан чистарту 4 метр киңлектә башкарыла.

Урманчылыкның барлык территориясендә таләп ителүче квартал баганаларының күләме – 624 данә.

10 таблица

2.1.4. Урман утыртмаларының кисү яше

Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре	Хуҗсекцияләр һәм аларда өстенлек итүче токымнар	Бонитет класслары	Кисентенең яше, ел
1	2	3	4
Ылыслы киң яфраклы-яфраклы урманнар һәм урман-дала зонасы			
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районы (ылыслы-киң яфраклы урманнар районы) һәм Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районы			
Саклык урманнары	Нарат, карагай, чыршы, пихта	Барлык бонитетлар	101-120
	Биек кәүсәле имән, корычагач	Барлык бонитетлар	121-140
	Түбән кәүсәле имән	III һәм югары	71-80
		IV һәм түбән	61-70
	Бал бирә торган юкә	Барлык бонитетлар	81-90
	Каен, өрәңге, карама, каен, карама, элмә, кара зирек, юкә	Барлык бонитетлар	71-80
	Усак, соры зирек, агачсыман тал, тирәкләр (барлык төрләр)	Барлык бонитетлар	51-60
	Куаксыман тал һәм башка куаклар куаклар (ылыслы-киң яфр. урманнар зонасы). Тирәк культуралары (урман-дала зонасы)	Барлык бонитетлар	5-6 36-40
Эксплуатация урманнары	Нарат, карагай, чыршы, пихта	Барлык бонитетлар	81-100
	Биек кәүсәле имән, корычагач	Барлык бонитетлар	101-120
	Түбән кәүсәле имән	III һәм югары	61-70
		IV һәм түбән	51-60
	Юкә бал бирә торган	Барлык бонитетлар	81-90
	Каен, өрәңге, карама, элмә, кара зирек, юкә	Барлык бонитетлар	61-70
	Усак, соры зирек, агачсыман тал, тирәкләр (барлык төрләр)	Барлык бонитетлар	41-50
	Куаксыман тал һәм башка куаклар (ылыслы-киң яфр. урманнар зонасы). Тирәк культуралары (урман-дала зонасы)	Барлык бонитетлар	5-6 31-35

Искәрмә: Су объектлары янәшәсендә урнашкан тыюлы урман полосаларында эксплуатация урманнарында билгеләнгән кисү яшьләренә туры килә торган кисү яшьләре билгеләнә. (п. 2.1, 06.10.2008 N 283 Рослесхоз боерыгы белән гамәлгә кертелгән).

2.1.5 Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында төп оештыру-техник элементларның параметрлары

Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларында үзагач әзерләү параметрлары 2011 елның 1 августындагы 337 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач әзерләү кагыйдәләрендә китерелә.

10.1 таблица.

№ п/п	Үзагач әзерләү параметрлары	Ылыслы-киң яфраклы зона		Урман-дала зонасы	
		Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары	Саклык урманнары	Эксплуатация урманнары
1.	**Кисү ысулы**	Сайланма	Тоташ һәм сайланма	Сайланма	Тоташ һәм сайланма
2.	**Сайланма кисү ешлыгы:**				
	Бик зәгыйфь – 10 % кадәр				
	Зәгыйфь – 11-20 %				
	Эзлекле – 21-30 %				
	Эзлекле-югары – 31-40 %				
	Югары – 41-50 %				
	Бик югары – 51-70 % (сайланма-санитар кисүләр өчен)				
3.	**Диләнкенең чик мәйданы:** (сайланма кисүләр, га)				
	Ирекле-сайланма	50	100	25	50
	Төркемле-сайланма	25	50	15	30
	Озак итеп-эзлекле кисү	20	40		
	Тигез-эзлекле	25	50	15	30
	Төркемле-эзлекле	15	30	10	25
	Полоса аша эзлекле	15	30	5	15
4.	**Тоташ кисүләрдә диләнкенең чик мәйданы (га)**				
	нарат, карагай		20		5
	чыршы, пихта		20		5
	Орлыктан үстергәндә имән		5		2,5
	Үсентедән үстергәндә имән һәм башка каты яфраклылар		20		10
	Йомшак яфраклылар		25		10
5.	**Тоташ кисүләрдә диләнкеләрнең чик киңлеге (м)**				
	Орлыктан үстергәндә имән		200		50
	Үсентедән үстергәндә имән һәм башка каты яфраклылар		200		50
	Орлыктан үстергәндә имән		100		50
	Үсентедән үстергәндә имән һәм башка каты яфраклылар		200		100
	Йомшак яфраклылар		250		100

		Ылыслы-киң яфраклы зона		Урман-дала зонасы	
№ п/п	Үзагач әзерләү параметрлары	Саклык урманнары	Эксплуата-ция урманнары	Саклык урманнары	Эксплуата-ция урманнары
6.	**Тоташу вакыты (ел)** нарат, карагай		4		4
	чыршы, пихта		3		4
	Орлыктан үстергәндә имән Үсентедән үстергәндә имән һәм башка каты яфраклылар Орлыктан үстергәндә имән		4 4 2		4 4 2
7.	**1 чм исәпләгәндә киртекләр күләме** Диләнке киңлеге 50 м кадәр булганда Диләнке киңлеге 51-150 м кадәр булганда Диләнке киңлеге 151-250 м кадәр булганда Диләнке киңлеге 250 м артык булганда		4 3 2 1		4 3 2 1
8.	**Төя пунктлары өчен гомуми мәйданы (диләнке мәйданыннан %ы)** 10 га артык 10 га һәм азрак: - алга таба торгызып - алдан торгызып Һәм эзлекле кисүләрдә Диләнке мәйданының 15% артмаган өлешендә сезонара үзагач запасы булдырганда	3 0,25 га	5 0,40 га 0,30 га	3 0,25 га	5 0,40 га 0,30 га
9.	**Диләнкеләргә таба сөйрәнмә трассаларының һәм юлларның мәйданы (диләнке мәйданнына %)**	15% артык түгел	20 % артык түгел	15% артык түгел	20 % артык түгел

Искәрмә: алдан ук урман торгызу (булган агачлыклар астында яңа урман буыны барлыкка килү);

алга таба урман торгызу (өлгергән агачларны кискәннән соң яңа урман буыны булдыру).

1. Өлгереп җитмәгән урман утыртмалары арасында урнашкан, диләнкеләрнең билгеләнгән күләмнәрен 1,5 тапкырдан да ким булмаган күләмдә артып китүче урмантаксалы бүлендекләр тулысы белән кисүгә билгеләнә.

2. Аренда хокукларында яисә даими (вакыты чикләнмәгән) файдаланулы урман кишәрлекләрендәге урманнардан рациональ файдалануны, үзләренең әйләнә-тирәлекне булдыручы, су саклау, санитар-гигиена, сәламәтләндерү

һәм башка файдалы функцияләрен югалта баручы урман утыртмаларының табигый структурасын торгызуны һәм дәвам иттерүне тәэмин итү максатларында аерым диләнкеләрнең мәйданнары тоташ кисүләр барышында арттырылырга мөмкин, әмма 1,5 тапкырдан да артыграк күләмдә түгел.

3. Эксплуатация урманнарындагы өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү диләнкесенә мәйданы 1 гектардан азрак булган, өлгергән һәм картайган бүлемтекләр эчендә булган, зур булмаган өлгереп килүче агач бүлемтекләре кертелә.

4. Диләнкедә урманнарны ясалма торгызган вакытта яисә хуҗалык буенча кыйммәтле токымнарның үрентеләрен саклаганда диләнкенең теләсә кайсы ягы буйлап тоташу вакытын кимендә 2 ел билгеләү рөхсәт ителә.

5. Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта диләнкеләр тоташканда, алар өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кисү диләнкеләренә тоташып торганда, өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кисүдәге кебек үк тоташу вакытлары билгеләнә.

10.2 таблица

Кисү технологияләренә һәм ысулларына карап, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү системасы

Кисү системасы	Урманнарның категориясе	МСК	Төп токым	Урман типлары төркеме	Тулылык төркеме	Кабатлану чоры	Сайлап алу %
Саклык урманнары							
ДВР* әзешлыклы, кышын	Сайланма кисүләр - махсус саклаунчы территорияләрдә урнашкан урманнар - су саклау зоналарында урнашкан урманнар;	Чокырлардагы урман өлешләре балкаларда һәм алар янәшәсендәге сөзәклекләрдә һәм урман үзәнлекләрендә урнашкан урманнар, шулай ук зур булмаган кишәрлекләр	Барлык токымнар	Барысы да	0.6-1.0	8 - 15	11-20,
	- табигый объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар - кыйммәтле урманнар	Урмансыз бушлыкларда урнашкан урманнар					

ДВР, акрын һәм эзлекле ешлыкл ы		Урмансыз бушлыклар белшн чикләре буенча урман кырыйлары; Кыйммәтле аучылык хуҗалыгы буенча җитеданәерү кишәрлекләре	Барлык токымна р	Болардан тыш: С бел. С бр, С к.ч., С слж., Е бр, Е слж, Е ч, Е к	0.6 - 1.0	Ылыслы 20 - 25 каты/яфр. 20 - 25 Й/яфр 10 - 15	11-30 11-30 11-30
Эзлекле кисү		Урмансыз бушлыклар белшн чикләре буенча урман кырыйлары; Кыйммәтле аучылык хуҗалыгы буенча җитеданәерү кишәрлекләре, үзагач әзерләүдә чикләүләре булмаган барлык утыртмалар	С, Л Е, П Б 2 ярустан. Е	С бел, С бр, С к.ч., С слж, Е бр Е слж, Е ч., Е к.	0.7 - 1.0 0.6 - 1.0 үсент белән 0.8 - 1.0 үсентесез 0.8 - 1.0	4 - 5 алып 6 – 8 кадәр 6 - 8 6 - 8 4 - 8	35 - 45 30 - 35 25 - 35 45-50

* - ДВР – ирекле-сайланма кисүләр

10.2 таблица

Кисүләр системас ы	Урманнарның категориясе	МСК	Төп токым	Урман типларының төркеме	Тулылык төркеме	Кабатлану чоры	Сайланма %
Тоташ кисүләр			С, Л Е, П Каты яфр Йомш яфр 2 яр. башка Е	С бел, С бр, С бел, С бр, С к.ч.. С слж, С пр, С сф.д., С тр, Лп, С т.Ус. Е бр, Е слж, Е ч., Е к., Е пр., Е сф. д. Д слж, Д пм. Барлык төркемнәр	03. – 1.0 03. – 1.0 0.3- 0.5 0.3 -1.0 0.3-1.0 0.3 -1.0		11 - 20
			Барлык	Болардан	0.6 - 1.0	Ылыслы	11 – 30

			Төркемнәр	тыш: С бел., С бр., С к.ч., С слж., Е бр., Е слж.,Е ч., Е к.		20 - 25 Каты яфр 20 – 25 Йомш. яфр 10 – 15	11 – 30 11 - 30
			Б Со 2 яр. ЕС, Л	С бел, С бр, С к.ч. С слж, Е бр, Е слж, Еч., Е к	0.3 – 0.7		35 - 45 30 – 35

Саклык урманнарында тоташ кисүләр бары тик сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыру, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы үзлекләрен югалткан урман утыртмаларын саклык урманнарының максатчан билгеләнешен саклау мөмкинлеген бирүче һәм файдалы функцияләрне башкаручы урман утыртмаларына алмаштырырга ирек бирмәгән очракта гына башкарыла.

10.2 таблица

Кисүләр системасы	Урманнарның категориясе	МСК	Төп токым	Урман типларының төркеме	Тулылык төркеме	Кабатлану чоры	Сайланма %
Эксплуатация урманнары							
ДВР, акрын ешлыклы, кышын		Чокырларда һәм балкалардагы, аларга тоташып торучы елга үзәнлекләре ярларында, урмансыз бушлыкларда урнашкан зур булмаган урман кишәрлекләре.	Барлык токымнар	Барысы да	0.6 - 1.0	8 - 15	11-20
ДВР акрын һәм эзлекле ешлыклы		Урмансыз бушлыклар белшн чикләре буенча урман кырыйлары; Кыйммәтле аучылык хуҗалыгы буенча җитеданәерү кишәрлекләре	Барлык токымнар	Болардан тыш: С бел, С бр, С к.ч. С слж, Е.бр,Е слж, Е ч.,Е к.	0.6 - 1.0	Ылыслы 20 - 25 Каты яфр. 20 - 25 Йомш яфр 10 - 15	15-30 15-30 15-30

Эзлекле кисүләр		Урмансыз бушлыклар белшн чикләре буенча урман кырыйлары; Кыйммәтле аучылык хуҗалыгы буенча җитеданәерү кишәрлекләре, үзагач әзерләүдә чикләүләре булмаган барлык Опушки леса по границам	С, Л	С бел,	0.7 - 1.0	От 4-5	35 - 45
				С бр, С к.ч. С слж,		до 6 - 8	
			Е, П	Е бр,	0.6-1.0 с	6 - 8	30 - 35
				Е слж,	блг. подр	6 - 8	25 - 35
				Е ч.,Е к.	0.8-1.0 үсенте-сез.		
		Үзагачын әзерләүдә чикләүләр булмаган барлык утыртмалар	Б 2 ярус белән Е	-*-	0.8 - 1.0	4 - 8	45 – 50
Тоташ кисүләр		Үзагачын әзерләүдә чикләүләр булмаган барлык утыртмалар	Ылыслы	Барысы да	0.3 - 1.0		100
			Каты яфр	Барысы да	0.3 - 1.0		100
			Йомш яфр	Барысы да	0.3 - 1.0		100
			2 яр. башка Е				
			Б 2 яр. Белән Е	С бел, С.бр, С к.ч., С слж, Е бр, Е слж, Е ч.,Е к.	0.3 - 0.7		100

Ирекле-сайланма кисүләр рөхсәт ителгән махсус саклануча кишәрлекләрдәге тулылыгы 0,5 һәм аннан да азрак булган утыртмалар кисүгә билгеләнми. Эзлекле кисүләр билгеләнгән 0.3-0.5 тулылыклы утыртмаларда, ышанычлы үрентеләре яисә башлыча урман культуралары җитәрлек күләмдә булган очракта аларны соңгы тапкыр 100 %лык сайланма кисү башкарыла.

10.3 таблица

Татарстан Республикасы урманнарында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү

Кисүләрнең ысуллары	Утыртмаларның үзенчәлекләре	Эре ышанычлы сыйфа. үренте булу (мең данә яки гр./га) мин. күл. 2, 3 йом. буенча)	Кисү интенсивлыгы, %	Үсеп киткән урын шартлары тибы	Кисүнең кабатланучанлыгы (тоташ кисүдә диләнкеләрнең тоташу вакыты), ел	Диләнкеләрнең мәйданы, шуннан да артык түгел, га	Өстәмә шартлар	Искәрмәләр
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ирекле - сайланма кисүләрдә	Төрле яшьле, бер яшьле	Алдан ук торгызылганлыкны саклап	15 - 20 дән 25 кадәр, технол. коридорлар белән	А (0, 1) А, В, С, Д (4,5)	8 - 15.	100		Өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисүдән тыелганнардан кал барлык урман категорияләрендә кулланыла. МСКдә кышкы чорда Утыртмаларның тотрыклылыгын, һәм шулай ук максатчан саклык функцияләренең нәтиҗәлелеген саклау шарты белән кискәннән соңгы тулылыгы 0,3 кә кадәр Кисүгә кадәр 5-10 ел терлек көтү тыела Диләнкеләр тоташкан полосаларда интенс. азая Күрше кишәрлекләрдә кабат. чорының яртысына тигез итервал белән кисүләр
	Төрле яшьле тотрыклы		21 - 20 дән 35 кадәр, технол. коридорлар белән	А, В, С, Д (2 - 3)	15 - 30.		Җитәрлек күләмдә картайган агачлар	
	Абсолют төрле яшьле	Баданәан ук торгызылган очракта	40 кадәр		25 - 40.		Кискүннән соң абсолют бер яшьлелек тәэмин ителә	
Төркемле-сайланма	Төркемле-төрле яшьле	Яшь агачны чорнап урнаданәыру	15 - 25 технол. коридорларны исәпкә алып	А, В, С, Д (0 - 4)	15 - 30.		Ирекле - сайланма кисүләрне карап	

10.3 таблицаның дәвамы

Кисүләрнең ысуллары	Утыртмаларның үзенчәлекләре	Эре ышанычлы сыйфа. үренте булу (мең данә яки гр./га) мин. күл. 2, 3 йом. буенча)	Кисү интенсивлыгы, %	Үсеп киткән урын шартлары тибы	Кисүнең кабатланучанлыгы (тоташ кисүдә диләнкеләрнең тоташу вакыты), ел	Диләнкеләр нең мәйданы, шуннан да артык түгел, га	Өстәмә шартлар	Искәрмәләр
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бер яшьле утыртмаларда сайланма	Бер яшьле	Үзенчәлекләрен исәпкә алмыйча	15-30	Барысы	10-15 (й/яфр) 20-25 (ыл. һәм кат. яфраклы)		Билгеле бер максатчан билгеләнеданәәге урманнарда Иң беренче чиратта АСК	
Эзлекле тигез кис. белән	Бер яшьле икенче ярусы белән	Нарат А, В (2) -2, В; А, В (3), С (2, 3) -3, 3 Чыршы, ак чыршы - 2, 2	25-55	А, В, С (2, 3)	4-8 бер яшь классы дәвамында (2-4 тапкыр)	50	Приветлужскиның чыршылы-ак чыршылы урман хуҗалыгы районында, Е, П, Б, Ос өстенлек итүче утыртмаларда массакүләм куллану киңәш ителә	Өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисүдән тыелганнардан кал барлык урман категорияләрендә рөхсәт ителә. МСК ларда кышкы чорда
Төркемле-эзлекле һәм чокыр-чокыр	Бер яшьле	Яшь агачны чорнап урнаданәыру	0,005 тән 0,1 кадәр тул. агачлыклар төрк. кисү	нигездә А (0,1) А, В, С (2, 3)	2 яшь классы дәвамында (3-5 тапкыр)	50		Кискәннән соң утырт. тотрыкл. тәэмин итү Бер кисү чорындагы диләнкеләр арасында беренче тапкырдан соңгысына кадәр киш. билгеләнгәннәргә карата тигез зур лыкта калдыру максатчан була
Полоса аша - эзлекле	Бер яшьле (беренче чиратта икенче ярустан й/яфр)	Нарат А, В (2) -2, В; А,В(3), С(2,3) -3,3; Чыршы, ак чыршы - 2, 2	25-50	А.В,С (2,3)	4-6 бер яшь классы дәвамында (2-4 тапкыр)	50		Тулылыгыннан, һәм шулай ук икенче ярус һәм үсентесе булу-булмауга карап Кисүгә кадәр 5-10 ел терлек көтү тыела
Озак итеп-эзлекле	Абсолют төрле яшьле	Үзенчәлекләрен исәпкә алмыйча	40-50	А, В (), 1)	30-40 (2 тапкырда)	50	Эксплуатация урманнарында кулланыла	
		Үсентесе булганда	50-60	А, В (2, 3)	30 - 40; 2 тапкыр			
Алга таба торгызылып тоташ	Чиста бер яшьле яки составында берничә, бертөрле яки өлгергәнлек яшенә тигез токымнары белән	Үзенчәлекләрен исәпкә алмыйча	100	Барысы	Нарат, яфр. - 5 Чыршы, ак чыршы Каты/яфр. - 4. Й/яфр - 2 (см. прим. 3)	50	Урман культуралары кискәннән соң 2-3 ел дәвамында утыртыла	Өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисүдән тыелганнардан кал эксплуатация урманнарында рөхсәт ителә.

10.3 таблицаның дәвамы

Кисүләрнең ысуллары	Утыртмаларның үзенчәлекләре	Эре ышанычлы сыйфа. үренте булу (мең данә яки гр./га) мин. күл. 2, 3 йом. буенча)	Кисү интенсивлыгы, %	Үсеп киткән урын шартлары тибы	Кисүнең кабатланучанлыгы (тоташ кисүдә диләнкеләрнең тоташу вакыты), ел	Диләнкелә рнең мәйданы, шуннан да артык түгел, га	Өстәмә шартлар	Искәрмәләр
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Үсентеләрен һәм яшь агачлы хуҗ. кыйм. токымнарны саклап тоташ		Нарат: А(0,1) - 4, 4; А, В, С(2) - 2, В (660); А,В,С(3) -3, 3(550); А, В (4, 5) С (4) - 2, 2 (440); Чыршы, ак чыршы: 2, 2(550) Е (4,5) - (440). Каты/яфр.: 2, 2			Нарат, яфрак., Каты/яфр: - 2. Чыршы, ак чыршы - 3; Йомшак яфраклы - 1 (см. прим. 3)	-*-	Хуҗ. кыйм. токымнарның яшь агачлары булу яки булмавы	

Искәрмә: 1. Эре үсентеләрне санап чыгу коэффициенты (1,5 м артык): 1.5 уртачада (0.6 - 1.5 м.): 2.0 вак (0.1 - 0.5 м).

2. Арендаланучы территорияләрдә аерым очракларда тоташ кисүләрнең мәйданы нормативны 1,5 тапкырга артып китәргә мөмкин. Бүлендек киңлегенә карамастан тулысынча тоташ кисүгә юнәлдерелергә мөмкин, әгәр дә диләнкеләрнең мөмкин булган зурлыкларны артып китмәсә һәм әгәр дә бүлендек башка өлгергән агачлыкларга тоташмаса.

3. Өянкеле һәм кара тирәкле утыртмаларда диләнкеләр тоташса – елга тугайларында полоса аркылы.

2.1.6 Урман типларына карап, урман торгызганда кисү системасы һәм методлары

10.4 таблица

Урман типлары һәм урман торгызу ысуллары

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Наратлы урман типлары												
1	Ак мүкле Наратлык (С бел.) ТУМ: А1, А0 Бонитет 3 (4) Коры наратлык	10С	Чүлле чүплек өслекләре	Аз көлсу комсыл коры. ГоризА1 юк	Наратлы сирәк зәгыйфьл. Микротүб әнлекләрдә	Юк яки сирәк - өянкелек, дрок, артыш	Песи тәпичәсе, сарык солыбашы, микротүб. арчан	Тоташ болан мүгеннән, плевроциум Шребер таплары белән	Начар яки юк	Барлыкка килми	Лишайниклы	ГАДИ УРТ. Л/к Е.з.
2	Нарат җиләкле наратлык (С бр.) ТУМ: А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б 9С 1Б	Югар. рельеф тигез яки аз күләмдә дулкынлы	Аз күләмдә көлсу, комсыл, Яңа. Ун/туфрак - тирән комнар	Наратлы төркемле куе ышанычлы	Сирәк - миләш, эт шомырты, артыш өянкелек	Төп фон - яхшы үсеш алган нарат җиләге, чәчбай, арчан, гади золотарник, плаун	Яшел мүк таплары белән, кайчакта мәйд. 40-50%ын каплый, урыны белән лишайник	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Каен Бонитет 2.(3).	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
3	Арчанлы наратлык (С вер.) ТУМ: А1, А2 Бонитет: 2 – 3 Яңа наратлык	10С + Б	Сөзәк чүл таулыклары яки тигез югар. урыннар	Аз күләмдә көлсу комсыл коры яки яңа	Сирәк наратлы	Сирәк: артыш өянкелек	Арчан, нарат җиләге, гади золотарник, җир чәчбае	Түбәндәге таплар белән: яшел мүкләр, кладонияләр яки юк	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Чәчбайлы каенлык Бонитет 2.(3).	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
4	Кара җиләкле наратлык (С ч.) ТУМ: А3 Бонитет: 2 (3) Дымлы наратлык	9С 1Б + Ос	Түбән. батынкы урыннар сөзәк. түб. өл. Микрорельефы калкулыклы яки дулкынлы	Уртача һәм күп күләмде көлсу комсыл дымлы 1-2 м тирәнлектә глей билгеләре белән	Сирәк, кайчак урт. куелыкта, чыршылы, тәрәзәләрдә нарат, каен	Сирәк, миләш, эт шомырты, тал, сирәк артыш	Кара җиләк, микроюгар. нарат җиләге	Яшел мүкләр, миротүб. күке җитене, кайчак сфагнум	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм каен белән	Каен Бонитет 2(3), Сирәк Ос бонитет 3(2)	Ак чәчәклы	ПР СР Е.з Л/к
5	Молинияле наратлык (С мол.) ТУМ:А3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы наратлык	8С 2Б + Е, Ос 1 ярустагы чыршы	Түбән. тиг. авырл. агым белән, тир. булм. түб. сөзәклек. чокырлары	Бик каты көлсу яки торфлы көлсу глей билгеләре белән	Сирәк, наратлы һәм каенлы чыршы катнашмалы	Сирәк: сынучан эт шомырты, көлсыман тал, миләш	Куе: молиния, кара җиләк, нарат җиләге, майник, седмичник, камышсыман чәчбай, кара абага, арчан	Уртача куелыкта яки куе, кайчак сфагнум таплы	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Каенлыклар: молинияле һәм ак чәчклытөрле үләнле Бонитет 2, 3	Ак чәчәклы	ПР СР Е.з Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
6	Озын мүкле наратлык (С.д) ТУМ: А4 Бонитет: 3 (4) Дымлы наратлык	10С + Б берәм. Е	Сазлык буйларындагы яссы батынкы урыннар, кайчак сөзәклекләрнең түбән өлешләре, калкулыклы микрорельеф	Каты көлсу, комлы, үр. белән Ортданэейн, кайчак торфлы юеш грунт сулары якын урнашып	Сирәк наратлы һәм каен белән чыршы катнашмалы	Сирәк - тал, эт шомырты кайчак миләш	Кассандра, күк җиләк, түбәнекләрдә сазанак, мамыкбаш, калкулыкларда кара җиләк, мүк җиләге	Яшел мүкнең микроюогарылыкларында кәккүк җитене, түбәнлекләрдә сфагнум	Канәгатьләндерерлек Нарат, каен. Янгыннардан соң каен белән	Каенлы Бонитет: 3 (4)	Озын мүкле (ак чәчәклы)	СР Е.з
7	Сфагнумлы наратлык (С сф) ТУМ: А5 Бонитет: 5 (4, 5а) Юеш наратлык	10С берәм. Б	Сазланган батынкы урыннар Микрорельеф таулыклы	Торфлы яисә торфлыглейлы комлы, ком белән түшәлә торган Өсл. яисә 0,5 м кадәр тирәнлектә грунт сулары	Сирәк, наратлы	Юк яки талдан, сирәк	Чалгы саплары, агартма, мамыкбаш, күк җиләк, сазанак	Сфагнум, югарылыкларда кәккүк җитене	Канәгатьләндерерлек, нарат белән	Барлыкка килми	Сфагнумлы	СР Е.з
8	Майниклынарат җиләкле наратлык (С м.бр.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 (2) Яңа чыршылык	9С1Б+ Ос, Е кайчак чыршыдан 2 ярус бар	Нәзберек югарылыклар, тигез яссылык, сөзәклекләр	Азрак көлсу комлы, балчык кисәкчекләре катнашында, комсыл, яңа	Чыршыдан 2 ярус булганда сирәк чыршылы. Чыршы ярусы булмаганда куе һәм уртача куелыктагы чыршылы	Сирәк артыш, миләш, сирәгрәк эт шомырты	Мүк җиләге, майник, урман чәчбае, кара абага, җир җиләге, яран. Кызыл бөрлегән, линнея, каеш яфрагы, солыбаш, золотарник, кара җиләк	Уртача һәм аз үскән, күпчел. яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек түгел Б тиз томалану аркасында	Каенлы Бонитет 1 (1а), Усаклы Бонитет 2 - 3	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к
9	Кара абагалы наратлык (С орл.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 – 2 Яңа чыршылык	8С 2Б +Ос, Е	Тигез яссылык, сәзәклекләр, зур булмаган югарылыклар	Аз күләмдә алтынландырылган тузанлыкомлы яисә комсыл, яңа	Төркемле, наратлы һәм каенлы	Сирәк яисә урт. куелыкта - артыш, сынучан арчан, миләш, тал, кайчакта өянкелек	Кара абага, камышсыман чәчбай Майник, чәчле куян йоны, кара җиләк, нарат җиләге	Яшел мүкләрнең сирәк таплары (гипнум, дикранум)	Канәгатьләндерерлек, нарат һәм чыршы белән	Кара абагалы каенлык Бонитет: 1 (1а)	Чәчбайлы	ПР СР Е.з Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Юкәлекле наратлык (С лпк.) ТУМ: В2 Бонитет: 1 (2) Яңа ярлы туфракта үсүче наратлык	8С 2Б + Е + Ос	Тигез югарылыклы яссылык	Кәсле-көлсу комсыл яңа 1,5 м тирәндәге грунт сулары	Сирәк чыршылы	Урт. куелыкта яисә юкә күп булган куе, аз күләмле зелпеле, миләшле, эт шомыртлы, кабар агачлы	Ландыш, җир җиләге, тайтояк, каеш яфрагы, кара җиләк, күкебаш, сирәгрәк кара абага, мүк җиләге	Юк яисә бик аз гына чагыла	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Каенлы, усаклы Бонитет 1 - 2	Кыяклы	СР Л/к
11	Наратлык үләнле (С тр.) ТУМ: В2 Бонитет 1 - 2(3). Яңа чыршылык	8С 2Б берәм. Ос, Е, Л һәм Е кайчак 0,1 кадәр	Сөзәклекләр һәм җиңелчә түбән төшкән тигезлекләр	Комсыл һәм балчыксыл кәсле-көлсу яңа һәм дымлы, әмма су агынтысыннан башка	Тәрәзәләрдә сирәк чыршылы нарат, каен, усак кайчак булмый.	Сирәк сынучан эт шомырты, миләш	Кара җиләк, мүк җиләге һәм мул үләнле, майник, кызыл бөрлегән, ландыш, седмичник, кара абага, линнея	Яшел мүкләр һәм күккүк житене	Гадәттә Б һәм Ос алмашынып	Каенлык 1 - 2(3), Усаклыклар 2 - 3	Кыяклы	СР Л/к
12	Майниклы-кара җиләкле наратлык (С м.ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 1 (2) Дымлы чыршылык	1 ярус: 8С1Ос 1Б 2 ярус: 10Е кайчак булмый.	Түбәнләнделгән тигез микрорельеф дулкынлы	Уртача көлсу комсыл, балчыксыл катламнар белән	Чыршылы, гадәттә 2 яруска житә	Сирәк - артыш, миләш	Мул: кара җиләк, мүк җиләге, майник, кара бөрлегән, ландыш, талакдар, кара абага, линнея	Яшел мүкләр, күккүк житене	Гадәттә Б һәм Ос алмашынып	Каенлы Бонитет: 3	Ак чәчәклы	ПР СР Е.з Л/к
13	Кара тирәкле-сфагнумлы наратлык (С ос.сф) ТУМ: В5 Бонитет: 4 Юеш катнаш наратлык	7С3Б берәм. Е чыршы түбән үсә торган мүк белән эленгән	Йомык сөзәк чокырлар һәм саз тирәләре, түмгәкле микрорельеф	Торфлы юеш	Юк яисә чыршыдан, каеннан, нараттан сулган	Юк яки сирәк - эт шомырты, зәңгәрсу, лапланд, озын тал, түмгәкләрдә артыш	Кара тирәклекләр, күк җиләк, сазлы агартма, мүк җиләге, саз җиләге, бишьяфрак, чыклы үлән, гади вербейник, саз йогырты, кайчак калкулыкларда кара җиләк, нарат җиләге	Сфагнумнан тоташ	Вакытлыча каенга алмашынып яки алмашынмыйча. Янып бектән торфлы көекләр сазлана	Каенлы Бонитет: 4 – 5	Сфагнумлы Озын мүкле (ак чәчәклы)	СР Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урынындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы: Үләнле	Капламы: Мүкле, лишайник	Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14	Юкәле наратлык (С лп.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 - 1а (2) Яңа чыршылык	7С1Е 1Б1Лп + Ос берәм. П юкә керергә мөмкин төп яссылыкка	Тигез югарылыклы яссылык һәм сөзәк тау битләре	Кәсле-көлсу, җиңелчә балчыксыл, кайчак балчык тамгалы катламнар белән яки балчыксыл катламнарга якын урнашып	Сирәк яки Е	Урт. куелыкта яки куе юкә өстенлек итүче, аз күләмдә зелпе, миләш, артыш, сирәгрәк кабар агачы, эт шомырты, өрәңге	Ландыш, җир җиләге, кара җиләк, каеш яфрагы, урман чәчбае, сәрдә, тайтояк, йолдызак, ике-яфраклы келәнчел, күкебаш сирәк кара абага, нарат җиләге	Юк яки бик сирәк яшел мүк чыбылдыгыннан гайре	Канәгатьләндерерлек токымнарның каен һәм усакка алмашынуы белән	Юкәле, каенлы, усаклы Бонитет: 1 – 2	Кыяклы (сәрдәле)	СР Л/к
15	Имәнле наратлык (С дуб) ТУМ:С2 Бонитет: 1 - 1а Яңа чыршылык	8С1Д1Б+Ос яки 1 ярус: 10С 2 ярус: Д һәм Лп дан	Болын өстендәге террасалар һәм биек урыннар	Кәсле-аз күләмдә уртача көлсу комсыл яки җиңелчә балчыксыл	Имән, сирәк кенә нарат	Яхшы үскән, чикләвек куагы, балан, өрәңге, кабар агачы, юкә	Мул: Сәрдә, йолдызак, күкебаш, келәнчел, кыяклылар	Юк	Имән үрент. белән яки йомшак яфраклыларга алмашынып яңартыла	Каен Бонитет: 1 - 2 Усаклы Бонитет: 2 – 1	Чикләвек куаклы (сәрдәле)	СР Л/к
16	Кымызыклы наратлык (С к.) ТУМ: С3 Бонитет: 1 – 2 Дымлы чыршылык	7С1Е 1Б1Ос 1-5 берәм. Е һәм яфраклылар Кайчак Е дан 2 ярус	Тигез биек яссылык, гадәттә субүләрләрдә, кайчак чыбылдыклы иңкүлекләрнең өске өлешләре	Кәсле-аз күләмдә уртача көлсу комсыл яки җиңелчә балчыксыл	Урт. куелыктагы чыршылы, ышанычлы тәрәзәләрдә нарат үсентеләре очрый	Сирәк, миләш, зелпе, эт шомырты, сирәк кабар агачы, чикләвек куагы, гөлҗимеш	Сирәк яки урт. куелыктагы Кымызык күп булган, майник, каеш яфрагы, кара җиләк, аз күләмдә урман чәчбае, кызыл бөрлегән, сәрдә, ландыш, тайтояк, каеш яфрагы	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклы токымнарга алмашынып, кайчак чыршы үрентесе хисабына	Каенлы Бонитет: 1 - 2 Усаклы Бонитет 1 - 1а Сирәк Е - - 2	Кырлыганлы, эре яфраклы (Сәрдәле)	ПР СР Е.з Л/к
17	Елга буендагы наратлык (С пр.) ТУМ: В4, С4 Бонитет: 3 (2) Дымлы наратлык яки чыршылык	7С1Е 1Б1Ос	Елгаларга һәм елга буйларына таба сөзәклекләр	Кәсле-аз күләмдә көлсу комлы һәм комсыл глей. билгеләре белән	Сирәк - чыршы, тәрәзәләрдә нарат, каен	Урт. куелыктагы яки сирәк шомырт, карлыган, юкә	Мул - сәрдә, урман наратбашы, абага, тубылгы	Юк яки аз үскән кәккүк җитене, калкулыкларда яшел мүкләр	Яфраклыларга алмашынып	Каенлы Бонитет 3	Тубылгылы	СР Е.з
Чыршылы урман типлары												
18	Нарат җиләкле наратлык (Е бр.) ТУМ: В2 Бонитет6 2 - 3. Яңа чыршылык	7Е2С 1Б 7Е2Б 1С	Сөзек югарылыклар һәм сөзәк тау битләре	Уртача көлсу комсыл яки җиңелчә балчыксыл	Сирәк, төркемле Чыршылы, кайчак нарат катнашмалы	Юк яки сирәк, миләш, артыш, эт шомырты	Нарат җиләге, кара җиләк, каеш яфрак, кызыл бөрлегән, аеруча мул туфракларда сирәк кымызлык, йолдызак, ландыш	Яшел мүкләр	Йомшак яфраклыларга алмашынып Нарат катнашмалы орлыклыклар булганда	Каенлы Бонитет: 1 - 2; Усаклы Бонитет: 1 – 3	Чәчбай	СР ПР Л/к Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Кара җиләкле чыршылык (Е ч.) ТУМ: В3 Бонитет: 2 (3) Дымлы чыршылык	8Е1С 1Б+ Ос сель С һәм яфраклылар токымында 4 берәм. кадәр.	Түбәнәйгән тигезлекләр һәм калкулыкларның түбән өлешләре Микрорельеф дулкынлы һәм калкулыклы	Урт. көлсу комсыл яки җиңелчә балчыксыл еш кына гл. билгеләре белән	Сирәк һәм урт. куелыктагы чыршылы, төркемле	Юк яки сирәк, миләш, эт шомырты	Кара җиләк, каеш яфрак, аеруча бай, С3 - С4 күчүче туфракларда ландыш, микробиеклекләрдә кымызлык, йолдызак, нарат җиләге	Кәккүк җитене, сфагнум түбәнлекләрендә, яшел мүк өслекләрендә яруслы мүк	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып	Усак Бонитет: 2 Каен Бонитет: 2, 1	Ак чәчәклы	ПР СР Е.з Л/к
20	Чыршылык Озын мүкле (Е д.) ТУМ: В4 Бонитет: 3 (4) Дымлы ярлы туфракта үсүче наратлык	8Е2Б + С катнашма С дан 4 берәм л. кадәр.	Тигез түбән. урыннар, яссы чокырлар саз буйлары калкулыкларның түб. өл. чокырлар м/р калкулыклар	Урт. көлсу комсыл яки торфлы-алтынсу гл. гориз. белән. балчык түшәмле	Сирәк чыршылы	Сирәк: миләш, тал, эт шомырты, артыш, кайчак юк.			Канәгатьләндерерлек, яфраклыларга алмашынып	Каенлы, усаклы Бонитет 3	Озын мүкле (ак чәчәклы)	СР Е.з
							Шарсыман кыяк, урман наратбашы, каеш яфрак, сазанак, агартма, озын ак чәчәк, чәчбай, калкулыкларда кара җиләк, нарат җиләге	Кәккүк җитене, сфагнум түбәнлекләрендә, яшел мүк калкулыкларында				
21	Чыршылы Сфагнумлы (Е сф.) ТУМ: В5 Бонитет: 4, 5 (5а) Юеш катнаш наратлык	8Е1С 1Б катнашма С, Б Тигез булмаган	Чокырлар, тигез түбәнлекләр, м/рельеф калкулыклы	Торфлы глейлы балчыксыл	Бик сирәк яки сирәк чыршылы, тәрәзәләрдә каен, нарат катнашмасы	Юк яки талдан, сирәк	Наратбаш, күк җиләк, кыяклылар, калкулыкларда кара җиләк, нарат җиләге	Тоташ сфагнумнан, калкулыкларда кәккүк җитене, сирәк яшел. Мүкләр	Канәгатьләндерерлек, токымнар алмашынып Торфлары янып беткән көекләр, сазлыкка әверелдерәләр	Сирәк, каенлы, усаклы Бонитет 4	Сфагнумлы	СР Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү уырындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	Юкәле Чыршылык (Е лп.) ТУМ: С2 Бонитет: 1 – 2 Яңа чыршылык	6Е1П 1Б1Лп 1Ос юкә төп ябалдашка керергә мөмкин	Тигез, аз гына югарылыклы, сөзек тау битләре	Уртача һәм аз күләмдә көлсу, балчыксыл	Төркемле, чыршы, ак чыршы, кайчак усак һәм каен катнашында, тәрәзәләрдә, юкәнең куе чатыры булмаганда, 2 ярус тәшкил итә	Уртача куелыкта яки куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар агачы, балан, карлыган	Киң яфраклы үләннәр, сәрдә, кайчак кызыл бөрлегән, кымызлык, майник, абага, талакдар	Юк яки аз күләмдә үсеш алган яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек нигездә усак, сирәк юкәгә алмашынып	Усак, каен, юкә Бонитет: 1 - 1б	Кыяклы (сәрдәле)	ПР СР Е.з Л/к
23	Юкәлекле Чыршылык (Е лпк.) ТУМ: С2 Бонитет: 2 (1) Яңа катлаулы чыршылык	8Е1С 1Б+ Ос	Тигез җиңелчә югарылыклы	Кәсле-көлсу балчыксыл яңа	Төркемле, чыршы	Уртача куелыкта яки куе - юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар агачы, балан	Киң үләнле үләннәр, кымызлык, күкебаш, сәрдә, абага, түбәнлекләрдә кара җиләк	Яшел мүкләр аз үсеш алган	Канәгатьләндерерлек йомшак яфраклы токымнарга алмашынып	Каенлы, усаклы Бонитет: 2 – 1	Кыяклы	ПР СР Е.з Л/к
24	Кымызыклы чыршылык (Е к.) ТУМ: С3 Бонитет 1.(2). Дымлы чыршылык	7Е2Ос 1Б + П берәм. С, Лп	Бүлемтекләрдәге биеклекләр һәм яссы калкулыклар. М/рельефы аз дулкынлы	Уртача-көлсу балчыксыл балчыклар белән түшәлә торган	Сирәк чыршылы ак чыршы катнашында,юкәле кырыйларда усак катнашмалы	Сирәк - миләш, эт шомырты, бүре курысы, зелпе, юкә	Кымызлык, майник, абага, талакдар, себерке кыяк, сәрдә, таданәояк, каеш яфрак; сирәк чәчбай, төркем-төркем кара җиләк	Яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып, кайчакта - чыршы үсентеләре хисабына	Каенлы, усаклы Бонитет: 1 – 2	Эре үләнле, кырлыганлы, куралыклы (сәрдәле)	ПР СР Е.з Л/к
25	Чыршылык Елга буендагы (Е пр.) ТУМ: С4 Бонитет: 3 (2) Дымлы чыршылык	7Е2Б 1Ол+ Ос, Лп катнашмалы Л. 5 берәмл. кадәр. Чыршы	Агынтылы дымландырулы елга, елгачык буйлары	Үләнле-алтынсу, торфлы-глейлы, балчыксыл яки комсыл	Сирәк, кайчак урт. куелыкта, төркемле Сирәк юкә һәм зирек катнашмалы	Урт. куелыктагы яки сирәк шомырт, карлыган, миләш, юкә	Мул, тубылгы күпчелек тәшкил итә, кычыткан, абага, сирәгрәк сәрдә, урман наратбашы, зеленчук, бохар кынасы, себерке кыяк, кашыклык үлән	Юк яки аз үскән, кәккүк җитене, сирәк сфагнум, калкулыкларда яшел мүкләр	Чыршы үрентеләре хисабына яки йомшак яфраклыларга алмашынып	Усаклы зирекле каенлы Бонитет: 1 – 3	Тубылгылы	ПР СР Е.з
26	Чыршылык имәнле (Е имән) ТУМ: Д2, 3; С2, 3 Бонитет 1.(2). Яңа чыршылык	7Е1Д 2Ос+Б, Лп	Биекләндерелгән яссылык һәм җиңелчә таулыклар	Уртача һәм аз күләмдә көлсу, балчыксыл	Чыршы, имән, юкә, сирәк	Куе, чикләвек куагы, зелпе, кабар агачы, юкә	Киң яфраклы үләннәр	Юк	Канәгат. йомшак яфраклыларга алмашынып яки үсенте хисабына	Каенлы, усаклы Бонитет 1 - 2	Сәрдәле	ПР СР Е.з Л/к

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү урындагы шартларның типлары, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклыклары	Капламы		Торгызылуы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, лишайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
						Имән утыртмалары						
27	Имәнлек өрәңгеле-юкәле-сәрдәле яңа (Д сн) ТУМ: Д2 Бонитет: 3 Яңа имәнлек	6Д2Ос 1Б1Лп	Биеклекләрдәге субүләр һәм яссы калкулыклар	Соры урман һәм кәсле-көлсу балчыксыл яки комсыл балчык белән түшәлә торган	Сирәк яисә урт. куелыктагы, юкә, каен, имән, урыны белән өрәңге, корычагач	Урт. куелыкта, миләш, чикләвек куагы, кагар агачы, юкә	Сәрдә, йолдызак, таданәояк, сырмавык, кыңгырау чәчәк, ландыш, миләүшә, кашыклы абага, күкебаш	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б Бонитет: 2 (1)	Сәрдәле	СР Л/к
28	Имәнлек чыршылы-юкәле (д е. лп) ТУМ: Д3 Бонитет 3 Дымлы имәнлек	7Д 2Е 1Б+ Ос	Тигез	Соры урман җиңелчә-алтынсу, балчыксыл	Сирәк, имән, усак	Сирәк, чикләвек куагы, кабар агачы	Сизелерлек мул, нигездә киң яфраклы үләннәр	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Лп, Б, Ос, Е Бонитет 1 - 2.	Кырлыганлы	урт. Л/к
29	Өрәңгеле-юкәле, абагалы имәнлек (д кл. п.) ТУМ: Д3 Бонитет: 2 – 3 Дымлы имәнлек	8Д1Ос 1Б берәм. Лп, Кл, Вяз, Ил	Сөзәклекләрнең түбән өлеше	Соры урман уртача-көлсу балчыксыл	Имәннән, каеннан, усактан, корычагачтан төркемле	Урт. куелыкта, чикләвек куагы, кабар агачы, балан, эт шомырты, шомырт, карлыган	Куе. Абага, сәрдә, таданәояк, сырлавык, кырлы борчак, кымызлык, күкебаш, йолдызак, миләүшә, урман кысыр тигәнәге, ике өйле, яран	Юк	Усакка, каенга һәм юкәгә алмашка	Лп, Б, Ос, Е Бонитет 1 - 2.	Тубылгылы	СР Л/к
30	Тугайлы тубылгылы имәнлек (Д пмт.) ТУМ: Д4 Бонитет: 3 (2) Дымлы имәнлек	6Д 2Б 2Ос +Е, Лп	Елга үзәннәре	Кәслеболынлы балчыксыл	Сирәк яки урт. куелыктагы, имән, каен, усак	Сирәк, яки урт. куелыктагы - эт шомырты, шомырт, тал, зелпе, гөлҗимеш, карлыган	Киң яфраклы үләннәр: себерке кыяк, абага, тубылгы, кычыткан, сәрдә, яран, казаяк, кысыр тигәнәк	Юк	Канәгатьләндерерлек, имән һәм йомшак яфраклы токымнарның яшь агачлары белән	Кара, зир. ,каенлы, усаклы Бонитет 1 - 3	Кыяклы	СР Е.з
						Чыршылы урман типлары						
31	Кыяклы каенлык (Б ос.) ТУМ: С4 Бонитет: 4, 5 Дымлы чыршылык	Каен нарат һәи чыршы катнашында	Тигез түбәнләндерелгән иңкүлекләр һәм калкулыклы өслекле сазланган елга үзәннәре	Торфлы-глейлы балчыксыл, ләмле - торфлы	Сирәк, зирек, каен	Сирәк талдан, эт шомыртыннан	Кыяклылар, бишьяфрак, тавык үләне, тубылгы	Сфагнум, кәккүк җитене, югарылыкларда яшел мүкләр	Каен һәм зирек яшь агачлары белән	Зирекле Бонитет 4 - 5.	Кыяклы	СР Е.з

№ п/п	Урман тибы, үсеп китү уры-ныңдагы шартларның типлары, бони-тет классы	Утыртмаларның уртача соста-вы	Рельефта-гы торы-шы	Туфрагы	Яшь агачлыклары	Куаклык-лары	Капламы		Торгызы-луы	Чыгарылма утыртмалар	Кисүнең типлары	Тот. кисүләр урман торг. ысулы
							Үләнле	Мүкле, ли-шайник				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Кара зирекле урман типлары												
32	Зиреклек (Зир.) ТУМ: С5, Д5 Бонитет 2 (3,1). Юеш зиреклек (торф катламы һәм сазлыклар булмаганда, бонитет 1)	7Олч 3Б +Ос кат-нашма Б һәм Ос төрле, кайчак юк	Сазланган тугайлар һәм акрын агучы су агынтысы белән саз тирәләре	Ләмле-торфлы кәсле-көлсу, глейлы, балчык-сыл, 10 см кадәр торф кат-ламы яки бөтенләй юк	Сирәк - зирек, кайчак каент һәм усак кат-нашмалы	Сирәк - тал, кай-чак шо-мырт, карлыган, юкә	Бишьяфрак, тавык үләне, ту-былгы, күрән, юга-рылыкларда сәрдә, ка-шыклык үлән, абага, кычыткан очрый	Юк	Зирек, каен һәм усак шы-тымнары белән	Сирәк каен-лы Бонитет 2 (3)	Кыяклы	СР Е.з
Тал утыртмалары урманнарының типлары												
33	Тугайлыктагы таллык (Т пм.) ТУМ В3 Бонитет 3 - 4(2). Тугайлык	10 Ив	Елгалы һәм елга-чыклы тугай-лыклар	Төрле механик составлы	Юк	Юк	Сирәк бо-лын үләнле	Юк	Канәгатьл әндерерле к, яшь тал куаклары булган	Барлыкка килми	Тубылгы-лы	СР Е.з
Антропоген урман типлары												
34	Киптерелгән наратлык (Ст. ос.) ТУМ: А2 - А4 В1 - В3 Бонитет 3 - 4. Киптерелгән торфлык	9С1Б + Ос	Киптерелгән тор-флыклар	Торфлы - глейлы	Наратлы сирәк	Сирәк - тал эт шомырты	Кассандра, түбәнекләрдә сазанак, калкулык-ларда кара җиләк, на-рат җиләге	Кәккүк җитене, микроюга-рылыкларда яшел мүкләр	Канәгатьл әндерерле к, нарат каен белән	Билгеле түгел	Тубылгы-лы	СР Е.з
35	Киптерелгән каенлык (Б т.ос.) ТУМ: С2 - С4 Бонитет: 2-3 (4) Киптерелгән торфлык	7б2Ос 1С + Ол	Киптерелгән тор-флыклар	Торфлы - глейлы	Нарат сирәк	Тал, эт шомырты, балан	Кара җиләктән, мамыкбадан әан, кыяк-тан, куян йоныннан, ярышник-тан сирәкләнгән	Кәккүк җитене	Каен белән канәгатьл әндерерле к	Билгеле түгел	Тубылгы-лы	СР Л/к

2.1.7. Урманнардан үзагач әзерләү өчен файдалану вакытлары һәм башка мәгълүматлар

Урманнардан үзагач әзерләгәндә кисүләрнең ешлык буенча вакытлары, диләнкеләрнең тоташу вакытлары, киртекләр күләме һәм башка мәгълүматлар 2011 елның 1 августындагы 337 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган Үзагач әзерләү кагыйдәләрендә һәм 2007 елның 16 июлендәге 185 номерлы РФ ТРМ боерыгы белән расланган Урманнарны карап тоту кагыйдәләрендә билгеләнгән.

2.2 Урманнардан чәер әзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны чәер әзерләү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 31 статьясы, 24.01.2012 ел № 23 Рослесхоз боерыгы белән расланган Чәер әзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Алабуга урманчылыгында урманнарга кирт салу планлаштырылмаган.

2. 3 Урманнардан агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнарны агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу өчен файдалану кагыйдәләре 05.12.2011 ел, №512 Рослесхоз боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, чыршы, ак чыршы, нарат ботаклары, чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәме өчен башка ылыслы агач токымнары, мүк, урман түшәмәсе, камыш, кыяклылар һәм шуңа охшаш урман ресурслары керә.

Алда китерелгән исемлектә агач булмаган төп урман ресурслары китерелгән, алар карала торган урманнардан файдалану төрен башкарганда табыла, ләкин тулы исемлек булып саналмый.

Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу тиешле урман ресурсларын урманнан алу, саклау һәм чыгу белән бәйле эшмәкәрлек эшчәнлегеннән гыйбарәт.

“Әзерләү” термины турыдан-туры урман утыртмаларыннан алынган агач булмаган урман ресурсларына (түмәрләр, кайры, каен тузы, чыбык-чабык, яңа ел чыршылары, себеркеләр, ботаказык, чыршы, пихта, нарат ботаклары, башка ботаклар һәм башка агач яшеллеге) карата кулланыла.

“Җыю” термины урман утыртмаларына кагылмый торган агач булмаган урман ресурсларына (мүк, урман түшәмәсе, камыш, шикәр камышы) карата кулланыла.

Гражданнар тарафыннан шәхси ихтыяҗлары өчен агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу РФ Урман кодексының 33 статьясы нигезендә башкарыла.

Урманнардан агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм җыеп алу өчен рөхсәтле файдалану вакытлары урман кишәрлеге арендасы килешүендә билгеләнә.

2.3.1 Агач булмаган урман ресурсларын әзерләгәндә һәм җыйганда урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары

11 таблица

N N п/п	Агач булмаган урман ресурсының төре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган әзерлек күләме
1	2	3	4
1	Техник чимал, төрләре буенча, ш.п.:	Тонна	0,1
2	Нарат бөреләре	Тонна	0,05
3	Каен бөреләре	Тонна	0,05

11.1 таблица

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
Агач биомассасы компонентлары (диләнке калдыклары)	
Калын ботаклар	Агач нигезендә 3 см артык юанлыктагы кәүсәдән чыгучы агачланган ян үсентеләр, ГОСТ 17462-84
Нечкә ботаклар	Агач нигезендә 3 см һәм аннан азрак юанлыктагы агач ботакларыннан чыгучы агачланмаган ян үсентеләр, ГОСТ 17462-84
Агачларның яшел өлеше	Ылыслар, яфраклар, бөреләр һәм агач-куак үсемләренең агачланмаган үрентеләре, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре җиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, кабар агачы, имән, чикләвек куагы - нигезендә 1 см кимрәк юанлыкта, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә, башка токым кайрылары	Үзагачны каплаучы кәүсәнең, калын ботакларның, нечкә ботакларның тышкы өлеше, ГОСТ 17462-84
Нарат, башка токымнарның түмәр үзагачы	Сәнәгать эшкәртүе һәм ягулык рәвешендә куллану өчен билгеләнгән агачның тамыр өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84.
Озын корыган ботак	Агачларның 4 см кадәрге юанлыктагы нечкә кәүсәләре, ТУ 463-8-766-79.
Урманнардан исән чакта файдалану ресурслары	
Чәер	Сумалалы матдә, ылыслы агачларны җәрәхәтләгәндә бүленеп чыга, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куеланган (каткан) чәер - түбән бонитетлы нарат утыртмаларын киртләгәндә бүленеп чыгучы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Ябышучан (уалучан) чыршы чәере, кәүсәләр зарарланганда

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмә, ГОСТ, ОСТ, ТУ
	бүленеп чыга, ТУ 13-284-80
Башка урман ресурслары	
Тал һәм башка токым үсентеләре	Җиһаз үрү, әзерләү өчен (ТУ56-44-86), дуплау матдәләрен (ГОСТ 6663-74) әзерләү өчен кулланылучы агач-куак токымнары үсентеләре һ.б.ш.
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

11.2 таблица

Алып чыгылган үзагачның 1000 м3 алынган агач булмаган беренчел продукция (хисаплау мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Табигый чагылыданәагы нормативлар, м3		Беренчел продукция	Продукция бирәмлеге нә карата чимал тотылу нормасы	Ресурслардан табигый чагылыданәагы продукциянең чагыданәырмача күләме, %	
	калдыклар барлыкка килүдән (потенциаль ресурслар)	кулланырга яраклы (икътисади яктан мөмкин булган ресурслар)			потенциаль	икътисади яктан мөмкин булган
Калын ботаклар	110	24	Технологик чимал, м3	1,3	84,6	18,5
Нечкә ботаклар	90	20	Агач яшеллеге, т	2,7-3,3	30,0	6,7
Кайры	100	70	Дуплау кайрысы, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Агач төпләре	30	15	Нарат агачы төбе, т	5,4	5,6	2,8
Озын корыган ботак	110	77	Төрле токымлы һәм озынлыктагы корыган ботаклар, м3	1,1	100,0	70,0

Агач яшеллеге

Агачның яшел өлеше – яңа көе азык (ботаказык) яки терлекчелек өчен витаминлы азык продуктлары әзерләү буенча чимал сыйфатында кулланылучы ылыслар, яфраклар һәм төрле агач һәм куак токымнарының 0,8 см кадәр диаметрлы агачланмаган ботаклары.

Техник яшеллек – агачның яшел өлешенең эшкәртү өчен кулланылучы масса өлеше. Агач яшеллегенең гомуми массасыннан наратта ул 35%, чыршыда – 50%, каенда – 20 % тәшкил итә.

Ылысды яшеллек запасларын билгеләү.

Агач яшеллеген әзерләү агачларны кисү нәтиҗәсендә аударылган барлык яшь төркемнәрендәге утыртмалар буенча башкарыла. Агач яшеллеген диаметры (d=1,3 м) кимендә 18 см булган үсеп утыручы өлгергән өлешеннән агач кәүсәсенең 30% озынлыгында нәзек ботакларын кисеп алу юлы белән әзерләү рөхсәт ителә.

1 гектардагы техник яшеллек запасын билгеләү өчен әлеге утыртманың 1 гектарга карата агачларының уртача санын һәм аларның юанлык баскычлары буенча урнашуын белергә кирәк. Әгәр дә андый белешмәләр булмаса, 0,5 гектар күләмендә кулланып карау мәйданнарын ясарга кирәк һәм, агачларны санап, 1 гектар буенча һәр юанлык баскычындагы агачларның уртача санын ачыкларга. Килеп чыккан санга бер агачтан чыккан техник яшеллекне тапкырлап, 1 гектар буенча запасны ачыклыйлар, ә аннан соң чимал базасының барлык мәйданы буенча ресурсларын да. Хисап эшләрен алып барганда шулай ук 1 м3 карата билгеле агач токымының кәүсә массасыннан чыгучы уртача техник яшеллекне дә исәпкә алырга мөмкин.

Кабык, ылыслар, үзагачлар, органик булмаган һәм органик агач яшеллеге кушылмалары ГОСТ 21769-84 таләпләренә туры килергә тиеш.

Азык максатларында агач яшеллеген әзерләгәндә эт шомыртын, бүре җиләген, аю баланын, еламсар таллыкны, кабар агачын, имәнне куллану тыела.

Агач булмаган урман ресурсларын саклау һәм яңадан үстерү.

Комплекслы система түбәндәге чараларны үз эченә ала:

тикшерү – чимал запасын исәпкә алу һәм әһәмиятле булган дару үләннәре төрләренең төп массаларын карталау;

оештыру – чималның чикләнгән таралыштагы һәм зур булмаган запаслы төрләре өчен беренче чираттагы күләмнәрен һәм әзерлек районнарын билгеләү;

административ – сирәк очрый торган дару үләннәре төрләре өчен тыюлыклар оештыру һәм җыюны чикләү;

тәрбияви – дару үләннәренең әһәмияте, дару үләннәрен саклау кирәклеге турында аңлату эшләре;

культивация – әһәмиятле чимал төрләрен культивацияләү;

техник – әзерлек эшләрен рациональ башкару, чимал җыю өчен билгеләнгән вакытларны һәм ысулларны саклау, яшь нөсхәләрнең чыганакларын һәм җир өсте өлешен калдыру һ.б.

2.4 Урманнардан азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыеп алу өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 34, 35 статьялары, 05.12.2011 ел, №511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыеп алу кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

2.4.1 Азык-төлек урман ресурслары әзерләгәндә һәм дару үләннәре җыйганда урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары

12 таблица

Мөмкин булган әзерлек күләме

N N п/п	Азык-төлек урман ресурслары, дару үләннәре төре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган әзерлек күләме
1	2	3	4
Азык-төлек ресурслары			
1.	Җиләк төрләре:		
	Миләш	тонна	1,0
	Кура	тонна	2,5
2	Гөмбә төрләре:	тонна	6,5
	Ак	тонна	0,9
	Майлы гөмбә	тонна	1,0
	Ал гөмбә	тонна	2,2
	Усак гөмбәсе	тонна	0,3
	Каен гөмбәсе	тонна	0,8
	Гөреждә	тонна	0,5
	Әтәч гөмбәсе	тонна	0,2
	Баллы гөмбә	тонна	0,6
3	Чикләвек төрләре:	тонна	
	Чикләвек	Тонна/га	15/1500
4	Каен суты	тонна	1090
Дару чималы, төрләре:			
5	Икеөйле кычыткан	тонна	0.14
6	Бака яфрагы	тонна	0.14
7	Чага гөмбәсе	тонна	0.07

Алабуга урманчылыгы территориясендә промысел өчен әзерлек юк.

12.1 таблица

Татарстан Республикасындагы төрле урман типларында җиләкле, җимешле үсемлекләрнең һәм ашарга яраклы гөмбәләрнең уңышы

Урман тип-лары	Урман курасы		Миләш		Гөмбә	
	Урманның гомуми мәйданыннан җиләк бирә торган мәйдан %ы	Уртача уңыш, кг/га	Урманның гомуми мәйданыннан җиләк бирә торган мәйдан %ы	Уртача уңыш, кг/га	Урманның гомуми мәйданыннан гөмбә бирә торган мәйдан %ы	Уртача уңыш, кг/га
Усаклыклар						
Юкәле					10	120

Үләнле					Яшь утыртмалардан 50, картайганнардан 10	30
Лишайниклы					10	100
Нарат җиләкле					10	50
Карaҗиләкле					5	20
Чыршылыклар						
Юкәле					10	50
Үләнле					10	30
Караҗиләкле						
Озын мүкле						
Каенлыклар						
Юкәле					10	200
Үләнле					50	200
Нарат җиләкле					5	100
Караҗиләкле					1	50
Усаклыклар						
Юкәле					10	150
Үләнле					10	150
Нарат җиләкле					10	50
Караҗиләкле					1	20
Имәнлекләр						
Кисүләр 3-5 ел	20	300				
Үсеп китә торган ки-сек урыннар			60	76		

Гөмбәләрне җыю нормативлары һәм вакытлары

Әзерләүгә рөхсәт ителгән ашарга яраклы гөмбәләрнең исемлеген тармак стандартлары билгели. Азык-төлек һәм товар кыйммәте буенча ашарга яраклы гөмбәләрне дүрт категориягә бүләләр:

I – ак, гөреҗдә (чын һәм сары), нарат гөмбәсе;

II – усак гөмбәсе, каен гөмбәсе, майлы гөмбә, чын һәм эт гөреҗдәләре, подгруздкалар, имән гөмбәләре, гади шампиньоннар;

III – маховиклар, этәч гөмбәләре, кара гөреҗдәләр, баллы гөмбәләр, кәҗә гөмбәләре, поляк гөмбәләре, ак йөнтәс гөмбәләр, валуй гөмбәләре, йөнтәс гөмбәләр, кыр шампионьоннары, ал гөмбәләр, җөйле гөмбәләр, җыерчалы гөмбәләр;

IV – шыгырдавык гөмбәләр, ачы гөмбәләр, бөгелгән сөтчелләр, яшел гөмбәләр, рядовкалар, шомачыклар, борыч гөреҗдәләре, кызыл гөмбәләр, юан гөмбәләр, урман шампиньоннары.

12.2 таблица

Гөмбә төрләренең таралышы, аларны җыю вакыты һәм урыннары

Гөмбәләрнең атамалары	Җыеп алу вакыты	Җыеп алу урыны	Җирле атамасы
1	2	3	4
Кәҗә гөмбәләре	Апрель - май	Нарат урманнарында урман киселгән, янгын булган, комлы туфраклы урыннарда	
Кәҗә гөмбәләре	Апрель - май	Нарат һәм карагай урманнарында, куаклыкларда	
Ак гөмбә	Июнь - сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында	Нарат гөмбәсе, ак гөмбә, чыршылык ак гөмбәсе
Сары гөмбә	Август - сентябрь	Сирәк шытып чыккан нарат һәм чыршы урманнарында	Еловик, рядка
Ал гөмбә	Июнь – октябрь	Барлык урманнарда да, әмма иң күп очракта карагай урманнарында	Соры гөмбә, шайтан таягы, горянка
Каен гөмбәсе	Июнь – октябрь	Каен булган бөтен җирдә үсә	Кара шөлди, колосовик, обабок
Кызыл гөмбә	Июль - сентябрь	Яшь усаклыкларда һәм усак катнашмалы катнаш урманнарда	Кызыл башлы гөмбә, красюк
Майлы гөмбә	Июнь – октябрь	Наратлыкларда һәм вак яшь наратлыкларда (культураларда)	Майлы гөмбә, челыш, сары майлы гөмбә
Моховик	Июнь - сентябрь	Нарат урманнарында нечкә торфлы-комлы туфракларда	Чуар гөмбә
Баллы гөмбә	Август – октябрь	Нарат һәм карагай токымлы, бигрәк тә зирек агачлары төпләрендә	Көзге гөмбә
Әтәч гөмбәсе	Июнь - сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнардагы дымлы урыннар	Силосень, әтәч гөмбәсе
Валуй	Июль – октябрь	Барлык урманнарда да	Йодрыкчык, кульбик, ташбаш, забалуй
Гөреждә	Июль – октябрь	Яфраклы һәм юкә һәм чикләвек куаклары булган катнаш урманнарда	Грузель, сухарь
Дуңгыз гөмбә	Июнь – октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнарда кырпуларда, юл буйларында, паркларда	Дунька, дуңгыз колагы
Йөнтәс гөмбә	Июль – октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында	Кызылча, волжанка
Ачы гөмбә	Май – октябрь	Нарат урманнарында дымлы урыннарда	Ачы гөмбә, терлек сары гөмбәсе
Шампиньон	Июль - сентябрь	Яшелчә, җиләк-җимеш бакчаларында, паркларда, болыннарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә	Гади шампиньон
Кәҗә гөмбәсе	Июль - сентябрь	Нарат урманнарында һәм дымлы урыннардагы катнаш урманнарда	
Поляк гөмбәсе	Июль - сентябрь	Нарат һәм чыршы урманнарында	Чикләвек гөмбәсе, саз гөмбәсе, нарат гөмбәсе

0,8 тулылыклы утыртмалар, 10 яшькә кадәрге яфраклы яшь агачлар һәм 20 яшьлек чорга кадәрге чыршылыклар (аз продуктлы гөмбә урманнары буларак) хисапка кертелми; төп кисү яшендәге, аларда гөмбә җыю тыелган саклык территорияләрендәге утыртмаларны шулай ук хисаптан алып ташлыйлар.

Гөмбә ресурсларын тулы итеп файдалану өчен гомуми билгеле булган ашарга яраклы гөмбәләр генә түгел, ә халык тарафыннан аз җыела торган, азык кыйммәте һәм югары уңдырышы булган гөмбәләр дә натуралата исәпкә алына

һәм исәпкә кертелә: сөтлегән (шома гөмбә), соры гөмбә, кара гөреждә, чын әтәч гөмбәсе, маховиклар, рядовкалар һ.б.

12.3 таблица

Урман үсемчелеге шартлары типларының төп төркемнәрендә гөмбәләрнең биологик уңдырышы шкаласы

Урман тибы	Өстенлек итүче токым	Сезонлы уңдырыш, кг/га			Уртача еллык уңдырыш, кг/га
		Начар	Уртача	Яхшы	
Лишайниклы һәм тирәкле	Н	10	25	50	25
Нарат җиләкле-яшел мүкле	Н	12	30	60	30
Кара җиләкле	Н	16	40	80	40
Чәчбайлы-кара җиләкле һәм өянкеле	Н	18	45	90	45
Сәрдәле-сырмавыклы	Н	20	50	100	50
Нарат җиләкле-яшел мүкле	К	24	60	120	60
Кара җиләкле, майниклы-кара җиләкле	К	40	100	200	100
Сәрдәле-сырмавыклы	К	34	85	170	85
Нарат җиләкле-яшел мүкле	Ус..	20	50	100	50
Кара җиләкле, майниклы-кара җиләкле	Ус.	30	75	150	75
Сәрдәле-сырмавыклы	Ус.	20	40	80	40

Әлеге таблицада гөмбәләрнең уңдырыш зурлыгы турындагы белешмәләр утыртмаларның гөмбәле мәйданнарына гадиләштерелгән. Гөмбәләрнең гомуми биологик запасларын барча ашарга яраклы гөмбәләрнең тулаем (суммар) уңдырышы буенча билгелиләр.

Дару үләннәре

Безнең илдәге фәнни медицинада файдалануга рөхсәт ителгән 190 төрле дару үсемлекләренең якынча 60%ын кыргый үсүчеләр тәшкил итә, аларның күп өлеше урманнарда үсә. Моннан тыш, урман үсемлекләренең йөзләрчә төре халык (традицион) медицинада кулланыла.

12.4 таблица

Яңа җыеп алынган дару чималыннан чама белән чыга торган җиңел-коры чимал процентлары

№ п/п	Үсемлекнең атамасы	Чималның төре	Җиңел-коры чимал чыгышы			
			Тәҗрибә күрсәткечләре	Әзерлекләр буенча белешмә, 1985 ел	Башка әдәби белешмәләр	Дару сәнәгате берлеге белән киледанәе релгән чыгыш күләме
1	2	3	4	5	6	7
1	Гади кылыч үлән	Тамыры	38 ± 1	30	25	30
2	Дарулык мәче борчагы	Тамырлары	-	22	2 -	-

№ п/п	Үсемлекнең атамасы	Чималның төре	Җиңел-коры чимал чыгышы			
			Тәҗрибә күрсәткечләре	Әзерлекләр буенча белешмә, 1985 ел	Башка әдәби белешмәләр	Дару сәнәгате берлеге белән киледанәе релгән чыгыш күләме
1	2	3	4	5	6	7
3	Тау арникасы	Чәчәкләре	-	20-22	-	-
4	Сазанак	Үләне	-	32-26	-	-
5	Кара тилебәрән	Яфраклары	-	16-18	20	-
6	Ботаклары асылынып төшкән каен (ак каен)	Бөреләре	-	40	30.3	-
7	Ком меңьяфрагы	Чәчәкләре	46 + 2	25-30	23-25	33
8	Дүләнә	Чәчәкләре	-	18-20	-	-
9	-*-	Җимешләре	-	25	-	-
10	Нарат җиләге	Яфраклары	56 + 1	45	-	45
11	Кара аю баланы	Чәчәкләре	-	18-20	12.5	-
12	Дару үләне булган песи үләне	Тамырлары	35 ± 3	25	22 – 36	25
13	Зәңгәр күкчәчәк	Кызыл чәчәкләре	-	20	-	-
13	Кондыз үләне (трифоль)	Яфраклары	-	-	-	-
14	Кабызлык (елан тамыры)	Тамыр сабаклары	-	25	33.7	-
15	Су борычы (су борычы)	Үләне	-	20-22	25	-
16	Бүсер үләне	Үләне	-	20-22	-	-
17	Биек сары чәчәк	Тамырлары белән тамыр сабаклары	36 ± 2	30	-	30
18	Гади имән	Кайры	-	40	-	-
19	Гади миңгерәткеч	Яфраклары	-	12 – 14	-	-
20	Гади мәтрүшкә	Үләне	-	25	-	-
21	Кошкунмас агач	Җимешләре	-	17	-	-
22	Тишек яфраклы сары мәтрүшкә	Яфраклары	-	20	-	-
23	Урман җир җиләге	Яфраклары	-	20	-	-
24	-*-	Җимешләре	-	14-16	-	-
25	Кече кызыл чатыр	Үләне	35 ± 2	25	25 – 26	25
26	Гади балан	Кайры	-	40	-	-
27	Икеөйле кычыткан	Яфраклары	30 ± 2	22	20-25	22
28	Әвернә уты	Тамыры һәм тамыр сабаклары	32 ± 1	-	-	-
29	Дарулык кан үләне	Тамырлары	-	25	-	-
30	Мурт эт шомырты	Кайры	-	40	37	-
31	Сары чүлмәк	Тамыры	14 – 1	8 – 10	-	11
32	Кукуруз	Җимешлек авызчыклары белән сабаклары	-	25	-	-
33	Май ландышы	Яфраклары	23 ± 1	20	20 – 23	20
34	-*-	Үләне	21 ± 0.5	20	20-23	20
35	-*-	Чәчәкләре	19 ± 1	14	-	14
36	Калган	Тамыры	-	28-32	-	-
37	Кытай лимоннигы	Җимешләре	25 + 15	-	-	20
38	Йөрәксыман юкә	Чәчәкләре	31 + 1	25	30 – 25	25
39	Гади кура	Җимешләре	-	16 – 18	20	-
40	Үги ана яфрагы	Яфраклары	18 – 1	15	19-20	15

№ п/п	Үсемлекнең атамасы	Чималның төре	Җиңел-коры чимал чыгышы			
			Тәҗрибә күрсәткечләре	Әзерлекләр буенча белешмә, 1985 ел	Башка әдәби белешмәләр	Дару сәнәгате берлеге белән киледанәе релгән чыгыш күләме
1	2	3	4	5	6	7
41	Гади артыш	Күркә-җиләкләре	-	30	-	
42	Дару тузганагы	Тамырлары	-	33-35	-	-
43	Соры зирек (һәм җилемле зирек)	Җимешләре (күркәләре)	-	38 – 40	-	-
44	Көтүче сумкасы	Үләне	-	26-28	-	-
45	Гади гөлбадран	Чәчәкләре	-	25	-	-
46	Плаун (төрле төрләре)	Споралары	-	6-7	-	-
47	Зур көтүче яфрагы	Яфраклары	20 ± 1	-	22-23	15
48	Ачы әрем	Үләне	-	22	-	-
49	-*-	Яфраклары	-	24 – 25	-	-
50	Йөрәкяфраклы арыслан койрыгы	Үләне	-	25	-	-
51	Дару ромашкасы	Чәчәкләре	27 ± 1	20	20 – 27	20
52	Хуш исле ромашка	Чәчәкләре	-	-	20	-
53	Зәңгәр күкчәчәк	Тамырлары	-	30-32	-	-
54	Скополия	Тамыры	27 ± 2	30-32	30-32	-
55	Кара карлыган	Җимешләре	-	18-20	-	-
56	Гади нарат	Бөреләре	-	40	-	-
57	Кыр каешкыраны	Тамырлары	47 ± 1	30 ± 32	30 ± 32	-
58	Шуышма чабыр үләне (чамбыр)		-	25-30	-	-
59	Саз кипкәре	Үләне		23-25	-	-
60	Гади турак уты	Яфраклары	60 ± 3	50	-	50
61	Гади меңьяфрак	Үләне	0	22	-	-
62	Өч чәчәкле миләүшә	Үләне	27 ± 2	20	20-22	20
63	Кыр наратбашы	Үләне	-	25	-	-
64	Лобель аксыргагы	Тамырлары	-	25	-	-
65	Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	19 ± 1	15	25	15
66	Гади шомырт	Җимешләре	-	42 – 45	-	-
67	Гади кара җиләк	Җимешләре	16 ± 1	13	15 – 18.3	13
68	Зур канлы үлән	Үләне	-	23 – 25	-	-
69	Май гөлҗимеше (һ.б. күп витаминлы төрләре)	Җимешләре	46 ± 2	32 – 35	32 – 35	32
70	Эт гөлҗимеше (һ.б. аз витаминлы төрләре)	Җимешләре	58 ± 3	32 – 35	-	23
71	Кашыклы абага	Тамыры	-	30	-	-
72	Күлсыман эвкалипт	Яфраклары	50 ± 3	-	-	43
73	Шарсыман эвкалипт	Яфраклары	50 ± 3	-	-	43
74	Түшәлүче якорьчыклар	Үләне (тамырлары белән)	-	-	3 -	-

12.4 таблица

Өстенлек итүче токым кысаларында урман типлары буенча дару үләне чималының коры запасы (коры килеш, кг/га)

Дару чималының исеме	Нарат	Зирек		Каен			Усак	Юкә
	С яс.сн.	Зир. кр.	Д. кр.	Д ос.	С. крт.	Д пм.	С мтр.	С. крт.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Европа таданәоягы (барлык үсемлекләр)	3.0	-	3.0	-	3.0	-	3.0	3.0
Урман җир җиләге (яфраклары)	0.2	-	0.2	-	0.2	-	0.2	0.2
Дарулык песи үләне (тамыры)	-	-	-	-	-	0.2	-	-
Кашыклык абага (тамырлары)	7	-	13.7	-	13.7	-	13.7	13.7
Ике өйле кычыткан (яфраклары)	-	3.4	-	-	-	13.9	-	-
Кашыклык абага (тамырлары)	-	5.2	-	-	-	-	-	-
Лобель чамбыры (тамыры)	-	-	-	-	-	3.6	-	-
Мүк җиләге	-	-	-	-	-	-	-	-
Нарат җиләге	-	-	-	3.4	-	-	-	-
Кыр наратбашы (үлән)	0.3	-	0.3	-	0.3	10.5	0.3	0.3
Кызыл бөрлегән (барлык үсемлекләр)	0.4	-	0.4	-	0.4	-	0.4	0.4
Гади золотарник (үләне)	0.2	-	0.2	-	0.2	-	0.2	0.2
Язгы торна борчагы (барлык үсемлекләр)	0.9	-	0.9	-	0.9	-	0.9	0.
Ике яфраклы майник (барлык үсемлекләр)	0.1	-	0.1	-	0.1	-	0.1	0.1
Үпкә үләне (үләне)	0.9	-	0.9	-	0.8	-	0.9	0.9
Саз төнбоегы (үлән)	-	-	-	8.7	-	-	-	-
Карама яфраклы тубылгы (тамыры)	-	-	-	40.2	-	28.9	-	-
Саескан җиләге (барлык үсемлекләр)	-	-	-	0.7	-	-	-	-
Карга җиләге (үләне)	-	0.6	-	-	-	-	-	-

2.4.2. Агач сутлары җыю

Каен суты

Кайбер агач үсемлекләренең сутлары зур азык-төлек кыйммәтенә ия. Россия территориясендә каен суты киң кулланыла.

Каен суты кулланылышы буенча бик киң спектрга ия. Бу составында глюкоза һәм фруктоза, берничә минераль тоз булган күңелгә ятышлы, сафландыручы эчемлек кенә түгел, ә шулай ук азотлы катнашмалар да. Ул фитоницид үзенчәлекләренә дә ия. Сутны азык-төлек максатларында табигый һәм консервланган халәттә чөмерке һәм башка алкогольсез эчемлекләр, сироп әзерләү, десерт һәм коры шәраблар эшләү, этил спиртын алу өчен кулланалар. Каен суты шулай ук парфюмерия сәнәгатендә һәм авыл хуҗалыгында кулланыла (терлекчелектә һәм умартачылыкта). Урман химиясе сәнәгатендә каен сутын нарат чәерен тапканда сагыз чыгаручы стимуляторы, шул ук вакытта чәер чыгаручы буларак кулланалар.

Каен суты дәвалау үзлекләренә ия һәм элек-электән халык медицинасында матдәләр алмашын яхшырту өчен, зәңгеләгә каршы, сидек кудыргыч һәм гомуми ныгытучы чара буларак кулланыла. Ул организмның бүлеп чыгару функцияләрен активлаштыра, кузгалак кислотасы утыруны кисәтә.

Каен суты – каен урманнарыннан исән вакытта файдалануның югары табышлы төре. Сут алу эшләрен планлаштырганда һәм үткәргәндә сут чыгуның башлану һәм бетү вакытларын, сокның әчешү үзенчәлекләрен белергә кирәк.

Каен сутының бүленә башлавы һәм бетүе буенча теге яки бу тотрыклы вакытлары юк, алар күп факторларга бәйле, шуңа күрә сут чыга башлау фазасын агач кайрысын 1-1,5 см без белән тишеп билгелиләр. Тишелгән урыннарда сут барлыкка килгән көн сут бүленеп чыгу фазасын башлап җибәрә. Әлеге фазага 10% ким булмаган данәләр кергәндә, массакүләм сут әйләнеше 50 % булганда сут бүленә башлаган көн булып санала.

Сут әйләнеше тәмамланган көн булып агачларның якынча 50% ында сут бүленеп чыгу тәмамланган чор санала. Әчелеш башлану билгеләре – сут тоныклана, каналларда һәм сутны җыеп алу җайланмаларында ак элпә барлыкка килә. Сут йөрүнең биологик дәвамлылыгы 27 көннән 35 көнгә кадәр дәвам итә, сутны хуҗалык максатларында файдалану буенча сагыз алу чоры - сут бүленеп чыкканнан башлап әчелеш башланганчыга кадәр – уртача 15-20 көн.

Сут алуга чыгаруга сөялле, бөдрә каеннар һәм очлы яфраклы өрәңге утыртмалары җәлеп ителә ала. Яфраклы токымнарның сутын алу буенча чимал базасы I-III бонитетлы, тулылыгы 0,4 тән дә ким булмаган ревизия чорында киселергә җибәрелә торган өлгергән каен һәм өрәңге утыртмаларыннан гыйбарәт. Күкрәк биеклегендә килеш агачның диаметры кимендә 20 см булган агачлар сут алуга юнәлдерелә.

Чимал базасына түбәндәгеләр керми:

– дымлы һәм юеш урман типларында үсүче урманнар;

– зәгыйфьләнгән утыртмалар;

– төп файдалану хисабыннан чыгарылган утыртмалар;

– яшел зоналы урманнардагы утыртмалар һәм кыр саклагыч утыртмалар;

– корткычларга карата химик чаралар белән көрәш алып барылганнан соң 2 елдан азрак вакыт узган утыртмалар.

Сут алуга түбәндәгеләр җәлеп ителми:

– IV һәм V яшь классы һәм Крафт буенча үсеш агачлары;

– зәгыйфьләнгән һәм механик яктан зарарланган агачлар;

– махсус сортиментлар әзерләү өчен сайлап алынган агачлар;

– полюс утыртмалары.

Каен суты чыгышы
(I һәм II бонитет классындагы чиста каен утыртмаларында т/га)

Сут алына башлаган урынның иң кечкенә уртача диаметры	Тулылыклар						
	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4

20	45/372	41/335	37/298	34/261	31/224	29/187	27/150
22	35/289	32/260	29/231	27/202	25/173	23/144	22/115
24	25/220	23/193	22/176	20/154	18/110	17/88	17/60

Искәрмә: Күрсәткечләрдә бер гектарда сут алуга тиешле кәүсәләрнең минималь саны күрсәтелгән.

Бер агачтан тулылык баскычлары буенча каен суты чыгышы (1 тәүлектә)

Тулылык баскычлары, см	8	12	16	20	26	28	32	36
Сут күләме, л	0.60	1.81	3.25	4.39	5.90	6.95	8.55	9.55

Сут алу вакыты – 15-20 көн, язның ничек килүенә карап. Кисәргә 5-10 ел калгач сут алынмый башлый. Сут алудагы агачларның уртача күләме – 1 гектарга 200 данә.

2.5. Урманнардан аучылык хуҗалыгы алып бару һәм аучылык белән шөгыльләнү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Аучылык хуҗалыгы урманнардан файдалану өлкәсенә кыргый хайваннарның популяцияләре белән рациональ идарә итү һәм, шул исәптән агачлыкларның яше товарлык үзагач әзерләү мөмкинлеген бирмәүче мәйданнардан ел саен продукция алу рәвешендә үз өлешен кертә.

Ау 2009 елның 24 июлендәге “Ау һәм аучылык ресурсларын саклау турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон чыгару актларына үзгәрешләр кертү хакында” 209-ФЗ номерлы Федераль закон (алга таба – №209-ФЗ Федераль закон) нигезендә башкарыла.

Урманнардан аучылык хуҗалыгы алып бару һәм аулау өчен файдалану РФ Урман кодексының 25, 36 статьялары белән регламентлана.

Аучылык җирләренең чикләренә хокукый режимы аучылык хуҗалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрен башкаруны рөхсәт итә торган җирләрне үз эченә ала.

Аучылык җирләре түбәндәгеләргә бүленә:

209-ФЗ номерлы Федераль законда каралган (алга таба – беркетелгән аучылык җирләре) нигезләрдә юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр тарафыннан файдаланыла торган;

Физик затлар ау максатларында ирекле йөри ала торган аучылык җирләре (алга таба – гомумирекле аучылык җирләре).

Гомумирекле аучылык җирләре Россия Федерациясе субъектындагы (яки муниципаль берәмлектәге) аучылык җирләренең гомуми мәйданының кимендә егерме процентын биләп торырга тиеш.

Аучылык җирләре бер яки берничә төрле ау төрләрен башкару өчен файдаланырга мөмкин.

Аучылык ресурсларын алу өчен хокук аларны табуга карата рөхсәт бирелгәннән соң барлыкка килә.

Аучылык ресурсларын табу өчен хокук 1995 елның 24 апрелендәге “Хайваннар дөньясы турында” 52-ФЗ номерлы Федераль законда һәм 209-ФЗ номерлы Федераль законда каралган нигезләрдә һәм тәртиптә бетә.

Алабуга урманчылыгы территориясендә һәвәскәр һәм спорт аулары башкарыла.

Аучылык хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләре башкару өчен дәүләт милкендә булган урман кишәрлекләре һәм җирләре юридик затларга, шәхси эшмәкәрләргә, аучылык инфраструктурасын урнаштыру һәм (яки) аларны урнаштыруга бәйле булмаган максатларда 2009 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон һәм урман законнары нигезендә бирелә.

Аучылык җирләре чикләрендә урнашкан, физик затларга, юридик затларга бирелмәгән һәм дәүләт милкендә булган урман кишәрлекләре (әгәр дә мондый урман кишәрлекләрен бирү Россия Федерациясе субъектының башкарма хакимият органнары тарафыннан башкарылса) юридик затларга, шәхси эшмәкәрләргә ау хуҗалыгы килешүләрен төзүгә хокук буенча аукционнар нәтиҗәсендә арендага бирелә.

Аучылык хуҗалыгына инвестицияләр җәлеп итү максатларында юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр белән егерме елдан кырык тугыз елга кадәр ау хуҗалыгы килешүләре төзелә.

Ау хуҗалыгы килешүе буенча бер як (юридик зат яки шәхси эшмәкәр) аучылык ресурсларын һәм аларның яшәү тирәлеген саклау буенча чаралар тәэмин итәргә һәм аучылык инфраструктурасы булдыру бурычын ала, ә икенче як (Россия Федерациясе субъектының башкарма хакимият органы) 209-ФЗ номерлы Федераль законның 25 статьясының 2 өлешендә күрсәтелгән ау хуҗалыгы килешүенең гамәлдә булу вакытында арендага урман кишәрлекләре һәм аучылык җирләре чикләрендә аучылык ресурсларын алу хокукы бирә.

Урман кишәрлекләре юридик затларга, шәхси эшмәкәрләргә ау турында һәм аучылык ресурсларын саклау турында федераль законнар һәм урман кишәрлекләре арендасы килешүләре нигезендә төзелгән ау хуҗалыгы килешүләре нигезендә ау хуҗалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләре башкару өчен бирелә.

Аучылык хуҗалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрен башкару өчен бирелгән урман кишәрлекләрендә ау турында һәм аучылык ресурсларын саклау турындагы федераль закон нигезендә аучылык инфраструктурасы объектларын кору рөхсәт ителә.

Гражданнар тарафыннан гомуми мөмкин булган аучылык урыннарында урманнарны файдалану урман кишәрлеген бирмичә генә башкарыла.

Аучылык ресурслары аларның санын аларны яңадан үстерү кирәкле булган күләмнәрдә сакларга мөмкинлек бирә торган торышта тоту ау һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендә нормативлар һәм нормалар эшләү, билгеләү һәм аларны үтәү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Ау һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге нормативларга аучылык ресурсларын алуның мөмкин булган нормативлары, шулай ук аучылык җирләрендә ау ресурсларының сан нормативлары һәм биотехника чаралары нормативлары кирә. Алар вәкаләт бирелгән федераль башкарма хакимият органнары тарафыннан эшләнә һәм раслана.

Ау һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге нормаларга аучылык ресурсларының мөмкин булган алу нормалары һәм аучылык җирләренә үтеп керү үзенчәлеге нормалары карый. Алар Татарстан Республикасының вәкаләт бирелгән башкарма хакимияте органнары тарафыннан эшләнә һәм раслана.

Ау кагыйдәләре аулау һәм аучылык ресурсларын саклау өчен нигез булып тора.

Аучылык җирләрендә аулау параметрлары Татарстан Республикасы Президентының 2013 елның 12 апрелендәге ПУ-303 номерлы Указы, Россия Табигый ресурслар министрлыгының 2010 елның 16 ноябрендәге "Ау кагыйдәләрен раслау турында" 512 номерлы боерыгы белән билгеләнгән.

13 таблица

Урманчылык территориясен тереклек итү шартлары типлары буенча бүлү

Аучылык җирләренә сыйфатлама	Гомуми мәйданы, га	Ылыслы	Яфраклы	Болыннар, аланнар, кисеек урыннар, л/кул.	Сөрүлеклэр, утлавыклар	Сулыклар, сазлар
Яшь (1-20 ел)	1991	1210	781			
Урта яшьле (21-40 ел)	4382	2491	1891			
40 елдан артык	19501	4845	14656			
Урмансыз һәм урман белән капланмаган җирләр	1767			1107	593	67
Җәмгысе:	27641	8546	17328	1107	593	67
%	100	31	63	4	2	-

Искәрмә: гомуми мәйданнан юлларның, ызаннарның, утарларның, питомникларның, махсус мәйданнарның мәйданнары алып ташланды.

Алабуга урманчылыгы территориясендә аучылык урманнарының 6 тибы бар:

Ылыслы урман. Урманнарның әлеге тибына төрле яшьтәге ылыслы утыртмалар кертелә. Ылыслы урман аучылык фаунасына бай түгел. Бередә поши, төлке, тиен, сусар, сирәгрәк кабан очрый. Кырларга тоташучы яшь нарат агачлыкларында гадәттә куян йөри.

Яфраклы урман. Әлеге урман тибына чиста яфраклы утыртмалар кертелә. Яфраклы урманнарда поши, кабан, төлке, куян өчен шартлар уңайлы.

Катнаш урман. Монда төрле яшьтәге ылыслы-яфраклы утыртмалар кертелгән. Әлеге тип күпчелек хайваннар өчен иң яхшы туклану, саклау үзлекләренә ия.

Сөрүлекләр Әлеге типка чәчү һәм авыл хуҗалыгы культураларын утырту өчен кулланыла торган кишәрлекләр кертелә. Биредә гадәттә куян яши.

Болын. Бу төп үсемлекләре табигый һәм чәчелгән үләннәрдән торучы урыннар. Бирегә шулай ук агачсыз урыннар, агач киселгән урыннар һәм тапталмаган урман культуралары карый. Болыннарның аучылык фаунасы аларның сазлы булу-булмавына бәйле. Коры далаларда ул ак куян, сазланган җирләрдә – тартар, чуллык, урман үрдәге һәм башка шөлдиләр белән гыйбарәт. Биредә еш кына үрдәкләр оя кора. Агачсыз урыннарда һәм агач киселгән җирләрдә еш кына пошилар очрый.

Саз. Монда үтеп була торган һәм түбән урыннардагы сазлар, елгалар кертелә. Әлеге урыннарның үсемчелеге гадәттә шикәр камышы, төрле кыяклылар, моннан тыш күпчелек сазлар өчен тал куаклары һ.б. белән характерлы.

Аерым бер аучылык урманында, егерь әйләнеп уза торган урыннардагы, табигый ызаннардагы тирәлек итү шартларының гомуми сыйфат бәяләмәсен бонитировка дип атыйлар.

Бонитет хайваннарның теләсә кайсы бер төренең тереклек итү шартларына суммар бәя бирә. Бонитет классы табигый һәм икътисади шартлар комплексының аучылык урманнары алдында куелган бурычларга нинди күләмдә җавап бирүе турында сөйли. Аның күрсәткече булып урманнардагы җитештерүчәнлек, ягъни 1000 гектарлы мәйданда хайваннар һәм кошлар күләме тора.

Урманнарның оптималь яки хуҗалык-мөмкин булган сыешлыгы һәм хайваннарның оптималь тыгызлы билгеләнгән.

13.1 таблица

Аучылык җирләрен бонитетлар буенча бүлү

№ п/п	Аучылык фаунасы төрләре	Уртачалан дырылган бонитет	Урманнарның мәйданы, га	Факттагы баш саны, данә	Оптималь сыешлык (1000 гектарга баш саны), данә	1000 гектарга оптималь баш тыгызлыгы
1	Поши	III	27.0	74	81	3
2	Кабан дуңгызы	III	27.0	9	54	2
3	Кыр кәҗәсе	III	27.0		135	
4	Төлке	III	27.0	148	135	5
5	Ак куян	III	27.0	545	2160	80
6	Сусар	III	27.0	45	540	20
7	Тиен	III	27.0	35	540	20
8	Божыр	III	27.0	100	540	20
9	Үрдәкләр	III	0.1	1280	20	20

Үткәрүчәнлек үзенчәлеге

Аучылык хуҗалыгының үткәрүчәнлек үзенчәлеге территориаль һәм фактикка бүленә.

Хуҗалык территориясендә урманнардан рациональ файдалану принципларын һәм ау буенча иминлек кагыйдәләрен бозмыйча ау белән шөгыльләнә ала торган аучыларның санын билгеләү өчен территориаль үткәрүчәнлек мөмкинлеге (ТҮМ) исәпләнгән, ягъни ул киекләрнең санына карамыйча ТҮМ хуҗалыгын кабул итәргә мөмкин булган аучыларның максималь санын күрсәтә һәм ул саны арттырылу хисабына югарырак була алмый. Төрле ау төрләрен бер тапкыр үткәргәндә аларның үткәрүчәнлек мөмкинлеген максималь мөмкин булганны үтеп китмәслек итеп суммаларга кирәк. Моннан тыш, яраклы урманнарның барча территориясендә бер тапкыр ауга чыгу киекнең тереклек итү шартларына начар йогынты ясый, ул хуҗалык чикләренә качып китәргә мөмкин.

2.6. Урманнардан авыл хуҗалыгын алып бару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану алар урнашкан җирләрнең билгеләнешенә бәйле рәвештә, урман фонды җирләрендә ул урман хуҗалыгы мәнфәгатьләре туры килгәндә генә рөхсәт ителә һәм РФ УК 38 статьясы белән регламентлана, шул ук вакытта, авыл хуҗалыгы җитештерүе дип авыл хуҗалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлек үстерү генә түгел, аны җитештерү, эшкәртү буенча икътисади эшчәнлек төрләре җыелмасы да санала. (29.12.2006 ел, №264-ФЗ “Авыл хуҗалыгын үстерү турында” ФЗ, 4 ст.).

Авыл хуҗалыгы җитештерүенә гадәттә авыл хуҗалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгать эшкәртүе авыл хуҗалыгы җитештерүе дип саналмый.

Шул максатта РФ УК 38 статьясындагы 2 өлеше белән авыл хуҗалыгы алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртәләр, әвеслекләр һ.б.ш.) төзү генә рөхсәт ителә.

Әлеге норма авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хуҗалыгы продукциясен сәнәгать эшкәртүен гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртергә дә.

Капиталь төзелеш объектларын төзергә кирәк булганда авыл хуҗалыгы товар җитештерүчесенә урманнардан авыл хуҗалыгы максатлары өчен файдалану гына түгел, урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану да таләп ителә (РФ УК 46 ст.).

Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану Алабуга урманчылыгында түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

– гражданнар, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хуҗалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче

хуҗалыклар;

– хуҗалык итүче ширкәтләр һәм җәмгыятьләр, җитештерү кооперативлары, дәүләт һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерция оешмалары;

– коммерцияле булмаган оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Билгеләнгән тәртиптә авыл хуҗалыгын алып бару өчен урман кишәрлекләре даими (вакыты чикләнмәгән) файдалануга, арендага яки түләүсез билгеле бер вакытка бирелә торган файдалануга тапшырылырга мөмкин. Мондый урман кишәрлекләренә сервитутлар йөкләнергә мөмкин.

Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре “Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 05.12.2011 ел, №509 Россиянең Рослесхоз боерыгы белән билгеләнә.

Әлеге Кагыйдәләрдә авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның теләсә кайсы төренә кагыла торган гомуми нигезләмәләр һәм урманнарда алып барыла торган авыл хуҗалыгы эшчәнлегенең аерым төрләрен билгеләүче махсус таләпләр бар.

2.6.1 Авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары

РФ Урман кодексының 11 статьясының 1 өлеше нигезендә авыл хуҗалыгын алып бару гражданнарның урманнарда ирекле һәм бушлай йөрү хокукын чикләргә тиеш түгел.

14 таблица

Авыл хуҗалыгы алып бару өчен урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары

№ п/п	Файдалану төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен мөмкин булган күләме
1	Сөрүлекләр	га	11
2	Печән чабу	га/тонна	115/165
3	Терлек көтү		
	а) урманда	га/баш	667/2000
	н) көтүлекләрдә	га/ баш	224/586
4	Умартачылык		
	а) бал бирүчеләр, шул исәптән:		4563
	- юкә (III – VII яшь класслары)	га	1497
	- имән (III – VII яшь класслары)	га	2411
	- печән чаба торган җирдәге, аланлыклардагы, кисек урыннардагы үләннәр	га	655
	б) бал продуктлылыгы, шул исәптән:		

	- юкә	кг/га	500
	- имән	кг/га	20
	- үләннәр	кг/га	75
	в) бал гаиләләре санын карап тоту мөмкинлеге	саны	150

2.6.2. Авыл хуҗалыгы җирләренең, печән чабу, авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү, умартачылык мөмкин булган җирләрнең мәйданнары турында мәгълүматлар

Печән чабу

Печәнлекләрне классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләрнең тибы (су баса торган, коры җирдәге, сазланган), табигыймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәҗәсе, печән әзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләре, аның каплап кителеш дәрәҗәсе, куелыгы, уңышы, сыйфаты. Печәнлекләр мәйданының 20%ын агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип санала, 20%тан артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, яхшыртылган печәнлекләр дип – табигый һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса, анда механика кертеп була.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6-9 ц/га – уртача, 1-5 ц/га – начар.

Печән чабу җирләрен бәяләү

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

– урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыклыклар һәм урман җире капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган җирләр;

– яхшыртуга мохтаҗ, печән чабу өчен яраклы җирләр;

– реконструкция өчен билгеләнмәгән кыйммәте аз булган урман үсентеләре кишәрлекләре.

14.1 таблица

Печән чабу җирләренең сыйфатламасы

Печән чабу тибы	Урнашкан урыны	Үлән капламы	Печән чабу тибының сыйфаты
Вакытлыча дымы артып киткән коры җирләр	Сизелер-сизелмәс субүлү урыннары	Карчыга үләне, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмәрлек, эт үләне, бөтнек	Уртача
Коры үзәнле. үзәнлекле - ерганаклы	Кече елга үзәннәре, үлән баскан тар яр сөзәкләре һәм төбе тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, солыча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Түбән уртача-артык дымланган	Киң үзән булдыручы түбәнлекләр	Бөртеклеләр, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача

Печән чабу тибы	Урнашкан урыны	Үлән капламы	Печән чабу тибының сыйфаты
Сазланган иңкүлекләр	Грунт сулары якын булган сазланган түбәнлекләр	Дым яратучы бөртеклеләр, эре башаклы үлән	Начар

Урманнарны авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү өчен файдалану

Терлек көтү җирләрен исәпкә алу

Су саклау зоналарында, табигый һәм бүтән объектларны саклау функциясен башкаручы, кыйммәтле урманнардан һәм МСК кала, урманчылыкның барлык урманнарында көтү көтәргә ярый. Урманнарда кәҗәләрне көтү тыела.

Терлек көтү түбәндәге урыннарда рөхсәт ителми:

– очларына терлек буе җитмәслек булганчы (1.5-2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;

– урман орлыкларын үстерү, чыршы, тал, тирәк һәм чикләвек плантацияләрендә;

– табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;

– очларына терлек буе җитмәслек булганчы (1.5-2.0 м.) яшь урман утыртмаларында;

– ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны торгызу өчен билгеләнгән, урман утыртмалары белән капланмаган җирләрдә;

– су һәм җир эрозиясе белән зарарлаган җирләрдә.

Көтүлекләрнең категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләрне төрләргә бүлгәндә проект капланышын, үләннең төп төрләрен, аның куелыгын, асылда нинди үләннәрдән торуын, аларның сыйфатын региональ шкалалар кулланып күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләрне кулланырга мөмкин:

– яхшы җирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртеклеләр өстенлек итә торган (60% һәм аннан да күбрәк) кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк);

– начар җирләр – табигый һәм каты үләннәр басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник); башка үләннәрнең проект капламы 50%ка кадәр.

14.2 таблица

1 баш терлеккә якынча сезонлы көтү нормалары, га

0.5 – 0.6 тулылыктагы каен өстенлек итә торган яфраклы урманнар	2
0.5 тулылыктагы саф каенлыклар	1.5
Көтүлек өчен яраклы башка урман үсентеләре (1 башмөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4 – 5
Куаклардан һәм шытып чыккан урман үсентеләре булмаган киселгән урыннарда	0.75

14.3 таблица

Көтү өчен кулланылучы төп урман типларының терлек азыгы продуктлылыгы

Урман типлары төркемнәре	Уңдырыш, ц/га		Утлавыкта ашала торган терлек азыгы күләме, ц/га	Терлек азыгы берәмлеге запасы	1 шартлы баш мөгезле эре терлекне гектарда көтү нормасы
	Коры авырлыкта	Яшел массада			
Сәрдәле коры	6 – 12	15 – 31	8 – 16	150 – 300	6.9 – 3.4
Сәрдәле яңа	9 – 19	30 – 66	15 – 33	280 – 620	3.7 – 1.7
Кымызлыклы	7 – 9	23 – 30	12 – 15	230 – 280	4.6 – 3.7
Яшел мүкле	7 – 10	23 – 33	12 – 17	230 – 320	4.6 – 3.2

Умартачылык

Бал бирүче үсемлекләр

1000 артык төре булган күпсанлы чәчәк үсемлекләреннән бал кортлары чәчәк нектары һәм серкәсе җыя. Шуларның берсе – беренче дәрәҗәдә бал бирүчеләр, башкалары – икенче дәрәҗәдә бал бирүчеләр. Алга таба аеруча киң таралган бал бирүче үсемлекләр тасвирламасы китерелә.

14.4 таблица

Бал бирүче үсемлекләрнең бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Чәчәк атуның уртача вакытлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	Башы (дата)	Продуктлылыгы (көн)	

Үги ана яфрагы	12.04	30-60	П*
Чикләвек куагы	20.04	6-9	П*
Йолдыз чәчәк	20.04	30	П*
Кызыл тал	22.04	5-30	150
Баллыкый (даруханә)	23.04	30	П*
Кәҗә талы	28.04	10	150
Бүре җиләге	30.04	15	П*
Үрмәләк үлән	апрель	90	П*
Үткен яфраклы чаган	08.05	7-10	200
Мурт тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	П*
Сукыр кычыткан	24.05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары акация	25.05	10-14	350
Алмагач	26.05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	П*
Нарат җиләге	-"-	30	"
Татар өрәңгесе	май	7-10	100
Миләш	-"-	10	30-40
Күгән	-"-	15	25
Зелпе	май-июнь	20	П*
Гади чамбыр	-"-	34	140
Кара җиләк	-"-	30	30
Кыр шалфейе	май	30-60	110
Мурт эт шомырты	06.06	14	35
Балан	11.06	30-45	П*
Урман курасы	15.06	25-40	60-100
Кырлыган	22.06	45-60	350-400
Киңяфраклы юкә	23.06	14	500-600
Ак ике еллык кандала үләне	25.06	30	200-300
Җир җиләге	июнь	20	10
Тычкан борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дарулык шалфей	-"-	47	117-133
Сары кандала үләне	-"-	30-40	150-200
Болын тукранбашы	-"-	-"-	80
Кызыл тукранбаш	-"-	30	200
Ак акация	03.07	10	400
Арчан	24.07	30-40	200

Искәрмә: П* - табышны тотып торучы тип билгеләнгән.

14.5 таблица

Юкә чәчәк атканда саф юкәлекләрдә җыеп алырга мөмкин булган бал, кг/га (гомуми бал продуктлылыгыннан 30%)

Яше, ел	I – II бонитет		III бонитет		IV – V бонитет	
	Тулылыгы					
	0.3 – 0.5	0.6 – 1.0	0.3 – 0.5	0.6 – 1.0	0.3 – 0.5	0.6 – 1.0
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223

100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Башка токым утыртмаларындагы юкәлекләрнең һәм юкәнең бал продуктлылыгы

14.6 таблица

Нормаль юкәлекләрнең продуктлылыгы (Мурахтанов буенча)

Яше	Утыртмаларның тулылыгы		
	1.0 – 0.8	0.7 – 0.6	0.5 – 0.3
20	6.45	6.24	5.04
30	28.12	27.73	22.87
40	43.35	42.49	35.32
50	53.09	52.04	42.98
60	61.52	60.25	49.93
70	66.44	65.14	54.03
80	67.65	67.25	56.05
90	67.29	65.96	54.50
100	62.11	60.65	50.57
110	55.49	54.24	45.13
120	48.72	47.71	39.57
130	41.30	40.43	33.67
140	35.18	34.47	28.63
150	30.08	29.34	24.46

Төрле утыртмалар составындагы юкәнең бал продуктлылыгын хисаплау буенча түбәндәге формула тәкъдим ителә:

M = N x 0.1K x C x S, биредә

M – кишәрлектә юкәнең бал продуктлылыгы;

N – 1 гектарга карата бал продуктлылыгы (табл.);

K – утыртма составындагы юкә коэффициенты;

C – юкәнең чәчәк ату озынлыгы, көннәр (14 көнгә тигез кабул ителә);

S – бүлемтек мәйданы.

Гомуми мөмкин булган нектар запасын билгеләгәндә бал кортлары нектарның 30%ын гына җыйганнарын исәпкә алырга кирәк.

Авыл хуҗалыгы культураларын үстерү

Авыл хуҗалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хуҗалыгы эшчәнлеге алып бару өчен урманныкы булмаган җирләр, шулай ук урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыклыклар һәм урмансыз һәм аларда урманнарны торгызганчы билгеләнгән җирләр кулланыла.

Авыл хуҗалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хуҗалыгы эшчәнлеге алып бару өчен кулланыла торган урман кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар “Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында” 19.07.1997 ел, №109-ФЗ Федераль закон нигезендә кулланыла.

Әлеге өлештә авыл хуҗалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның инде булган хокукый җайга салынышына авыл хуҗалыгы

эшчәнлеге белән шөгыльләнүче затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәлә:

– гражданнарның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зарар китерүгә юл куймаска;

– урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясен булдырмаска, урманнарның торышына һәм аларны торгызуга, һәм шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынтыны булдырмаска яисә чикләргә.

2.7 Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеге башкару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Алабуга урманчылыгы урманнары фәнни оешмалар, белем бирү оешмалары тарафыннан фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру буенча файдаланылырга мөмкин.

Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген башкару өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә даими (вакыты чикләнмәгән) файдалануга, башка фәнни оешмаларга, белем бирү оешмаларына – арендага бирелә (Урман кодексы, 40 ст., 2007 ел).

2.8 Урманнардан рекреация эшчәнлеге башкару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Рекреация эшчәнлеге

Урманнардан мондый файдалану (РФ УК 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын җыймауны күз алдында тота торган эшчәнлек төренә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән вакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УК 41, 13 ст.).

Рекреация эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләре 21.02.2012 ел, №62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Рекреация эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрендә бәян ителә.

15 таблица

Төзекләндерү буенча чаралар күләме

№ п/п	Чаралар	Үлчәү берәмлеге	Күләме	Урнашкан урыны (кишәрлек урманчылыгы, квартал)
1	2	3	4	5
1.	Яңгырдан әвеслекләр, павильоннар урнаданәыру	данә	4	Урманчылар ихтыяры буенча
2.	Чокырлар, күлләр, ермаклар өстеннән күпер салу	данә	2	Урманчылар ихтыяры буенча
3.	Утыргычлар ясау	данә	10	Урманчылар ихтыяры буенча
4.	Автотукталышлар ясау	данә	2	Урманчылар ихтыяры буенча
5.	Бәдрәфләр төзү	данә	2	Урманчылар ихтыяры буенча
6.	Күрсәтмә элмә такталар элү	данә	4	Урманчылар ихтыяры буенча
7.	Ашау өстәлләре булдыру	данә	5	Урманчылар ихтыяры буенча

№ п/п	Чаралар	Үлчәү берәмлеге	Күләме	Урнашкан урыны (кишәрлек урманчылыгы, квартал)
1	2	3	4	5
8.	Учак урыннары булдыру	данә	5	Урманчылар ихтыяры буенча
9.	Күлләрне баткан түмәрләрдән, корысарыдан, ботаклардан чистарту	данә	1	Урманчылар ихтыяры буенча
10.	Уен мәйданнары һәм стадионнар төзү	данә	2	Урманчылар ихтыяры буенча
11.	Чүплек әрҗәләре	данә	10	Урманчылар ихтыяры буенча

Төзекләндерү чараларын үткәрү урыннарын Алабуга урманчылыгы билгели, территориянең рекреация басымына таянып эш итә.

2.8.1 Урманнарны рекреация эшчәнлеген башкару өчен куллану нормативлары

РФ УК 11 статьясы гражданнарның урманнарда ирекле һәм бушлай йөрү хокукын гарантияли.

РФ УК 41 ст. 3 өлеше табигый ландшафтларны, хайваннар дөньясы объектларын, су объектларын саклауны таләп итә, шуңа күрә актив ял зоналарын бүлеп чыгарганда һәм саклаганда рекреация басымнарын белү таләп ителә. Әлеге максатларда рекреация дигрессиясе стадияләре һәм кишәрлекнең рекреация билгесе шкаласы кулланыла.

15.1 таблица

Урман тирәлеге дигрессиясе шкаласы

Кишәрлекнең сыйфатламасы	Дигрессия классы
Урман тирәлеге бозылу билгеләре юк, агачлар һәм куаклар нормаль үсештә, механик зарарлаулар күзәтелми, яшь агач һәм куаклар тереклек итүгә сәләтле, мүк һәм үлән капламы әлеге урман тибы өчен характерлы, түшәмәсе пружиналы һәм бозылмаган. Рекреацияне җайга салу таләп ителми.	I
Урман тирәлеге сизелер-сизелмәс үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарайган, аларда берән-сәрән механик бозылулар бар; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшәрлек, уртача куелыкта, 20%ка кадәр зарарланган һәм кипкән нөсхәләр бар. Мүк белән капланышы мәйданының 20%ына кадәр, үлән капламы – 50% кадәр, аяк асты урман япмасы бераз бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган, агачларның аерым тамырлары шәрәләнгән, туфракның 5%ка кадәр мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреацияне зур булмаган күләмдә көйләү таләп ителә.	II
Урман тирәлеге шактый үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 10 % ка кадәр механик зарарланган; шытымнар һәм куаклар зәгыйфьләнгән, уртача куелыкта яисә сирәк (зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр – 21-50 %). Аяк асты түшәмәсе һәм туфрак сизелерлек тыгызланган, шәрәләнгән агачлар бик күп. Туфракның минераль өлешенә кадәр мәйданының 40 % ы тапталган. Рекреацияне зур күләмдә көйләү таләп ителә.	III
Урман тирәлеге нык бозылган, агачлыклары куртиналы типта, агачлары сизелерлек зәгыйфьләнгән. Кәүсәләрнең 11-20%ы механик зарарланган, яшь агачлары һәм куаклары тереклек итүгә яраклы (нигездә куртиналарда сакланган), сирәк яки юк, нөсхәләрнең 50%ыннан артыгы зарарланган һәм кипкән. Мүкләр юк. Үләннең проект капламы 40-60%. Шәрәләнгән агач төпләре күп. Ачык урыннарда аяк асты урман япмасы бөтенләй юк, туфракның 40-60 % мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреациянең катгый режимы таләп ителә.	IV
Урман тирәлеге деградацияләнгән, агачлыклары сирәкләнгән, куртиналы типта, агачлары нык зәгыйфьләнгән яки кибеп бара, 20%ыннан артыгы механик зарарланган. Яшь агачлар, куаклар, мүкләр, түшәмәләр юк. Күп кенә агачларның тамырлары шәрә һәм зарарланган, туфракның 60%ыннан артык мәйданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация рөхсәт ителми.	V

Кишәрлекнең рекреация билгесе шкаласы

Кишәрлекнең сыйфатламасы	Балл
Агач-куак үсемчелеге, туфрак өстендәге капламының һәм башка элементларының торышы буенча кишәрлек иң яхшы күрсәткечләргә ия. Барлык юнәлешләрдә дә хәрәкәт итү уңайлы. Территорияләрне тышкы төзекләндерүләрсез генә ял итү өчен файдаланырга мөмкин.	I
Агач-куак үсемчелеге, туфрак өстендәге капламының торышы буенча кишәрлек иң яхшы күрсәткечләргә ия. Кайбер юнәлешләрдә хәрәкәт итү чикле. Территорияләрне азрак күләмдә тышкы төзекләндерүләрдән соң ял итү өчен файдаланырга мөмкин.	II
Агач-куак үсемчелеге, туфрак өстендәге капламының һәм башка элементларының торышы буенча кишәрлек начар күрсәткечләргә күбрәк ия. Барлык юнәлешләрдә дә хәрәкәт итү авырлаштырылган. Ялны оештыру өчен территорияләрне тышкы төзекләндерү буенча зур чыгымнар таләп ителүче чараларны үткәрергә кирәк.	III

Таксация барышында шулай ук ландшафт типлары, эстетик бәя, биологик тотрыклылык һәм кишәрлекнең үткәрүчәнлеге билгеләнә.

Мөмкин булган рекреация басымнарын системалы контрольдә тоту мөһим һәм, алар арткан һәм аларны киметү мөмкин булмаган очракларда, ял итүчеләрне тарату өчен "игътибарны читкә юнәлтә торган объектлар" (җирле истәлекле урыннар, яңа сулыклар, күренекле нокталар, дендрология бакчалары һ.б.) булдыру таләп ителә. Массакүләм ял итүне оештыру өчен урыннарны рекреация басымнарына нык тотрыклы булган утыртмалардан сайлап алырга, ә аз тотрыклы булганнарны кешеләр күпләп килүдән, аларны йөреп керү юллары һәм туристлык маршрутлары буенча трассировкалаганда урап узып, аларның чикләренә керү юлын шлагбаум һәм кисәтүле аншлаглар яки куе тере читәннәр белән ябып, локальләштерергә кирәк. Җиңел комлы туфраклар буйлап салынган йөреп керә торган юллар һәм сукмаклар каты каплам яки агач түшәмәләре белән капланырга тиеш. Массакүләм ял итү урыннарын урнаштыру пунктларын ачыклап, 5-7 елдан соң аларның күрсәтелгән вакыт дәвамында элегрәк урнашкан урыннарын урман табигый комплексын торгызу өчен территориаль яктан үзгәртү мөмкинлеген күздә тотарга кирәк.

Рекреация урманнарында түбәндәге туфрак-мелиоратив чаралар проектлана: ашлама кертү, известьлау, мульчалау, көпшәкләндерү, киртәләү.

2.8.2 Рекреация эшчәнлеге зонасының кварталлар исемлеге

Рекреация эшчәнлеге зонасындагы кварталларның кишәрлек урманчылыклары буенча исемлеге әлеге регламентның 3 таблицасында китерелә (урманнарны максатчан билгеләнеше һәм саклык урманнары категорияләре буенча бүлү).

2.8.3 Рекреация эшчәнлеге зонасын функция территорияләренә бүлгәләү

Функциональ бүлгәләнеше буенча рекреация зоналары түбәндәгеләргә бүленә:

1. Интенсив кулланылышлы
2. Чамалап кулланылышлы;
3. Оешкан төстә ял итү;
4. Резерватлы
5. Тыюлык
6. Катгый режимлы
7. Хуҗалык итүле

Рекреация эшчәнлеге буенча Алабуга урманчылыгы урманнары уртача файдаланудагы зонага карый.

2.9 Урманнардан урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Алабуга урманчылыгы урман фонды җирләрендә урман плантацияләре юк.

2. 10 Урманнардан җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү буенча рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнардан җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану тәртибе 2011 елның 5 декабрендәге “Урманнардан җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану тәртибен раслау турында” 510 номерлы Рослесхоз боерыгында расланган.

2. 11. Урманнардан җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләр башкару максатларында файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман кишәрлекләреннән җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару буенча эшләрне башкару өчен файдалану Татарстан Республикасының Урман планы һәм Алабуга урманчылыгының урман хуҗалыгы регламенты (РФ УК 43 ст.) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен урманнардан файдаланганда урман фонды җирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясы нигезендә рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнар урнашкан башка категория җирләрендә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгаруга бәйле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү башка федераль законнар белән билгеләнгән очракларда шушы җирләрнең максатчан билгеләнеше нигезендә рөхсәт ителә.

Барлык очракларда кебек үк урман инфраструктурасы булдыруга бәйсез объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү җирләрдән файдалану эшләре тәмамланганнан соң рекультивацияләнергә тиеш.

Урман утыртмаларын кисү урманнардан файдалануның әлеге төренең бер өлеше булган очракларда җир асты байлыклары геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен аренда килешүләре нигезендә урман кишәрлекләре бирелә.

Мондый эшләрне башкару урман утыртмаларын кисүгә китерсә, капиталь төзелеш объектларын төзү өчен урманнар үз вәкаләтләре чикләрендә дәүләт хакимияте органнары һәм җирле үзидарә органнары рөхсәтләре буенча урман кишәрлекләре бирмичә генә файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеш).

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен урманнардан файдалану өчен урман кишәрлеген арендалау килешүе, аукцион уздыру таләп ителмәсә, ун елдан алып кырык тугыз елга кадәр төзелә (РФ УК 72 ст. 3 өлеш һәм 74 ст. 3 өлеш).

Урман кишәрлеге арендасының күрсәтелгән вакытлары җир асты турындагы законнарның таләпләрен исәпкә алып билгеләнә.

21.02.1992 ел, №2395-1 РФ Законының 10 статьясында билгеләнгәнчә, җир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә:

– геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр вакытка;

– файдалы казылмалар чыгару өчен – файдалы казылма ятмаларын эшкәртү срогына, ул файдалы казылмалар ятмаларын эшкәртүнең җир асты байлыкларыннан нәтиҗәле файдалануны һәм аларны саклауны тәэмин итә торган техник-икътисади нигезләүдән чыгып исәпләнә;

– җир асты суларын табу өчен – 25 елга кадәр вакытка;

– җир астыннан файдалану хокукын вакытыннан алда туктатканда җир астыннан кыска вакытта файдалану хокукы бирү нигезендә файдалы казылмалар чыгару өчен – бер елга кадәр вакытка.

Файдалы казылма ятмаларын эзләүләрне, бәяләүне һәм эшкәртүне тәмамлау яисә ликвидацион чаралар күрү кирәк булган очракта, әлеге җир асты байлыкларыннан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозулар булмаганда, җир асты байлыклары кишәрлегеннән файдалану срогы җир асты байлыкларыннан файдаланучы инициативасы буенча туктатылырга мөмкин.

РФ УК 20 статьясындагы 2 өлешендә җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдаланганда алынган урман материалына милекчелек хокукы урнаштырыла.

Җир астыннан файдаланучылар үзагач әзерләргә җыенган очракларда, аны РФ УК 29 ст. каралган тәртиптә рәсмиләштерергә тиеш. Моның өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен бирелергә мөмкин (РФ УК 24 ст. 2 өлеш).

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану тәртибе 26.06.2012 ел, №275 Рослесхоз боерыгы белән расланган.

Дәүләт хакимияте органнарының, җирле үзидарә органнарының Россия Федерациясе Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре кысаларындагы карарлары нигезендә, әгәр дә урман утыртмаларын кисү таләп ителми торган эшләр башкарылса, җир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен урман фонды җирләрендә урман кишәрлеге бирмичә генә башкару рөхсәт ителә.

Җир астын геологик өйрәнү эшләрен башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча урманнардан файдалану тәртибе белән җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлар урнаштыру максатларында, иң беренче чиратта, урманныкы булмаган җирләр, урман кишәрлегендә мондый җирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр җирләре, янгыннан соң калган җирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган мәйданнарны файдалану карала.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлар урнаштыру бирелгән урман кишәрлеге һәм аның янәшәсендәге территориядә эрозия үсешен булдырмаска тиеш.

Тиешле объектларның сак һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү урман кишәрлеген биргән дәүләт хакимияте органнары яисә җирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнарны җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкару максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

агачларны аудару һәм урман кишәрлекләрен бульдозер ярдәмендә агач үсемлекләреннән чистарту;

чиктәш полосаларны һәм урман авызларын агач материалы калдыклары белән чүпләү;

урман авызы агачларының кәүсәләрен һәм үрелеп үскән тамырларын зарарлау, яңа киселгән агач материалын җәйге чорда махсус яклау чараларыннан башка саклау;

урман утыртмаларын су бастыру һәм озак вакыт су астында тоту; урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач материаллары, көнкүреш һәм бүтән калдыклар белән чүпләндерү;

урманнарны химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча узу.

Урманнардан җир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләр башкару максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне башкара:

– бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

– җитештерү эшчәнлеге барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгыза;

– әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрергә;

– сейсмик разведка эшләрен планлаштыру һәм башкару максатларында, квартал юллары, урман юллары биләгән һәм урман утыртмалары белән капланмаган башка җирләрдән максималь рәвештә файдалана, шул исәптән хәрәкәт составын һәм йөкләрне шуларда урнаштыра.

2.12. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, һәм шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча урманнардан файдалану РФ УК 44 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү буенча урманнардан файдалану су законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ Су кодексының 1 статьясы су объекты дип табигый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын йә суларның даими яисә вакытлыча җыелып торулары су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объектын аңларга тәкъдим итә.

Россия Федерациясе Су кодексының 5 статьясы ясалма су объектлары дип, аерым алганда, сусаклагычларны, буаларны һәм каналларны игълан итә.

Урман хуҗалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача елгаларда, шулай ук инешләрнең урман үткәрүчәнлеген көчәйтү өчен, урман әзерләүне һәм бүтән җитештерүне су белән тәэмин итү өчен инешләрдә корыла һәм файдаланыла.

Урман хуҗалыгында каналлар асылда киптерү, сугару һәм суландыру һ.б. максатларында корыла һәм файдаланыла. Аерым очракларда сал агызу каналлары булдырылырга һәм эксплуатацияләнергә мөмкин.

Шундый ук максатлар өчен гидротехника корылмалары корыла һәм файдаланыла, аларга “Гидротехника корылмаларының иминлеге турында” 21.07.1997 ел, №117-ФЗ Федераль законның 3 статьясы нигезендә түбәндәгеләр керә:

плотиналар, гидроэлектростанцияләр биналары, су җыю, су җибәрү һәм су чыгару корылмалары, туннельләр, каналлар, насос станцияләре, суднолар йөрү шлюзлары, суднолар күтәргечләр;

су басулардан саклагычлар һәм сусаклагычлар ярлары, елгалар ярлары һәм үзәннәре төпләре җимерелүдән яклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы оешмаларының сыек калдыкларыннан саклану өчен корылган корылмалар (дамбалар);

каналларда су ишмәсен өчен билгеләнгән җайланмалар;

су ресурсларын файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның зарарлы йогынтысын булдырмый калу өчен билгеләнгән башка корылмалар кертелә.

Урманнардан сусаклагычлар һәм башка ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясы нигезендә башкарыла. Әлеге файдалану төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү белән бәйле.

Урманнардан күрсәтелгән максатларда файдаланганда, гражданнарның куркынычсызлыгын тәэмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле булган шартлар тудыру максатларында, шул исәптән сак һәм санитар-сак зоналарында агачларны, куакларны, лианаларны кисү рөхсәт ителә. (РФ Урман кодексының 21 ст. 5 өлеше).

РФ УК 21 ст. 4 өлешендә күрсәтелгәнчә, гидротехника корылмалары су законнары нигезендә консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш.

Су объектларын файдалануга тапшыру турындагы карарны әзерләү һәм кабул итү кагыйдәләре 30.12.2006 елдан № 844 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән расланган.

Дәүләт һәм муниципаль милектәге урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (чикләнмәгән вакытка) файдалануга, арендага яисә түләүсез сроклы файдалануга бирелергә мөмкин. Моннан тыш, мондый урман кишәрлекләренә сервитутлар йөкләнергә мөмкин.

РФ УКның 72 ст. 3 өлеше һәм 74 ст. 3 өлеше игезендә әлеге урман кишәрлекләре мондый максатлар өчен, дәүләт хакимияте органнары яисә җирле үзидарә органнары карарлары нигезендә аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадәр арендага бирелергә мөмкин.

Урман фонды җирләрендә урнашкан әлеге урманнардан файдаланудан алынган агач материалына милекчелек хокукы Россия Федерациясенеке була (РФ УКның 20 ст. 2 өлеше).

2.13. Урманнардан линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнардан линияле объектлар төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 45 ст. белән регламентлана.

Дәүләт яисә муниципаль милектәге, линияле объектлар урнашкан урман кишәрлекләре милекләрендә, түләүсез файдалануда, арендада, авыл хуҗалыгын

алып баруда яки оператив идарәлекләрендә мондый линияле объектлар булган гражданнарга һәм юридик затларга РФ УК 9 ст. каралган хокукларда бирелә.

РФ Урман кодексының 9 статьясы нигезендә урман кишәрлекләреннән даими (вакыты чикләнмәгән күләмдә) файдалану хокукы, ят урман кишәрлекләреннән (сервитутлар) чикләнгән рәвештә файдалану хокукы, урман кишәрлекләрен арендалау хокукы, шулай ук урман кишәрлекләреннән түләүсез рәвештә билгеле бер вакытка файдалану хокукы гражданнар законнарында, Россия Федерациясенең концессия килешүләре турындагы законнарында һәм җир законнарында каралган нигезләрдә һәм тәртиптә башкарыла, әгәр дә РФ Урман кодексында башкасы каралмаган булса.

Урманнардан электрүткәргеч линияләр, элемтә линияләре, бүлемтек юллары, торбаүткәргечләр һәм башка линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану Россия Рослесхозының 2011 елның 10 июнендәге 223 номерлы боерыгы белән расланган Кагыйдәләр белән регламентлана.

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында барыннан да элек урманлы булмаган җирләр, ә урман кишәрлегендә андый җирләр булмаганда – агач киселеп, яңадан торгызылмый торган җирләр, янгын урыннары, бушлыклар, аланлыклар, шулай ук түбән тулылыклы һәм азрак кыйммәткә ия булган утыртмалар үсә торган урыннар файдаланыла, күрсәтелгән максатларда башка урман кишәрлекләреннән файдалану бары тик линияле объектларны урнаштырырга мөмкин булган башка вариантлар булмаганда гына мөмкин.

Урманнардан автомобиль һәм тимер юллары төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда, җир өстендә һәм туфрак эчендәге су җыелмасын боза торган, су баса торган яки урманның юл буйларындагы кишәрлекләрен сазландыра торган очраклар юк ителә.

Гражданнарның иминлеген тәэмин итү һәм линияле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыруга корылган сак һәм санитар-сак зоналарында урман утыртмаларын кисү күрсәтелгән зоналарда билгеләнгән режим нигезендә, урман кишәрлеген файдалануга бирүче дәүләт хакимияте органнары яки җирле үзидарә органнары белән килештереп башкарыла.

Сак зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре азык-төлек урман ресурслары әзерләү, дару үләннәре җыю, печән чабу, авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү һ.б. өчен арендага бирелергә мөмкин. Шул ук вакытта урманнардан тиешле рәвештә файдаланучы гражданнар һәм юридик затлар сак зоналарындагы хокукый режимны сакларга бурычлы.

Электртапшыру һәм элемтә линияләренең трассаларын агач һәм куак үсемлекләреннән, аларны кисеп, химик яки катнаш ысул белән юк итеп, даими рәвештә чистартып тору рөхсәт ителә.

Диләнкедән читтә үсүче һәм электртапшыру һәм элемтә линияләренә яки терәгенә аву куркынычы белән янаган аерым агачлар яки агач төркемнәре үз вакытында киселергә, мәҗбүри тәртиптә асылынып торучы агачлар алып ташланырга тиеш.

Урманнардан линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда түбәндәге очракларны булдырмаска кирәк:

бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге урман утырмаларына, үсемчелек капламына һәм туфракка зыян салу;

бирелгән урман кишәрлеге чикләрендәге янәшә территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, үзагач калдыклары, башка төрле калдыклар белән чүпләү;

бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

бирелгән урман кишәрлеге чикләрендә транспорт чараларының һәм башка механизмнарның ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча йөрүе.

Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне эшләргә тиеш:

– бирелгән урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

– җитештерү эшчәнлеге барышында бозылган юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгыза;

– әлеге затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрергә.

Линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү барышында бозылган җирләр тиешле эшләр тәмамланганнан соң бер елдан да артып китмәгән срокта рекультивацияләнергә тиеш.

Туфрак катламы бозылган кишәрлекләрдәге электртапшыру яки элемтә линияләренең барча трассаларының киңлеге буенча, эрозия үсеш алу куркынычы килеп туганда, үләннәр чәчеп яки куаклар утыртып, җирләр рекультивацияләнергә тиеш.

Гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын һәм тимер юлларны (бу юллар янәшәсендәге саклык полосалары) саклау функциясен үтәүче урманнардагы хокукый режим РФ УК 105 ст. белән регламентлана.

Урман фонды җирләрендә һәм башка категория урманнары астындагы җирләрдә электртапшыру линияләрен төзү өчен кирәкле булган, энергетика җирләренә кертелмәгән урман фонды җир кишәрлегенең күләме Электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче һава буенча электртапшыру линияләрен һәм элемтә линияләре терәкләрен урнаштыру өчен җир кишәрлекләренең күләмен билгеләү кагыйдәләренең (РФ Хөкүмәтенең 2003 елның 11 августындагы 486 номерлы карары белән расланган) 6 пункты нигезендә исәпләп чыгарыла.

10 КВка кадәр көчәнешле һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганалары), контур мәйданы буларак, җир кишәрлегенең, шул исәптән урман

кишәрлегенең дә минималь күләмен билгеләнгән, ул җир өслеге дәрәҗәсендә багананың аркылы киселешенә тигез була.

10 КВка кадәр көчәнешле һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен урман кишәрлегенең минималь күләме түбәндәгеләр буларак билгеләнә:

– җир өслеге дәрәҗәсендә багананың проекциясе контурыннан 1 метрда торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) – тирәнлеге 0,8 метрдан да артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хуҗалыгы җир кишәрлекләре белән чиктәш җир кишәрлекләреннән гайре, барлык категория җир кишәрлекләре белән чиктәш җир кишәрлекләре өчен;

– җир өслеге дәрәҗәсендә багананың проекциясе контурыннан 1,5 метрда торган контур мәйданы (тартып торучы җайланмалары булган баганалар өчен – тартып торучысын да кертеп) – тирәнлеге 0,8 метрдан да артмаган ригельләре булган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән, авыл хуҗалыгы җир кишәрлекләре белән чиктәш җир кишәрлекләре өчен.

330 КВ һәм аннан да күбрәк көчәнешле, конструкциясендә җиргә беркетелә торган таянычы (тартып торучы җайланмасы) кулланыла торган һава электрүткәргеч линияләре баганалары урнаштыру өчен җир кишәрлекләренең минималь күләмнәрен барлык категория җирләр (авыл хуҗалыгы җирләреннән гайре) өчен һәр таянычының (тартып торучы җайланмасының) тышкы контурыннан 1 метрда торган, авыл хуҗалыгы җирләре белән чиктәш җир кишәрлекләре өчен – 1,5 метрда торган контурлары мәйданы буларак билгеләү рөхсәт ителә.

Һава электрүткәргеч линияләре баганаларын (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганаларын) урнаштыру өчен җир кишәрлекләренең конкрет күләмнәре, баганаларны җиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның күләменнән һәм типларыннан, грунтның күтәрү сәләтеннән һәм багананың тотрыклылыгын һәм эксплуатацияләү иминлеген тәэмин итү максатында багана мәйданчыгын инженер яктан төзекләндерү зарурлыгыннан чыгып билгеләнә.

Энергетика объектлары оешмаларының эшчәнлеген тәэмин итү һәм электр челтәрләре хуҗалыгы объектларының һәм Россия Федерациясенең электр энергетикасы турындагы законнарында билгеләнгән башка электр энергетикасы объектларының куркынычсыз һәм авариясез функцияләвен, имин эксплуатацияләнүен тәэмин итү максатларында (РФ Җир кодексының 89 ст.), әлеге җир кишәрлекләре составына кертелгән җир категорияләренең нинди булуына карамастан, җир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлары булган сак зоналары билгеләнә.

Мондый сак зоналарын билгеләү һәм тиешле җир кишәрлекләреннән файдалану тәртибе РФ Хөкүмәтенең 2009 елның 24 февралендәге “Электр челтәрләре хуҗалыгы объектларының сак зоналарын билгеләү тәртибе һәм мондый зоналарның чикләрендә урнашкан җир кишәрлекләреннән файдалану буенча махсус шартлар турында” 160 номерлы Карары белән билгеләнә.

Сак зоналарында, куркынычсыз эксплуатация шартлары булдыру һәм электртапшыру линияләренә һәм электр челтәрләре хуҗалыгының башка объектларына зыян салынуны булдырмау максатларында, территорияләрдән файдалануда махсус шартлар булдырыла.

Сак зоналары челтәрле оешмалар хисабына, сак зонасының мәйданы күрсәтелгән, тиешле челтәр оешмасы турындагы мәгълүматны үз эченә алган кисәтү тамгалары белән маркаланырга тиеш.

Сак зоналары чикләрендә, челтәр оешмалары белән килештерү турында язмача карардан башка, юридик затларга һәм физик затларга агач һәм куак утырту һәм кисү тыела.

Гамәл башкаруны килештерү турында язмача карар алу өчен кызыксынган затлар язмача гариза белән тиешле электр челтәрләре хуҗалыгын эксплуатацияләү өчен җаваплы булган челтәр оешмасына (филиалына, вәкиллегенә яки структур бүлекчәсенә) кирәкле гамәлләрне башкарганчыга кадәр 15 эш көненнән дә соңга калмыйча мөрәҗәгать итә.

Электр челтәрләре хуҗалыгы объектларына техник хезмәт күрсәтү буенча планлы (регламентланган) эшләр җир кишәрлекләренең милекчеләренә (җирдә файдаланучыларга, җир хуҗаларына, арендаторларга) алдан хәбәр итеп башкарыла.

Әлеге хәбәр язмача рәвештә почта аша, кулга тапшыру белдерүнамәсе белән җибәрелә. Белдерүнамәне җибәрү билгеләнгән тәртиптә, корреспонденция җибәрүнең контроль срокларын исәпкә алып башкарыла, ягъни хәбәр алуны тиешле эшләр башланасы датага кадәр 7 эш көненнән дә соңга калмаган вакытта тәэмин итәрлек булырга тиеш, әлбәттә аварияләрне бетерү яки юк итүгә бәйле эшләрдән гайре. Белдерүнамәдә эшләрнең дәвамлылыгы, эчтәлеге күрсәтелә.

Электр челтәрләре хуҗалыгы объектларының сак зоналарында тиешле килешүләр нигезендә гамәл кылучы челтәр оешмалары яки оешмалары авариясез функцияләнүен һәм эксплуатацияләнүен тәэмин итү өчен түбәндәгеләр башкарыла:

а) урман ызаннарын һава буенча электртапшыру линияләре янында һәм подстанцияләрнең һәм бүлү җайланмаларының периметры буйлап урнаштыру, әгәр дә күрсәтелгән зоналар урман массивларында һәм яшел утыртмаларда урнашса;

б) агачларны һәм куакларны ябалдашларына кадәр минималь мөмкин булган ераклык чикләрендә кичү, шулай ук егылу куркынычы янаган агачларны кисү.

Челтәр оешмалары урман ызаннарын карап тотканда түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:

а) урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләренең таләпләре нигезендә урман ызаннарын янгынга каршы имин торышта карап тоту;

б) урман ызаннарының киңлеген электр челтәрләре хуҗалыгы объектларын төзү проектларында һәм Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә ачыкланучы таләпләрдә каралган күләмнәрдә тоту, моның өчен

агачларның (куакларның) ябалдашларын кисәргә һәм башка ысулларны куллануга;

в) биеклеге 4 метрдан артып киткән, урман ызаннарында үсеп киткән агачларны (урман утыртмаларын), ябалдашларын кисәргә.

Челтәрле оешмалар яки челтәрле оешмалар белән тиешле килешүләр нигезендә гамәл кылучы оешмалар Россия Федерациясе Урман кодексының 49 статьясы нигезендә урманнардан файдалану турында вәкаләтле дәүләт хакимияте органнарына хисаплар тапшыра.

Үткәргечләре җир һәм су өстеннән эленгән электр тапшыру линияләрен һәм электртапшыруның көч кыры файдаланыла торган кабельле (җир асты һәм су асты) линияләрне аерып чыгаралар.

Урман фонды җирләрендә сак зоналары электртапшыруның һава линияләре янәшәсендә урнаштырыла – параллель вертикаль яссылыклар белән чикләнгән, электртапшыру линияләренең һәр ягыннан, алар авыш булганда, кырый үткәргечләрдән таблицада күрсәтелгән ераклыкта, җир кишәрлеге өслегендәге һәм һава пространствосы өлеше рәвешендә:

Көчәнешнең проектта каралган номинал классы	Ераклыгы, м
1-20	10
35	20
110	20
150, 220	25
300, 500, +/-400	30
750, +/-750	40
1150	55

РФ ЖК 91 ст. нигезендә элемтә тәэмин итү өчен (космик элемтәдән гайре) тиешле инфраструктура объектларын урнаштыру максатларында җир кишәрлекләре бирелергә мөмкин, түбәндәгеләрне кертеп:

– кабельле, радиорелейлы һәм һава элемтә линияләрен, кабельле һәм һава элемтә һәм радиофикация линияләре трассаларындагы радиофикация һәм элемтә линияләренең тиешле саклау зоналарын;

– җир асты кабельле һәм һава элемтә һәм радиофикация линияләре һәм элемтә линияләренең тиешле саклау зоналарын.

"Элемтә турында" 07.07.2003 ел, №126-ФЗ Федераль закон элемтә линияләрен тапшыру линияләре, физик чылбырлар һәм линия-кабель элемтә корылмалары буларак билгели. Анда шулай ук күрсәтелгәнчә, элемтә оешмаларына җир кишәрлекләре бирү мәсьәләләре, алардан файдалану тәртибе (режимы), шул исәптән элемтә челтәрләренең һәм элемтә корылмаларының саклау зоналарын урнаштыру һәм элемтә челтәрләрен урнаштыру өчен бүлемтек юллары уздыру, шушы җир кишәрлекләрен тартып алу нигезләре, шартлары һәм тәртибе җир законнары белән билгеләнә.

Җирләрдә, шул исәптән урман урнашкан җирләрдә элемтә максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр 09.06.1995 ел, №578 РФ Хөкүмәте кара-

ры белән расланган Россия Федерациясе Элемтә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Кабельле һәм һава элемтә линияләре трассаларындагы урман массивларында һәм урман үсентеләрендә түбәндәгечә бүлемтек юллары уздырылырга тиеш:

– үсентеләр биеклеге 4 метрдан кимрәк булганда – һава элемтә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 4 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 2шәр метр);

– үсентеләр биеклеге 4 метр булганда – һава элемтә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасыннан ким булмаган һәм плюс 6 м киңлектә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 3шәр метр);

– трасса буйлап элемтә кабеле – кимендә 6 м киңлектә (элемтә кабеленнән һәрьяклап 3шәр метр).

Элемтә линияләре трассалары агач-куаклардан даими рәвештә чистартып торылырга, янгын куркынычы кагыйдәләренә туры килерлек дәрәҗәдә тотылырга, юллар арасының билгеләнгән киңлеге үтәлергә тиеш. Үткәргечләргә һәм элемтә линияләре баганаларына куркыныч тудыручы агачлар киселергә тиеш.

Гамәлдәге кабельле һәм һава элемтә линияләре трассалары яклаучы урманнар территорияләре аша узса, махсус сакланылучы кишәрлекләрнең (сирәк һәм бетеп баручы хайваннар төрләрен ашату урыннары, балыкларның кыйммәтле токымнарының уылдык чәчү урыннары һәм башкалар) эшчәнлек әһәмияте кимемәгәндә генә бүлемтек юллары булдыру рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торак пунктлары тирәсендәге яшел зоналарда, кыйммәтле урман массивларында, кыр саклагыч урман үсентеләрендә, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башка сулыклар тирәсендәге тыюлык урман полосаларында бүлемтек юллары уздыру үсентеләр торышына мөмкин кадәр аз зыян китерерлек һәм аларның яклау вазифалары югалмаслык итеп башкарылырга тиеш.

Бүлемтек юлларында куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элемтә линияләренең бүлемтек юлларыннан гайре), йомшак туфракларда, текә урыннарда (15 градустан артык) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элемтә линияләре үз карамагында булган оешмаларга урман массивлары аша узучы элемтә линияләрендә, шушы линияләр трассалары тирәсендәге урыннарда аварияләр булган очракларда, саклау зоналарындагы аерым агачларны кисү рөхсәт ителә, әмма соңыннан кисү калдыклары җыеп алынырга тиеш.

РФ ҖК 90 статьясы билгеләгәнчә, оешмалар эшчәнлеген тәэмин итү һәм торбаүткәргеч транспорт объектларын эксплуатацияләү максатларында, түбәндәгеләр өчен җир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

– нефть үткәргечләр, газүткәргечләр, бүтән торбаүткәргечләр урнаштыру;

– җир кишәрлекләреннән файдалануның аерым шартлары белән саклау

зоналары билгеләү.

Хәзерге вакытта торбаүткәргечнең һәр төре өчен бүлеп бирелгән полосалар киңлеге һәм саклау зоналары чикләре еш кына төзелеш нормалары (СниП) белән билгеләнә.

Хуҗалык ягыннан файдаланганда, газ белән тәэмин итү системасы объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү тыела.

Газ белән тәэмин итү системасы милекчесенә – оешмага яки аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага, алар газ белән тәэмин итү системаларына хезмәт күрсәтү яки ремонт эшләре башкарганда, аларда барлыкка килгән аварияләрне, катастрофаларны бетергәндә каршы килү тыела.

“Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында” 31.03.1999 ел, №69-ФЗ Федераль законның 28 статьясы нигезендә газ белән тәэмин итү системасының урманнарда урнашкан объектлары (аларга газүткәргечләр дә керә) үз карамагында булган оешмалар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

– газ белән тәэмин итү системасының саклау зоналарын янгын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;

– газ белән тәэмин итү системасының саклау зоналарында һәм мондый зоналардан читтә дә Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнгән эшләрне башкарырга, агач-куакларны кисәргә.

Газ бүлү челтәрләрен саклау буенча 20.11.2000 ел, №878 РФ Хөкүмәтенең карары белән расланган кагыйдәләрендә, аерым алганда, торбаүткәргечләр төзү, реконструкцияләү һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалануның түбәндәге үзенчәлекләре билгеләнә. Саклау зоналары урманнар аша уза торган поселокара газүткәргечләр трассалары буйларында, – 6 м киңлектәге, газүткәргечнең һәр ягыннан 3 м киңлектәге бүлемтек юллары уздырыла.

Газүткәргечләрнең җир өстендәге кишәрлекләре өчен агачлар белән газүткәргеч арасы газүткәргечне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаска тиеш.

Газ бүлү челтәрләренең саклау зоналары урманнар буенча узганда газ бүлү челтәрләренең эксплуатацион оешмалары үз исәбеннән түбәндәгеләрне башкарырга тиеш:

– газ бүлү челтәрләренең саклау зоналарын (бүлемтек юлларын) янгын куркынычсызлыгы халәтендә тотарга;

– бүлемтек юллары чикләре буйлап киңлеге кимендә 1,4 м булган минеральләштерелгән полосалар булдырырга;

– һәр 5-7 км саен янгынга каршы техника узып йөрерлек юл булдырырга.

Мондый сак зоналарында һәм аларның чикләрендә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацион оешмага, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китерү өчен иң кыска маршрут буенча газ бүлү челтәрләренә килергә рөхсәт ителә.

Урманнар аша узучы газүткәргечләрдә мондый эшләрне башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды җирләрендә газ бүлү челтәрләренә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләре зыяннарын бетерү эшләрен башкарганнан соң эксплуатацион оешма бу җирләрне башлангыч хәленә китерергә (рекультивацияләргә) һәм аларны җир кишәрлеге милекчесенә, хуҗасына, аннан файдаланучыга яисә ул вәкаләт биргән затка акт буенча тапшырырга тиеш.

2.14 Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Алабуга урманчылыгында үзагач һәм башка урман ресурслары әзерләү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану Татарстан Республикасының урман планы һәм Алабуга урманчылыгының урман хуҗалыгы регламенты нигезендә башкарыла.

Россия Федерациясе Урман кодексының 46 статьясының 2 өлеше нигезендә дәүләти яки муниципаль милектә булган урман кишәрлекләре үзагач һәм башка төрле урман ресурслары эшкәртү өчен гражданнарга һәм юридик затларга арендага бирелә. Әгәр дә федераль законнарда федераль дәүләт учреждениеләренә үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү рөхсәт ителсә, дәүләти яки муниципаль милектә булган урман кишәрлекләре учреждениеләргә әлеге максатлар өчен даими (вакыты чикләнмәгән күләмдә) файдалануга бирелергә мөмкин.

Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану нормативлары “Үзагач һәм бүтән урман ресурсларын эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләрен раслау турында” 12.12.2011 ел, №517 Рослесхоз боерыгында билгеләнә.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында иң беренче чиратта урманныкы булмаган җирләр файдаланыла, ә урман кишәрлегендә мондый җирләр булмаганда – башланып та дәвам ителмәгән урман кисүләр җирләре, янгыннан соң калган җирләр, бушлыклар, ачыклыклар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман үсентеләре үсә торган җирләр.

Саклык урманнарында урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру тыела.

Урманнардан үзагач һәм башка төрле урман ресурслары эшкәртү өчен файдаланганда РФ Урман кодексының 21 статьясы нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә.

Урманнардан үзагач һәм башка төрле урман ресурслары эшкәртү өчен файдаланганда түбәндәге очракларга юл куелмаска тиеш:

җир өсте һәм туфрак эчендәге су җыелуны боза торган, урман кишәрлекләрен су бастыра яки сазландыра торган эшләр башкару һәм корылмалар төзү;

бирелгән урман кишәрлеген һәм аңа янәшә торган территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, үзагач яки башка төрле калдыклар белән чүпләү;

бирелгән урман кишәрлеген һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик яки радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларында яки башка механизмнарда ирекле, урман кишәрлеге чикләрендә билгеләнмәгән маршрутлар буенча үтү.

Урманнардан үзагач һәм башка төрле урман ресурслары эшкәртү өчен файдаланучы затлар урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдаланырга тиеш.

2.15 Урманнардан дини эшчәнлек башкару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УК 47 ст. һәм 1997 елның 26 сентябрендәге “Вөждан иреге һәм дини берләшмәләр турында” №125-ФЗ Федераль закон нигезендә дини эшчәнлек башкару буенча файдаланылырга мөмкин.

Урманнардан әлеге файдалану, урман ресурсларын алмыйча гына, урман кишәрлекләрен биреп гамәлгә ашырыла.

Урман ресурсларын әзерләү һәм җыю, авыл хуҗалыгы һәм башка шундый эшчәнлек алып бару дини оешмалар тарафыннан бирелгән урман кишәрлекләрендә РФ УК бүтән статьялары нигезендә башкарылырга мөмкин.

РФ УК 47 ст. 3 өлеше билгеләгәнчә, дәүләт яисә муниципаль милектәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчәнлек башкару өчен түләүсез сроклы файдалануга бирелә.

2.16. Урманнарны саклау, яклау, яңадан үстерүгә карата таләпләр һәм нормативлар

РФ УК 51 ст. нигезендә урманнарны саклау, яклау һәм яңадан торгызу Татарстан Республикасының дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары тарафыннан аларның РФ УК 81-84 ст. билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында гамәлгә ашырыла, әгәр дә бүтәне башка федераль законнарда каралмаса.

Урманнарны янгыннардан, пычратулардан һәм башка төрле тискәре йогынтылардан саклау, шулай ук зарарлы организмнардан яклау системасының төп максаты урман ресурсларын саклаудан, турыдан-туры һәм ялгыш рәвештә зыян салу төрләрен киметүдән һәм урман экосистемасын тотрыклы үстерү өчен шартлар тудырудан гыйбарәт.

2.16.1 Урманнарны янгыннардан саклау таләпләре

РФ Урман кодексының 52 ст. нигезендә урманнарны янгыннардан саклау "Янгын куркынычсызлыгы турында" 21.12.1994 ел, № 69-ФЗ Федераль

закон (алга таба – 21.12.1994 ел, № 69-ФЗ Федераль закон) нигезендә гамәлгә ашырылганлыгы билгеләнгән.

Янгын куркынычсызлыгы дигәндә Законда шәхеснең, милекнең, җәмгыятьнең һәм дәүләтнең янгыннардан сакланышы аңлашыла, шул ук вакытта янгын дип контрольдә тотылмый торган, матди зыян, гражданнарның гомеренә һәм сәламәтлегенә, җәмгыятьнең һәм дәүләтнең мәнфәгатьләренә зарар китерә торган яну санала (21.12.1994 ел, № 69-ФЗ Федераль законның 1 ст.).

Урманнардан файдаланганда, аларны саклаганда, яклаганда, яңадан үстергәндә, урманнарда башка төрле эшчәнлек төрләре башкарганда, шулай ук гражданнарның урманда булган вакытларында янгын куркынычсызлыгы тәэмин итүгә карата бердәм таләпләр РФ Хөкүмәтенең 30.06.2007 ел, 417 номерлы Карары белән расланган Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре белән билгеләнгән.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре, РФ Авыл хуҗалыгы министрлыгының боерыгы нигезендә урманнардан файдалану урыннарында янгын сүндерү чаралары булдыруга карата нормалар расланган (22.12.2008 ел, №549 боерык).

Әйтелгән стандартларда урман янгыны дип урман мәйданында таралучы янгын (ГОСТ 17.6.1.01-83) яисә урман фондының капламлы һәм капламсыз мәйданнарында стихияле (идарә ителми торган) ут таралу (ОСТ 56-103-98) аңлана.

Урман янгыннары түбәндәге типларга бүленә:

өске – урман чыбылдыгын (агачларны) камап алган урман янгыны;

түбәнге – урман түшәмәсе, урман үсемлекләренең аскы ярусы, вак агачларны ялмап алган урман янгыны;

тоташ, ландшафт, коры-сары һәм торф янгыннары (ГОСТ 17.6.1.01-83).

Тоташ янгын дип урман биоценозының бөтен компонентларын ялмап ала торган урман янгыны санала.

Ландшафт янгыны – географик ландшафтның төрле компонентларын ялмап ала торган урман янгыны.

Коры-сары янгыны дип төп яну материалын туфрак өстендә яткан агачлар тәшкил иткән аскы янгын аңлана.

Урмандагы торф янгыны – баткаклы һәм сазлыклы туфракларның торф катламы яну ул.

Махсус әдәбияттә янгын куркынычын бәяләгәндә (янгын ихтималын исәпләгәндә) төп категория булып урманнарның янучанлыгы тора, ул исә суммар урман янгыннары мәйданының барлык урман мәйданына нисбәтен аңлата (ГОСТ 17.6.1.01-83).

Урманда янгын куркынычы дип урман янгыны кабыну һәм (яисә) үрләп китү мөмкинлеге аңлана.

Урман кишәрлекләренең янгын куркынычы классы аларда янгын чыгу һәм янгыннарның интенсивлык ихтималларын чагыштырма бәяләүдән гыйбарәт.

Янгын куркынычы классы һәр таксация бүлендеге өчен урманнардагы янгын табигый янгын куркынычы классификациясе буенча билгеләнгән.

Урманнардагы табигый янгын куркынычы классификациясе һәм һава шартларына карап урманнардагы табигый янгын куркынычы классификациясе Рослесхозның 05.07.2011 ел, №287 боерыгы белән билгеләнә.

Урман кишәрлекләренең янгын куркынычы классы аларда янгын чыгу һәм янгыннарның интенсивлык ихтималларын чагыштырма бәяләүдән гыйбарәт (ГОСТ 17.6.1.01-83). Ул янгынның конкрет урман кишәрлекләрендә чыгу ихтималы буенча, урман үсемлекләре шартларын (урман тибын), аның табигый һәм башка үзенчәлекләрен, шулай ук һава торышын (коры, бик коры, дымлы һ.б.) исәпкә алып билгеләнә.

Алабуга урманчылыгы урман фонды өчен уртача янгын куркынычы классы 2,9 тигез**.**

Һава шартларына карап, урманнардагы янгын куркынычы классификациясе урман янгыннарының тиешле территориядә, урманнарның янгын куркынычына тәэсир итүче һава шартларына карап, урман янгыннары барлыкка килү (мөмкинлегенең) һәм таралу дәрәҗәсен билгели.

Классификация максатлары (бәяләү) өчен метеорологик (һава) шартларны сыйфатлый торган комплекслы күрсәткечләр кулланыла.

Комплекслы күрсәткеч зурлыгына карап урманнарда һава торышына бәйле янгын куркынычы классы билгеләнә.

Комплекслы күрсәткечләр көн саен 12-14 сәгатьләрдә билгеләнә.

Татарстан Республикасында урманнарда һава торышына бәйле федераль янгын куркынычы класслары гамәлдә, алар 05.07.2011 ел, №287 Рослесхоз боерыгы белән билгеләнгән һәм 16 таблицада китерелгән.

16 таблица

Урманнарда һава торышына бәйле федераль янгын куркынычы класслары

Урманнарда янгын куркынычы классы	Комплекслы күрсәткеч зурлыгы	Янгын куркынычы дәрәҗәсе
I	0…300	юк
II	301…1000	аз
III	1001…4000	уртача
IV	4001…10000	югары
V	10000 артык	гадәттән тыш

Урманнарны янгыннан саклау түбәндәге өч ысулның берсе ярдәмендә тормышка ашырыла:

җир өсте сагы (җир өсте көчләре һәм чаралары белән янгыннарны ачыклау һәм сүндерү);

авиапатрульлек итү белән берлектә җир өстендә саклау (янгынны авиация ярдәмендә ачыклау, җир өсте көчләре һәм чаралары белән сүндерү);

авиацион саклау (янгыннарны авиация ярдәмендә ачыклау һәм сүндерү).

16.1 таблицада урманнарны янгыннардан саклау нормативлары китерелә.

16.1 таблица

Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм планлаштыру нормативлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1.	**Гомуми нормативлар**	
1.1	Урман фондын урман янгыннары районнарына бүлү:	
	- җир өстендәге сак районнары - җир өстендәге авиапатруль сагындагы районнар	Янгыннарны ачыклау һәм сүндерү җир өстендә көчләр һәм янгыннарны авиация патруле ачыклау чаралары ярдәмендә, сүндерү - җирдәге көчләр һәм чаралар белән башкарыла
1.2	Янгын куркынычлылыгы дәрәҗәсе буенча урман фонды кишәрлекләрен бәяләү	
	- югары - уртача - түбән	Үсеп китү урыны шартлары буенча - 1-2 класслар, һава шартларына карап - 4-5 класслар 3 класс (ике очракта да) Үсеп китү урыны шартлары буенча - 4-2 класслар, һава шартларына карап - 1-2 класслар
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгын куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава торышы буенча янгын куркынычының 2 - 5 класска кадәрге көннәре
1.4	Конкрет урманчылык буенча янгын куркынычы сезонының факттагы озынлыгын билгеләү (урманчылык буенча)	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 ел һәм аннан да күбрәк еллар эчендә урманнарның фактта яну чорының максималь һәм уртача чоры озынлыгы. Җирле шкалалар буенча һава торышының янгын куркынычы дәрәҗәсе – һава торышының 2 класслы янгын куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарның чагыштырмача янучанлыгы	Янгыннарның уртача еллык мәйданын урман фонды мәйданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгыннарының зурлыгы: - эре - исәпкә алып була торган	 25 га артык мәйдан Теләсә нинди мәйданда урман фонды территориясе янып китү
1.7	Янгынның интенсивлыгы - түбән - уртача - югары	 Ялкынның биеклеге 0,5 м һәм аннан да югары Ялкынның биеклеге - 0,6 - 1,0 м 10 метрдан артык
2.	**Җир өстендәге сак районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:**	
2.1	Ылыслы токымнарның янгын куркынычы булган эре массивларын планлаштыру	Ылыслы токымнарның янгын куркынычы булган эре массивларын планлаштыру 2 гектардан алып 12 мең гектарга кадәр мәйданда өске һәм аскы янгыннар таралуга каршы торырлык (янгын куркынычы дәрәҗәсенә һәм урман хуҗалыгы интенсивлыгына бәйле рәвештә) янгынга каршы табигый яисә ясалма барьерлар яисә аермалар белән, шулай ук гамәлдәге янгыннарны локальләштергәндә таяныч линияләре белән эре йомык блокларга бүлү. Аларда гомуми юллар челтәренә керерлек юллар салалар.
2.2	Урман массивлары территория-сендә янгынга каршы табигый барьерлар сайлау	Су баса торган киң тугайлары булган күлләр һәм елгалар, яфраклылар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар капламаган кишәрлекләр
2.3	Янгынга каршы ясалма барьерлар һәм	Тимер юл трассалары һәм автомобиль юллары,

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	аермалар сайлап алу	электртапшыру линияләре һәм торбаүткәргечләр һ.б.ш. ике яклары буйлап мөмкин булган саен 50-60 метр киңлектәге яфраклы агачлыклар полосасын утырталар. Киртәләрнең гомуми киңлеге - 120-150 метр. Яфраклы полосаларның урманга карап торган тышкы яклары буенча 1,4 метр киңлектәге минполосалар булдыралар, ә әгәр дә яфраклы полосалар янгын куркынычы буенча 1 һәм 2 класслыга караучы кишәрлекләргә якын урнашса - бер-берсеннән 5 -10 метр ераклыктагы ике минполоса булдырыла. Яфраклылар полосалары булдыру мөмкин булмаган ылыслы урман үсентеләре территориясе (урман бүлемтеге сәбәпле) чокырның һәр ягыннан киңлеге 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбеннән, ылыслы шытымнардан, янгын куркынычы булган урманчыклардан, ылыслыларның 1,5-2,0 метрга кадәрле аскы ботакларыннан һәм башкалардан) даими рәвештә чистартылып торыла. Ылыслы урманнардан мондый полосаларны янәшә урнашкан урманнан чиклиләр һәм буйлы юнәлештә һәр 20-30 метр саен 1,4 метр киңлектәге минполосалар белән аералар. Мондый төп каршылыкларның киңлеге (чокыр яки юлларның киңлеге белән берлектә) - 260 - 320 метр.
2.4	Янгынга каршы өстәмә киртәләр һәм чокырлар булдыру	2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән киртәләр тиешле күләмдә булмаган очракта, блок буйлатып йомык божра булдыру өчен аларда юллар һәм һәр ике як буйлап яфраклы полосалар булдырып чокырлар казыйлар
2.5	Уртача интенсивтагы урман хуҗалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китүчәнлеге югары булган ылыслыларның кыйммәтле токымнары массивларында планлаштыру	2-12 мең га (2.1 п. кара) кадәр мәйданлы эре блоклар һәм массивлар барьерлар (чокырлар, уттан каршылыклар) 2.2-2.4 пунктларда каралган тәртиптә 400дән 1600 га кадәр мәйданлы уртача йомык блокларга бүләләр. Шул ук вакытта киң кулланылыштагы (тимер юл, шоссе) юлларның һәр ягы буенча яфраклы полосаларны (хуҗалары көче белән) 30 - 50 м киңлектә, ә башка чокырлар, шул исәптән кварталлардагы урман юллары буйлап һәр ягыннан 10 -15 метр киңлектә булдыралар. Ылыслы яшь агачлыклар булган чокырларга тоташучы аеруча кыйммәтле массивларда (яфраклы полосаларны булдыру мөмкинлеге булмаганда) һәр яктан 100 м киңлектәге полосаларны янучан материаллардан чистарталар һәм, әлеге таблицаның 2.3 п. күрсәтелгәнчә, һәр 20-30 м саен буйлы минеральләштерелгән полосалар ясыйлар. Мондый эчке (өстәмә) яфраклы токым саклагычларының киңлеге 60 - 100 м булырга тиеш, ылыслы токымнарныкы - 200 м, урман юллары буенча (чокырларның һәм урман юлларының киңлеген исәпкә алмыйча) - 20 - 30 м.
2.6	Яшел зоналарда һәм 1 класслы ылыслы культураларның һәм яшь урман үсентеләренең эре кишәрлекләрен планлаштыру	Аларны 25га мәйданлы блокларга минполосалар яисә юллар ярдәмендә бүләләр, аларда яфраклы яшь агачлардан һәм куаклардан ике яклап 10 м киңлектәге полосалар булдыралар. Аның үзәгеннән гади юл белән каплавычның гомуми киңлеге - 30 метр. Яфраклы полосаларны булдыру мөмкин булмаганда, 100 м киңлектәге полосалардагы ылыслылар чокырына якын урыннарда һәрьяклап янучан материалны юк итәргә, шулай ук 20-30 м саен аркылы минполосалар салырга кирәк (2.3 п. кар.)

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
2.7	Поселоклар янәшәсендәге ылыслы урманнарны планлаштыру	Урман массивы тирәли янгынга чыдам киңлеге 150 метрдан да ким булмаган яфраклы урман кашаклары булдырыла. Мондый урман кашакларының ике чиге буйлап 2,5 метрдан тар булмаган киңлектәге минполосалар булдырыла. Әгәр дә яфраклы урман кашакларын булдыру мөмкин булмаса, ул вакытта поселокка якын урнашкан ылыслы урман полосаларында 250 - 300 метрлы киңлектә янучан материалларны тулысынча алып бетерәләр һәм алар буйлап һәр 50 метр саен буйлы минполосалар салалар (2.3 п. кара).	
2.8	Яклаучы миниполосаларны бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төренә һәм куәтенә бәйле рәвештә салганда:		
	- лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән - җиләклекләрдән һәм арчаннан - куәтле үлән капламында һәм чүпләнгән урыннарда минималь киңлеге - блоклар һәм ылыслы массивлар эчендә (2.1, 2.5 - 2.7 п.п.)	1.0 км башлап 1.5 км кадәр 1.5 км башлап 2.5 км кадәр 2.5 км башлап 4.0 км кадәр 1.4 м (ПКЛ-70 сукасы бер уза) Корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан урманнар биләгән мәйданнар тирәсендә, ылыслы, яфраклы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, миниполосалар дәвамы буларак, булдырылган янгынга каршы барьерларда һәм ылыслы урман үсентеләрендә, шулай ук кирәк булган башка урыннарда	Полосаның киңлеге түбәнлектәге янгын ялкынының мөмкин булган биеклегеннән ике тапкырга артыграк булу хисабыннан чигереп тору сыйфатында хезмәт итәргә мөмкиннәр
	- янгын куркынычы булган сезонга калдырылган коры туфракларда урнашкан ылыслы тигез урманнардагы коры туфраклы диләнкеләрдә	Урман әзерләүчеләр урман бүлемтекләрен минполосалар белән әйләндереп ала. Моннан тыш, 25 гектардан артык мәйданлы диләнкеләр 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә аркылы минполосалар белән бүленергә тиеш. Агач материалын складлаштыру урыннары шулай ук аерым, йомык миниполосалар белән әйләндереп алына, ә ылыслы урманнарны кисү урыннарында – бер-береннән 5-10 м ераклыкта булган ике шундый полоса белән әйләндереп алына	
	- тимер юлларда, шосселарда һәм агач ташу юлларында (үз карамакларындагы оешмалар көчләре белән)	Алар буйларындагы полосаларны (агач ташу өчен – һәр ягыннан 10 м) янгын сезоны эчендә ауган агачлардан, агач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минеральләштерелгән полосаларны чигерелгән полосаларның тышкы ягы буйлап салалар, ылыслы утыртмаларда коры туфракта - бер-берсеннән 5 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса салына. Шушындый ук шартларда минполосалар белән юл буйларында яткан шпаллар өемнәрен һәм кар саклау щитларын, агач күперләрне, стационар платформаларны, торак йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын әйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкарганда ЯММ саклау урыннары тирәли, янгын куркынычы урман промыселлары мәйданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, дегет эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хуҗалыгы җирләре чикләре буйлап әйләндереп алалар	
2.9	Янгын куркынычы сезонында янгынга каршы аермалар кору:		

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
	- урмандагы үзагач саклыкханәләре тирәли	Саклыкханәләрне ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларыннан складлаштыру урыннары мәйданы 8 га - 20 м кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк - 30 м, ылыслы һәм катнаш урман диварларыннан складлаштыру урыннары мәйданы 8 га - 40 м, 8 га аннан да күбрәк - 60 м. Саклыкка кую урыннары һәм күрсәтелгән янгынга каршы аермалар янучан материаллардан чистартыла	
	- торф табу предприятиеләре тирәли	Тирә-яктагы урман массивларыннан 75-100 метр киңлектәге эчке кырыеннан йомык сууткәргеч каналлы чокырлар белән аералар. Чокыр полосасында ылыслы агачларны, һәм шулай ук 8 метрга кадәр биеклектәге яфраклы агачларны кисәләр һәм бүтән янучан материаллардан чистарталар	
2.10	Янгынга каршы сулыклар кору: урман янгыннары чыгу мөмкин булган урыннан ерак урнашкан су чыганакларын урнаштыру:		
	Утыртмаларның янгын куркынычы классификациясе	Ераклыгы, км	Бер сулыктан су белән тәэмин ителүче утыртмалар мәйданы, га
	1	2 - 4.	500
	2	2 - 8.	2000 - 5000.
	3 - 5.	8 - 12.	5000 - 10 000.
	- янгын сүндерү өчен табигый су чыганакларын әзерләү	Аларга килү юлларын төзекләндерү, янгын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус мәйданчыклар җиһазландыру, ә кирәк очракларда сулыкларны тирәнәйтү һәм буалау	
	- янгын сүндерү буенча ясалма сулыклар төзү	"Росгипролес" институтының типлаштырылган проектлары буенча, янгын куркынычы югары булган урман массивларында аларда табигый су чыганаклары булмаганда, яхшыртылган автомобиль юллары янында, алардан сулыкларга кадәр килү юллары салынган булырга тиеш	
	- янгынга каршы сулыкта нәтиҗәле су запасы	Кимендә 100 м3 елның иң эссе чорында	
2.11	Урман юлларын кору:		
	- юллар челтәренең гомуми тыгызлыгы (куелыгы)	Кимендә 6 км - 1000 га гомуми мәйданга, шул исәптән янгын куркынычы түбән булган һәм янгын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мең га рөхсәт ителә, янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш	
	- урман хуҗалыгы юллары	Урман янгыннары белән көрәш өчен түгел, урман хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хуҗалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тиңләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 тип урман хуҗалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге - 8 м, юл кырые киңлеге – 1,75 м. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге - 60 км/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 км/сәг кадәр кими	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	- янгынга каршы юллар	Урман хуҗалыгы буенча 3 типлы билгеләнеш юлларына карыйлар, җир капламының киңлеге - 4,5 м, юл кырыйлары киңлеге - 0,5 шәр метр. Аларны бар булган урман юллары челтәрләренә өстәмә коралар, автотранспорт янгын буенча куркыныч саналган урыннарга һәм сулыкларга үтеп керә алсын өчен. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янгын сүндерү урынына илтеп җиткерү вакыты	Янгын күренгәннән соң 3 сәгатьтән дә артмаска тиеш. Янгын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен А - 0,5 – 1,0 сәгатьтән дә артмаска тиеш
2.13	Янгын урынына бару юлына китә торган вакытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмакларның яисә җәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм җир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары	
	- 1 тип урман хуҗалыгы юллары өчен - 3 тип (янгынга каршы) урман хуҗалыгы юллары өчен	Тигез җирлектә - 1,1; таулыклы җирлектә - 1,25 Тигез җирлектә - 1,15; таулыклы җирлектә - 1,65
2.14	Янгын сүндерүче хәрәкәте тизлеге	Гадәттә 1 - 3 км/сәг (автомобиль юлыннан коралларын күтәреп янгын урынына килгәндә)
2.15	Җир өстендә патруль уздыру маршрутларын планлаштыру:	
2.15.1	Урнаштыру урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре урнашканда. Кыр саклау урман үсентеләрен, чокырлар һәм балкалар буйлап үсентеләрне саклаганда яшел зоналар урманнарында, урман паркларында һәм башкаларда. Стационар күзәтү пунктларыннан күзәтүгә һәм авиапатрульгә өстәмә рәвештә – агач материалы әзерләү урыннарында, төрле объектлар төзү урыннарында һәм трассаларда, ял зоналарында, елгалар һәм күлләр ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган урыннарда
2.15.2	Патруль уздыру маршруты озынлыгы	Транспорт төренә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлекне карап чыгу санына бәйле рәвештә
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман янгынына патруль уздыру хәрәкәте тизлеге	
	- мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	Гомуми файдаланудагы шоссей юллары буйлап - 30 км/сәг артык, урман юллары буйлап -15-20 км/сәг. Урмансыз киңлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин
	- моторлы көймәләрдә һәм катерларда	Су юллары буйлап - 15 - 20 км/сәг кысаларында
2.16	Җирлектә урман янгыннары чыгуга күзәтчелек пунктларын урнаштыру нормативлары:	
2.16.1	Вышкаларның әйләнә-тирәлектән биеклегенә бәйле рәвештә максималь күзәтү радиусы (бик яхшы күренүчәнлек шартларында): – вышкаларның биеклеге, м – күзәтү радиусы, км	10 15 20 25 30 35 40 12 15 17 19 21 23 24

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
2.16.2	Вышкаларны оптималь урнаштыру	Калку җирләрдә – бер-берсеннән 10-12 км. ерак түгел, ә тигез җирдә – 5-7 км. Янгын чыгуның иң ихтимал төбәгендә аның урынын 2-3 пункттан покмак үлчәү инструменты (буссоль һ.б.ш.) һәм бинокль ярдәмендә төгәл ачыклау исәбеннән. ПТУ-59 телевидение корылмасының күзәтү радиусы 8 км кадәр (күзәтче югары күтәрелмичә дә). Видеоконтроль җайланмасын һәм идарә пультын мачтадан 1 км кадәр ераклыктагы теләсә нинди ябык бинага урнаштыралар, ә кабельнең озынлыгы 1 км алып 3 км кадәр булганда линия көчәйткече тоташтырырга кирәк.
2.16.3	Вышкаларны (чаралар җитешмәгәндә) рөхсәт ителгәнчә урнаштыру	35 м биеклеге типлаштырылган металл вышка начар һава шартларында 10-12 км, ә яхшы шартларда 20 км кадәр араны күрергә мөмкинлек бирә. Шуңа күрә аларны минималь күренүчәнлектән икеләтә күбрәк ераклыкта (20-24 км) урнаштыралар. ПТУ-59 телевидение корылмасының күзәтү радиусы - 10-15 км кадәр.
2.16.4	Күзәтү вышкаларының хезмәт итү вакыты: – агач – 10 ел – металл – 30 ел	Вышкаларның бәясе бер үк диярлек
2.17	Янгын-химия станцияләрен планлаштыру һәм урнаштыру нормативлары:	
2.17.1	ЯХС оештыруның максатка ярашлылык күрсәткечләре (урманнарны янгыннан саклауны оештыру планнарына ярашлы рәвештә)	Беренче чиратта, беренче өч класслы янгын куркынычына караган кыйммәтле урманнары, һәр 1000 га урман фондына гомуми озынлыгы 6 км ким булмаган транспорт юллары һәм су юллары булган урман хуҗалыкларында
2.17.2	Һәр ЯХС тирәсендә беркетелә торган урманнар территориясе радиусы: – юл челтәрләре яхшы булганда – канәгатьләнерлек булганда – сыйфатсыз булганда	40 км. күбрәк түгел кимендә 30 км кимендә 20 км
2.17.3	ЯХС бинасына урын сайлау	Урманның янгын куркынычлы һәм янучан кишәрлекләренә мөмкин кадәр якында, беркетелгән территория үзәгендә, урман хуҗалыгы (урманчылык) конторасына, цехларга, түбәнге агач саклыкханәләренә, күп кешеләр эшли торган бүтән хуҗалыкларга, төп транспорт юлларына, сулыкларга якын җирдә. Бернича варианттан бу шартлардагы иң мөһим таләпләрнең күпчелегенә туры килә торганын сайлыйлар. Техника һәм урман янгыны бригадалары гадәттә бер пунктта туплана, ләкин кирәк булганда ЯХС тармаклары ике я күбрәк пунктта да урнашырга мөмкин (зур булмаган ерак, янгын куркынычлы урманчылыкларда яисә аерым ЯХС оештыру максатка ярашсыз булган аймакларда).
3.	**Урманнарны янгыннардан авиация патруле белән саклау эшләрен планлаштыру нормативлары**	
3.1	Төбәктә маршрут линияләрен урнаштыру: – авиация патруле белән саклаганда	Бер-берсенә һәм күзәтелә торган кишәрлекнең озын ягына параллель итеп Бер-берсеннән 60 км ерак түгел, ә маршруттан күзәтү кишәрлеге чигеннән – 30 км ерак түгел

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
3.2	Очыш биеклеге: – урманнарны янгыннан авиация патруле белән саклаганда	Оптималь биеклек – 600 м. Һәр аерым очракта куелган бурычның үзенчәлекләре, җирле очыш шартлары, аппаратның техник характеристикасы, аның герметик кабинасы булу-булмау белән билгеләнә (АН-24 самолетыныкы – 7000 м кадәр).
	– авиация белән патрульләүне урманнарның санитар торышына гомуми күзәтчелек белән бергә алып барганда	Урманның аерым кишәрлекләрен җентекләп күзәтү өчен самолетта очыш 200 м кадәр, вертолетта очыш 100 м кадәр түбәнәя (урындагы рельефны һәм анда биек элементлар булуны исәпкә алып).
3.3	Авиация белән партульләгәндә янгын урынын билгеләү төгәллеген бәяләү:	
	– бик яхшы – яхшы – канәгатьләнерлек – начар	Ялгышсыз 0.5 км кадәр ялгыш белән 0.5 км алып 1.0 км кадәр ялгыш белән 1 км зуррак ялгыш белән
3.4	Янгын мәйданын югарыдан билгеләүнең төгәллеге	30%тан артмаган ялгышу рөхсәт ителә
3.5	Парашютчы-янгын сүндерүчеләрне төшерү урыннарына һәм андагы шартларга таләпләр:	
	– очыш биеклеге – җир өстендәге җил тизлеге – ачык җиргә төшү мәйданнарының үлчәмнәре – сикерү тыела	800 м түбән түгел (парашют тибына карап) Кимендә 8 м/с Кимендә 75 х 75 м (урман яланнары, кипкән сазлыклар, басулар һ.б., ә алар булмаганда – биеклеге 20 м кадәр булган куаклар һәм агачлар) Кисентеләргә, урман янган җирләргә, җил еккан агачлыкларга, шулай ук югары вольтлы линияләр тирәсенә.
3.6	Авиация белән сакламалы урманнар территориясендә урман хуҗалыклары башкара торган эш урыннары һәм кишәрлекләр планлаштыру нормативлары:	
3.6.1	Авиация хәбәрләрен кабул итү пунктларын оештыру: – урнашу урыны – аларны патруль самолетлары (вертолетлары) өчен тану билгеләре белән җиһазлау	Урманчылык , ЯХС кишәрлек урманчылыклары, авыл хакимиятләре, колхоз, совхоз конторлары янында, телефоны һәм радиоэлемтәсе булган торак пунктларда Кизү тору оештырылган өй түбәләренең ике кыегында да ак майлы буяу яисә бур белән, гарәп цифрлары белән пунктның номеры языла. Цифрларны яңа ышкылган тактадан да ясарга мөмкин. Саннарның зурлыгы: биеклеге буенча - 2.5 - 3.0 м, киңлеге буенча - 0.75 м
3.6.2	Патруль самолетларына һәм вертолетларына яхшы ориентлашу шартлары булдыру максатыннан өстәмә-ясалма ориентирлар кору:	

<table>
<tr><th>№ п/п</th><th>Күрсәткечләр</th><th colspan="2">Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)</th></tr>
<tr><td></td><td>– ориентирларның типлары һәм урыннары

– аларга тану билгесе кую</td><td colspan="2">Урман территориясендә булган корылмалар (кордоннар, аучы өйләре, бараклар һ.б.ш.). Алар булмаса, ачык урыннарда (кимендә 100х100 м) җирдә каезланган киртәләрдән (каезланмаган каен киртәләрдән) куышлар, ике кыеклы түбәләр корыла яисә 7 м кадәр биеклектәге нык утыртылган колгаларга ак флаглар эленә.
Корылма яисә куыш түбәсенең ике кыегына да, бөтен озынлыгына, квартал (аймак) номеры яки патруль картасының шартлы шакмагы төшерелә. Билгенең биеклеге – кимендә 3 м, иңе – кимендә 0.75 м.</td></tr>
<tr><td>3.6.3.</td><td colspan="3">Вертолетлар эшли торган төбәкләрдә төшеп утыру мәйданчыклары сайлау һәм җиһазлау:</td></tr>
<tr><td></td><td>– тәгаенләнеше

– урнашу урыны</td><td colspan="2">Ягулык салу, янгын сүндерү көчләрен һәм чараларын алу һәм төшерү, хәбәрләр кабул итү һ.б.ш. пунктлары
Янгыннар еш кабына торган яисә янгын куркынычы югары булган урман масивларында</td></tr>
<tr><td rowspan="3"></td><td rowspan="2">– вертолетлар күтәрелә һәм төшә торган мәйданчыкларның минималь үлчәмнәре
(якынлашуны исәпләүнең эш мәйданы)</td><td>Вертолет типлары</td><td>Тигез җирлек, м</td></tr>
<tr><td>МИ - 6
МИ - 8
МИ - 4
МИ - 2
МИ - 1А</td><td>50 х 50
30 х 30
30 х 30
16 х 16
16 х 16</td></tr>
<tr><td>– күтәрелү һәм төшү (һавадан килү) юнәлешендәге комачаулар
– комачауларның урнашуы (МИ-2, МИ-1А, Ка-26 өчен – 0.5 м.дан биегрәк булса; МИ-6, МИ-8, МИ-4 өчен – 1 метрдан биегрәк булса)</td><td colspan="2">Барлык комачаулар мәйданчык чигеннән үз биеклегеннән икеләтә ераграк торырга тиеш

Мәйданчык чигеннән кимендә 10 м ераклыкта</td></tr>
</table>

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы РФ Урман кодексының 53 статьясына ярашлы рәвештә тәэмин ителә, анда янгын куркынычсызлыгының төп чаралары саналган:

1) урман янгыннарын кисәтү;

2) урманнарда янгын куркынычын мониторинглау;

3) урман янгыннарын сүндерү планнарын эшләү һәм раслау;

4) урманнарда янгын куркынычсызлыгы буенча башка чаралар.

Урман янгыннарын кисәтү урманнарны янгынга каршы кору һәм янгын сүндерү чаралары белән тәэмин итүне үз эченә ала.

Урманнарны янгынга каршы кору чаралары:

1) урманнарны янгыннан саклау өчен урман юллары төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү;

2) урманнарны саклау һәм яклау өчен авиация чаралары максатларында кулланыла торган самолетлар, вертолетлар өчен утырту мәйданнары төзү, үзгәртеп кору һәм реконструкцияләү;

3) ызаннар, янгынга каршы чокырлар, янгынга каршы минеральләштерелгән полосалар салу;

4) янгынга каршы күзәтү пунктлары (манаралар, мачталар, павильоннар һәм башка күзәтү пунктлары), янгынга каршы инвентарь тоту пунктлары төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү;

5) янгыгна каршы сулыклар һәм янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганакларына таба юллар булдыру;

6) гидромелиорация эшләре башкару;

7) урман утыртмаларының токым составын җайга салып һәм санитар-савыктыру чаралары үткәреп, урманнардагы табигый янгын куркынычын киметү;

8) коры-сарыга, урман түшәмәсенә, коры үләнгә һәм урмандагы янучан материалларга ут төртүне тикшереп тору;

9) Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнгән башка чаралар.

Күрсәтелгән шушы чаралар даими (вакыты чикләнмәгән күләмдә) файдалануга, арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә урманнардан урманнарны үзләштерү проекты кысаларында файдаланучы затлар тарафыннан башкарыла.

Алабуга урманчылыгында янгынга каршы чаралар күләме 27.04.2012 ел, №174 Рослесхоз боерыгы нигезендә билгеләнгән һәм 16.2 таблицада китерелгән.

Урман янгыннарына каршы нәтиҗәле көрәш бары тик җәелдерелгән янгынга каршы киртәләр ярдәмендә генә мөмкин, бу очракта янгыннан ышанычлы каршылык булдырыла.

Киртәләр дип түбәндәгеләр саналырга мөмкин: минеральләштерелгән полосалар, яфраклы һәм ылыслы саклык полосалары; янгынга каршы чокырлар; химик матдә эремәләре белән эшкәртелгән полосалар; янгынга каршы ышыклар; янгынга тотрыклы үсемлекләр (бәрәңге, күпьеллык люпин һ.б.) утыртып булдырылган полосалар.

Морты һәм Менделеевск кишәрлеге урманчылыклары территорияләрендә югары янгын куркынычы класслы урыннарның тигезсез бүленеше Алабуга урманчылыгының сыйфатлы үзенчәлеге булып тора.

Шуңа бәйле рәвештә, урманчылыкның билгеләнгән территорияләрендә 25 метр киңлектәге янгынга каршы чокырлар булдырырга кирәк.

Янгынга каршы юлларны автотранспорт янгын куркынычы янаган кишәрлекләргә һәм сулыкларга үтеп керә алсын өчен булган урман юлларына өстәмә салалар. Мондый юлларны салу эше түмәрләрне тамыры белән алып атудан, йөри торган өлешен чистартудан һәм тигезләүдән, юллар түшәүдән, канаулар, елгалар аша күперләр салудан һ.б. гыйбарәт. Янгынга каршы юллар гап-гади янгынга каршы киртә ролен башкара.

Урманнардан файдалану җирләрендә янгын сүндерү чараларын булдыру нормалары РФ Авыл хуҗалыгы министрлыгының 22.12.2008 ел, №549 боерыгы белән ачыкланган һәм 16.3 таблицада китерелә.

16.2 таблица

Янгынга каршы кору чараларының күләме

№ п/п	Чаралар исемлеге	Үлчәү берәмлеге	Таләп ителә
1	2	3	4
1.	**Кисәтү чаралары**		
1.1	Даими күргәзмәләр	данә	1
1.2	Даими стендлар	данә	5
1.3	Кисәтүче аншлаглар	данә	70
1.4	Авыл хуҗалыгы формированиеләре белән киңәшмәләр	данә	20
1.5	Контрольлек постлары оештыру	данә	4
1.6	Массакүләм ял зоналарында аншлаглар урнаштыру	данә	10
1.7	Таблосы алмашына торган аншлаглар урнаштыру	данә	5
1.8	Матбугат һәм радио аша чыгышлар	Лекцияләр	10
1.9	Ял һәм тәмәке тарту урыннары оештыру	данә	20
2.	**Янгын таралуны чикләү чаралары**		
2.1	Янгынга каршы киртәләр, чокырлар булдыру	км	27
2.2	Янгынга каршы кашаклар булдыру	км	-
2.3	Яфраклы токым полосалары булдыру	км	-
2.4	Полосаларны чүп-чардан чистарту	км	25
2.5	Культуралар, ылыслы агачлар һәм юл буйларында минеральләштерелгән полосалар булдыру	км	70
2.6	Ызаннар буйлап минеральләштерелгән полосалар кору	км	100
2.7	Янгынга каршы чокырларны карап тоту	км	27
2.8	Минеральләштерелгән полосаларны карап тоту	км	430
3.	**Юл төзү**		
3.1	Янгынга каршы юллар төзү	км	-
3.2	Күперләр салу	данә	2
3.3	Янгынга каршы юлларны төзекләндерү	км	30
3.4	Кордоннарны төзекләндерү	данә	-
4.	**Элемтә урнаштыру**		
4.1	Радиостанцияләр урнаштыру	данә	5
5.	**Күзәтү-сак хезмәте**		
5.1	Метеорология пунктлары оештыру	данә	-
5.2	Янгын манаралары төзү	данә	-
5.3	2 фатирлы йортлар төзү	данә	-
5.4	Вакытлыча янгын сакчылары яллау	кеше	10
6.	**Янгыннарга каршы чаралар**		
6.1	ПХС I типлы ЯХС төзү	данә	1
6.2	II типлы ЯХС төзү	данә	-
6.3	Янгын инвентаре пунктлары оештыру	данә	5
6.5	Ясалма сулыклар төзү	данә	-
6.6	Сулыкларга юллар кору	данә	6
6.7	ДПД булдыру	Кешеләр саны	4/20
7.	**Янгынга каршы җайланмалар сатып алу**		
7.1	ГАЗ-66 автомашинасы	данә	1
7.2	Мотоцикл «Урал»	данә	4
7.3	Мотоцикл «ИЖ»	данә	10
7.4	«Буран – МД» кар машинасы	данә	5
7.5	Янгынга каршы капрон култыксалар	п. м	600
7.6.	Мотопомпа МП-800	данә	1
7.7	Мотопомпа МЛН – 3.10.35	данә	3
7.8	Велосипедлар	данә	20
7.9	Урман чаңгылары	пар	25

16.3 таблица

Урман хуҗалыгын алып баручы урман фондын биләүчеләрне урман янгыннарын сүндерү җайланмалары һәм чаралары белән тәэмин итү нормалары

№ п/п	Җайланма, инвентарь һәм янгын сүндерү чаралары	Үлч. берәмл.	Урманчылык	Кишәрлек урманчылыгы	Урман хуҗалыгы кишәрлеге	Карап чыгу
1	2	3	4	5	6	7
1.	Югары үтеп керешле бортлы автомобильләр (ГАЗ-66, УАЗ-3301, "Урал" һ.б.) яки вездеходлар (ЛПМ - 0,1 һ.б.)	данә	1	-	-	-
2.	Күкмә җиһазландырылган мотопомпалар (МН-13\60 һ.б.) яки кечкенә габаритлы (МЛН-3\0,3 Л-1\0,75,МЛВ-1,МЛВ-2,МЛП-0,2 һ.б.)	данә	2-3	1	-	-
3.	Су куа торган җиңсәләр (Д=26, 51 мм)	пог. м.	600	300	-	-
4.	Туфрак эшкәртә торган кораллы тракторлар (ПКЛ-70, ПЛ-1,2 һ.б.)	данә	1	1	-	-
5.	Резин сыешлыклар (РДВ - 1500 һ.б.)	данә	2	1	-	-
6.	Ут кабыза торган җайланмалар (АЗ һ.б.)	данә	2-4	2	-	-
7.	Урман ранецлы ут сүндергечләр (РЛО-М һ.б.)	данә	10-15	5	-	-
8.	Бензин пычкылары ("Дружба", "Урал" һ.б.)	данә	2-8	1	-	-
9.	Торфлы баганалар (ТС-1, ТС - 2 һ.б.)	данә	2	-	-	-
10.	Кул инструментлары: - көрәкләр	данә	30	20	10	6
	- китмәннәр	данә	10	5	5	-
	-тимер тырмалар	данә	10	5	5	5
	-балталар	данә	10	5	4	3
	-аркылы пычкылар	данә	-	-	4	3
11.	Эчәр сулар өчен билгеләнгән 20 литрлы бидоннар яисә канистрлар	данә	2-4	1-2	1	1
12.	Су өчен 10-12 литрлы тимер чиләкләр / каен сыешлыклары	данә	10	5	3	3
13.	УКВ һәм КВ диапазонлы радиостанцияләр ("Кактус, "Ромашка", "Карат-М", һ. б.). Радиоэлемтә оештырылганда	данә	2-3	1	-	-
14.	Су өчен кружкалар	данә	5-10	5	5	4
15.	Беренче ярдәм аптечкасы	данә	3-4	1-2	1	1
16.	Индивидуаль яра бәйләү пакетлары	данә	Янгын сүндерүдә катнашучылар санына карап			

№ п/п	Җайланма, инвентарь һәм янгын сүндерү чаралары	Үлч. берәмл.	Урманчылык	Кишәрлек урманчылыгы	Урман хуҗалыгы кишәрлеге	Карап чыгу
1	2	3	4	5	6	7
17.	Кизү тору буенча махсус кием (куртка, итекләр, җиңсәләр), саклагыч күзлекләр, респираторлар	ком.	Үзәк предприятие, урманчылык булганда янгын сүндерү командасы әгъзалары санына карап			

Урманнарда янгынга каршы профилактика урман-янгын пропагандасын үз эченә ала, ул мәгълүмати пропаганда чараларыннан һәм иҗтимагый фикер булдыру максатында кешеләрнең аңына үтеп керүгә юнәлдерелгән планлы йогынты чараларыннан, урманнарга карата сакчыл караш тәрбияләүдән һәм урман янгыннарын булдырмый калудан гыйбарәт. Теге яки бу дәрәҗәдә урман белән бәйле булган барча халыкны җәлеп итү янгынга каршы уңышлы пропаганданың зарури шарты булып тора.

Янгыннарга каршы уңышлы көрәш аларны үз вакытында ачыклауга бәйле.

Урман янгыннарын ачыклауда өч төп ысул:

халык гомуми файдаланудагы юллардан, билгеләнгән маршрутлар буенча автомобильләрдә күп йөри торган, янгын куркынычы аеруча зур куркыныч белән янаган урман кишәрлекләренә карата җир өсте күзәтүе башкарыла;

ачыклауның стационар хезмәте (күзәтү пунктлары, манаралары, мачталары);

янгыннарны аэрокосмос чаралары ярдәмендә ачыклау.

"Урман фонды җирләрен урманнарда янгын куркынычын мониторинглау ысуллары буенча һәм урманнарны саклау буенча авиация эшләре башкару зоналарына бүлү турында" 09.07.2009 ел, №290 Рослесхоз боерыгы нигезендә Татарстан Республикасы урман фонды җирләренең мәйданы авиацион мониторинг зонасына кертелгән һәм янгын сүндерүдә җир өсте һәм авиация көчләре һәм чаралары кулланыла торган районнарга бүленә.

Алабуга урманчылыгы территориясен янгын сүндерүдә җир өсте көчләре һәм чаралары кулланыла торган районда урнашкан.

2.16.2. Урманнарны зарарлы организмнардан саклауга карата таләпләр

Урманнарны зарарлы организмнарда саклау – урманнарның тотрыклыгын саклауга, урманнар юкка чыгу, зарарлану, көчсезләнү, пычрану аркылы килә торган зыянны булдырмауга, урман чирләреннән, табигый һәм антропоген характерлы башка зарарлы йогынтылардан килә торган югалтуларны киметүгә юнәлтелгән. Аларның таралышын кисәтү РФ Урман кодексы, 2000 елның 15 июлендәге "Үсемлекләр карантины турында" 99-ФЗ номерлы Федераль закон һәм РФ Хөкүмәтенең 2007 елның 29 июнендәге 414 номерлы карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

Урман-сак районнарына бүлү буенча Алабуга урманчылыгы уртача дәрәҗәдәге урман-патология куркынычы янаган зонага карый.

Агачларның санитар торышын диагностикалауда һәм алардагы урман-патология торышын ачыклауда, корткычларның һәм урмандагы агач токымнарында чир уятучыларның популяцияләре сыйфатламаларын билгеләүдә түбәндәгеләрне төгәл билгеләргә ярдәм итә торган урман-патология тикшеренү төп инструмент булып тора:

агачларның торыш категорияләре һәм тулаем алганда утыртманың торышына карата уртача сыйфатлама буенча агач запасларында ачыктан-ачык чагылган санитар торыш;

агачларның зәгыйфьләнү (һәлак булу) сәбәпләре;

агачларның уттан, җилдән, зарарлы организмнардан һәм башка тискәре факторлардан зыян күрү дәрәҗәсе;

төр составы һәм фитофагларның популяцияләре күрсәткечләре, чикләре һәм авыру мәйданнары.

29.12.2007 ел, №523 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урман-патология тикшеренүләрен планлаштыру, оештыру һәм алып бару буенча белешмәлек нигезендә урман-патология тикшеренүе вәкаләт бирелгән федераль башкарма хакимият органы һәм Россия Федерациясе субъектларының вәкаләт бирелгән башкарма хакимият органнары (алга таба – вәкаләт бирелгән органнар) тарафыннан РФ Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында башкарыла. Урман-патология тикшеренүләрен үткәрү урманнардан файдаланучы затларга йөкләнә алмый.

Урман-патология тикшеренүен үткәрүнең максатларына һәм оештырылу рәвешләренә карап, тикшерүләр оператив һәм агымдагы була.

Оператив тикшеренүләр сигнализация буенча алынган, зарарлы организмнар яки урманнарда башка зыян салынулар барлыкка килү турында мәгълүматны тикшерүдән, бетерү чараларына керешкәнче зарарлы корткычларның популяцияләре торышын бәяләүдән (контроль урман-патология тикшеренүләреннән) гыйбарәт. Оператив тикшеренүләр урманчылык тарафыннан оештырыла.

Агымдагы тикшеренүләр зарарлы организм чыганакларын инвентарьлаштырудан (торышын, мәйданын, чикләрен бәяләү); корткычларның потенциаль урыннарын һәм урман авыруларын ачыклау өчен утыртмаларны сайланма тикшерүләрдән, шул исәптән урман үсәргә тиешле урман җирләрен корткычлар һәм авырулар белән зарарлануга каршы тикшерүдән; төрле тискәре факторлардан зәгыйфьләнгән урман өлешләрен тикшерүдән гыйбарәт. Агымдагы тикшерүләр вәкаләт бирелгән органнар тарафыннан башкарыла.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләренең 14 пункты нигезендә урманнардан файдаланучы, аларны саклау, яклау һәм яңадан үстерү белән шөгыльләнүче гражданнар һәм юридик затлар, корткычларны, авыруларны, начар хәлләрне, сизелерлек күләмдә зарарлануларны ачыклаган очракта, 5 көнлек срокта бу хакта урманчылыкка яки вәкаләт бирелгән органнарга хәбәр итәргә тиешләр.

Мәгълүмат язмача урманчылыкка яки вәкаләт бирелгән органга, сигнализация кәгазен тутырып, анда ачыкланган зарарлануның төрен һәм характерын күрсәтеп; аның барлыкка килүенә мөмкин булган сәбәпне атап (күз белән ачыклана); кварталы, бүлемтеге яки утыртма зарарланган урын күрсәтеп җиткерелә.

Урман-патология тикшеренүе җир өсте яки дистанцион ысуллар ярдәмендә башкарыла.

Оператив урман-патология тикшеренүе урман белгечләре тарафыннан, тиешле сигнализация кәгазе алынганнан соң 30 көннән дә соңга калмыйча үткәрелә.

Югарыда күрсәтелгән срокта тикшерелмәгән урман кишәрлекләре агымдагы урман-патология тикшеренүләре планына кертелергә тиеш, аны үткәрү өчен гариза ел саен Татарстан Республикасы Урман хуҗалыгы министрлыгы тарафыннан гамәлдәге законнар нигезендә урнаштырыла.

Зәгыйфьләнү (һәлак булу) яки урманнарга зыян салыну сәбәпләрен тәгаенләү өчен биологик материал (зарарланган яки үсемлекнең һәлак булган өлеше, төрле үсеш дәрәҗәсендәге бөҗәк – күкәе, личинкалары һ.б.) алына, ул фитопалогик һәм энтомологик тикшерү өчен махсус оешмаларга җибәрелә.

Конкрет урман кишәрлекләрендәге туфракта тереклек итүче корткычлар (иң беренче чиратта май коңгызы личинкалары) урнашу җир казу эшләре барышында ачыклана, аларны урман питомникларында һәм урман-культура мәйданнарында орлык чәчелгән яки культура утыртылган елдан соң килгән елда башкарырга кирәк.

Карантин объектлары дип зарарлы, Россия Федерациясе территориясендә булмаган яки аларның таралышы чикләнгән организмнар (ягъни үсемлекләргә һәм үсемлекләрдән алына торган продукциягә зыян салырга сәләтле теләсә кайсы төргә, сортка яки биологик типка караган үсемлек, хайван яки чир тудыручы организм) санала.

Урман корткычы булган күпчелек хайваннар бөҗәкләр классына, азрак өлеше умырткалыларга керә, башлыча кимерүчеләр, тояклы дендрофаглар һ.б.

Туклану характерына һәм яшәү урынына бәйле рәвештә хайваннар берничә категориягә бүленә:

- ылыс кимерүчеләр (нарат ефәкчесе, монашенка ефәкчесе, нарат кисмәне һ.б.) һәм яфрак кимерүчеләр (парсыз ефәкче, алтын корсак, яфрак бөтергеч һ.б.) таза үсемлекләргә һөҗүм итәләр. Уңайлы шартларда алар күпләп үрчеп китеп зур территорияләргә тарала һәм аерым агачларны да, утыртмаларны да үсештән туктатып, нык көчсезләндереп һәм арытаба корытып, урманнарга зур зыян сала;
- кәүсә корткычлары (кайры кисмәне, агач күбәләге, пыялач күбәләк, нарат кайрысы кандаласы һ.б.) көчсезләнгән агачларга һөҗүм итәләр. Юкәрдә, камбийда һәм үзагачта тишекләр тишеп, алар агачны корытырга һәм аны очсызландырырга мөмкиннәр;
- тамыр корткычлары һәм туфракта яшәүче корткычлар (май коңгызы, чертләвек, кара кабык, тамыр көпшәге һ.б.) барыннан элек урман культуралары питомниклары һәм кыр саклау полосалары өчен

куркынычлы.

• Җимеш һәм орлык корткычлары (бөҗәкләрнең күп төрләре), агач токымнарының, куакларның һәм башка урман үсемлекләренең генератив органнарын зарарлыйлар, аларның табигый яңарышын тоткарлыйлар.

Агачлыкларда төрле патологик процессларны кисәтүдә биотехника чаралары әһәмиятле роль башкара. Урманнарны саклау тәҗрибәсендә урманнарны яклауның авыру учакларында комплекслы башкарыла торган метод уңышлы кулланыла, ул утыртмаларда ремизлар – төрле табигый фитофаг дошманнарының тереклек урыннарын булдырудан гыйбарәт.

Эшләрнең әлеге төре зур булмаган, махсус әзерләнгән мәйданда, гадәттә, яфраклы һәм куаклы токымнарда, чәчәк нектарларында һәм җимешләре ремизга кошларны һәм башка файдалы хайваннарны җәлеп итә торган урыннарны үз эченә ала. Мондый урыннарда яки алар янәшәсендә нектар бирә торган үләннәр утыртыла, ясалма кош оялары һәм кошлар өчен җимлекләр, бөҗәкләр өчен су эчү урыннары урнаштырыла.

Кырмыскалар урманнарда күпләп яшәүче һәм фитофагларның күпчелек төре өчен әһәмиятле контроль ияләре булып санала.

Әлеге урман бөҗәкләренә булышу өчен иң эре кырмыска оялары ачыклана, алар сак астына алына.

Кырмыскалыклар урнашкан урыннарда терлек көтү тыелырга яки җитди чикләнергә тиеш, ә кырмыскалык урнашкан урын уратып алынырга мөмкин.

Кырмыскаларны һәм аларның тереклек итү урыннарын юк итәргә ярамаганлык турында аншлаглар урнаштырылырга тиеш.

Кошлар әһәмиятле һәм нәтиҗәле энтомофаглар булып санала.

Кошларны тиешле күләмдә тоту өчен махсус чаралар күрелә. Урман массивларында, торак пунктлар янәшәсендә яки ремизлы урыннарда ел саен ясалма оялар урнаштырыла, чистартыла һәм төзекләндерелә, кышкы чорда җимлекләр эленә.

Урман кишәрлекләрендә агачларны тотрыклы тотуда кирәкле чараларның берсе – урманнардан файдаланучылар һәм җәмәгатьчелек арасында санитар таләпләрне пропагандалау.

Урманны яклау буенча пропаганданың урман яклауны методик тәэмин итү буенча күрсәтмә материалны үз эченә алучы әһәмиятле элементы сыйфатында урманчылыкта урманны яклау почмагы оештырыла һәм актуаль торышта тотыла, анда махсус энтомологик һәм фитопатологик коллекцияләр, плакатлар һәм урман яклау тематикасына багышланган әдәбият урнаштырыла.

Урман яклау почмагы урман хуҗалыгы белгечләренә һәм урманнан файдаланучыларга тиз арада, аңлаешлы итеп һәм кирәкле техник дәрәҗәдә бүгенге көндә аеруча актуаль булган, урманнарга тәэсир итүче тискәре факторлар – янгын, җил тәэсире, фитофаглар һәм чир уяткычлар белән танышырга мөмкинлек бирүче буклетлар, плакатлар һ.б. белән комплектлана.

Урманны яклау мәсьәләләре буенча җәмәгатьчелек белән хезмәттәшлек итү системалы рәвештә (елына бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә) урманчылык белгечләре тарафыннан массакүләм мәгълүмат чараларында урманнарның санитар торышы турында һәм андагы урман-патологик хәлләр

турында чыгышлар ясау юлы белән башкарыла. Урманны яклауга катнашы булган барлык затларга урмандагы санитар торышның үзгәрүе һәм урман-патологик торыш турында оператив төстә мәгълүмат җиткерү урманнарда санитар торыш тәэмин итүнең аерылгысыз өлеше булып санала.

Патоген учаклары барлыкка килгәндә, урманнарга сизелерлек күләмдә зыян салынганда урманчылык тарафыннан халыкка урманга зыян салыну очраклары турында хәбәр итү тәртибен аңлата торган листовкалар чыгарыла һәм таратыла.

Урманны яклау буенча ел саен үткәрелергә тиешле чаралар күләме 16.4 таблицада китерелгән.

16.4 таблица

Урманны яклау буенча ел саен үткәрелүче чаралар күләме

№ п/п	Чараларның исеме	Үлчәү берәмлеге	Проектланган	Искәрмә
1	2	3	4	5
1.	Урман-патология тикшеренүе	га	2600	Ел саен
2.	Җир казу эшләре	чокыр	250	-/-
3.	Яңа зарарланган агачларны сайлау	$м^3$	-	-/-
4.	Питомникларны профилактик сиптерү (серкәләндерү)	га	-	-/-
5.	Авиахимик көрәш	га	-	-/-
6.	Җир өсте көрәш чаралары	га	-	-/-
7.	Биологик көрәш чаралары			
7.1	Оялар әзерләү	данә га	300 60	-/- -/-
7.2	Ояларны төзекләндерү	данә	50	-/-
7.3	Кошлар өчен су эчү урыннары кору	данә	-	-/-
7.4	Кырмыска ояларын киртәләү	данә	120	-/-
7.5	Кырмыскалыкларны күчерү	оя	-	-/-
8.	Оештыру-хуҗалык чаралары			-/-
8.1	Корткычлар һәм авырулар барлыкка килүне күзәтеп тору	мең. га	25,9	-/-
8.2	Организация уголков защиты	данә	4	-/-
8.3	Лаборатория җайланмалары, күрсәтмә пособиеләр, урманны яклау буенча әдәбият сатып алу	сум	20000	-/-
8.4	Урманны яклау пропагандасы	сум	20000	-/-

Урман-патология тикшеренүләре нәтиҗәсендә, урман утыртмаларының санитар торышын яхшырту өчен санитар-савыктыру чаралары – тоташ санитар кисүләр, сайланма-санитар кисүләр һәм чүп-чардан җыештырулар үткәрелә.

Планлаштырылган тоташ санитар кисүләрнең, санитар-сайланма кисүләрнең, чүп-чардан чистартуның һәм урманнарны пычраклардан чистартуның күләме 16.5 таблицада китерелгән.

16.5 таблица

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары

№ № п/п	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү	Урманнарны чүп-чардан чистарту	Җәмгысе

			барлыгы	Шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
			Нарат				
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	73,4 3620		73,4 3620		73,4 3620
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	24,5		24,5		24,5
	Сайлана торган запас	м³					
	тамыр	м³	1207		1207		1207
	ликвид	м³	963		963		963
	эшлекле	м³	617		617		617
			Чыршы				
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	465,1 16590		465,1 16590		465,1 16590
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	155		155		155
	Сайлана торган запас	м³					
	тамыр	м³	5530		5530		5530
	ликвид	м³	4447		4447		4447
	эшлекле	м³	2830		2830		2830
			Пихта				
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	15,4 810		15,4 810		15,4 810
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	5,1		5,1		5,1
	Сайлана торган запас	м³					
	тамыр	м³	270		270		270
	ликвид	м³	217		217		217
	эшлекле	м³	140		140		140
			Җәмгысе ылыслы				
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га м³	553,9 21020		553,9 21020		553,9 21020
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	184,6		184,6		
	Сайлана торган запас	м³					
	тамыр	м³	7007		7007		7007
	ликвид	м³	5627		5627		5627
	эшлекле	м³	3587		3587		3587
			Имән				
1.	Урманчылык таләпләре	га	31,6		31,6		31,6

№ № п/п	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүп-чардан чистарту	Җәмгысе
			барлыгы	Шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
	буенча ачыкланган фонд	$м^3$	320		320		320
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	10,5		10,5		10,5
	Сайлана торган запас	$м^3$					
	тамыр	$м^3$	107		107		107
	ликвид	$м^3$	63		63		63
	эшлекле	$м^3$	33		33		33
Җәмгысе каты яфраклы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га $м^3$	31,6 320		31,6 320		31,6 320
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	10,5		10,5		10,5
	Сайлана торган запас	$м^3$					
	тамыр	$м^3$	107		107		107
	ликвид	$м^3$	63		63		63
	эшлекле	$м^3$	33		33		33
Усак							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га $м^3$	6,4 230		6,4 230		6,4 230
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	2,1		2,1		2,1
	Сайлана торган запас	$м^3$					
	тамыр	$м^3$	77		77		77
	ликвид	$м^3$	47		47		47
	эшлекле	$м^3$	-		-		-
Нектар бирә торган юкә							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га $м^3$	111,9 1120		111,9 1120		111,9 1120
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	37,3		37,3		37,3

№ № п/п	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Урманнарны чүп-чардан чистарту	Җәмгысе
			барлыгы	Шул исәптән			
				тоташ	сайланма		
1	2	3	4	5	6	7	8
	Сайлана торган запас	$м^3$					
	тамыр	$м^3$	373		373		373
	ликвид	$м^3$	227		227		227
	эшлекле	$м^3$	-		-		-
Җәмгысе йомшак яфраклы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га $м^3$	118,3 1350		118,3 1350		118,3 1350
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	39,4		39,4		39,4
	Сайлана торган запас	$м^3$					
	тамыр	$м^3$	450		450		450
	ликвид	$м^3$	274		274		274
	эшлекле	$м^3$	-		-		-
Барлыгы							
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га $м^3$	703 22690		703 22690		703 22690
2.	Кисү яки чистарту вакыты уборки	ел	3		3		3
3.	Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:						
	мәйданы	га	234,5		234,5		234,5
	Сайлана торган запас	$м^3$					
	тамыр	$м^3$	7564		7564		7564
	ликвид	$м^3$	5964		5964		5964
	эшлекле	$м^3$	3620		3620		3620

16.6 таблица

Кишәрлек урманчылыклары буенча санитар-савыктыру чараларының нормативларын һәм параметрларын бүлү

Мәйданы, га; Запас, мең. $м^3$

Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:													
Кишәрлек урманчылыгы	Хуҗалыклар	Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү								Урманнарны чүп-чардан чистарту			
		тоташ				сайланма							
		Мәйданы	Запас			Мәйданы	Запас			Мәйданы	Запас		
			Тамыр	ликвид	Эшлекле		Тамыр	ликвид	Эшлек-ле		Тамыр	ликвид	Эшлекле
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Саклык урманнары													

Үзагач алуның ел саен мөмкин булган күләме:													
Кишәрлек урманчылыгы	Хуҗалыклар	Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү								Урманнарны чүп-чардан чистарту			
		тоташ				сайланма							
		Мәй-даны	Запас			Мәй-даны	Запас			Мәй-даны	Запас		
			Та-мыр	лик-вид	Эш-лекле		Та-мыр	лик-вид	Эш-лек-ле		Та-мыр	ликвид	Эш-лек-ле
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Саклык урманнары													
Морты	Ылыслы					45,8	1,5	1,1	0,7				
Җәмгысе урманчылык бу-						**45,8**	**1,5**	**1,1**	**0,7**				
Менделеевск	Ылыслы					126,2	4,8	3,8	2,4				
Җәмгысе урманчылык бу-						**126,2**	**4,8**	**3,8**	**2,4**				
Татарстан	Йомш.					0,7	0,03	0,02	-				
Җәмгысе урманчылык бу-						**0,7**	**0,03**	**0,02**	**-**				
Эксплуатация урманнары													
Морты	Ылыслы					12,6	0,7	0,6	0,3				
	Каты яфр.					10,5	0,1	0,06	0,03				
	Йомш яфр.					37,3	0,4	0,2	-				
Җәмгысе урманчылык бу-						106,2	2,7	2,0	1,1				
Татарстан	Йомш яфр					1,4	0,04	0,02	-				
Җәмгысе урманчылык бу-						**1,4**	**0,04**	**0,02**	**-**				
Урманчылык буенча барл.	Ылыслы					184,6	7,0	5,6	3,5				
	Каты яфр					10,5	0,1	0,06	0,03				
	Йомш яфр					39,4	0,4	0,27	-				
	Җәмгысе:					**234,5**	**7,5**	**5,9**	**3,6**				

Санитар-савыктыру чаралары үткәргәндә кисәсе агачларны сайлау

Сайланма санитар кисү һәм чүп-чардан чистарту вакытында кисәргә сайлау һәм агачларны келәймәләү урманчылыктагы (урман паркындагы) вазифалы затларының турыдан-туры контроле астында эшләнә. Тоташ санитар кисүләрдә келәймәләү соралмый.

5-6 нчы категория торышындагы агачлар мәҗбүри тәртиптә санитар кисүләргә билгеләнә. Җил-давыл аударган агачлар 5-6 нчы категория торышындагыларга тиңләнә.

Башка категория агачларны чистарту түбәндәге очракларда мөмкин:

- 4 нче категория торышындагы агачлар ылыслы утыртмаларда кисүгә билгеләнә;
- 3-4 категория торышындагы (нык зәгыйфьләнгән һәм корый баручы) агачлар кисүгә тамыр көпшәге, бактериаль сарысу һәм голланд чире чыганакларында билгеләнә. Шул ук вакытта кисүне планлаштыру материалларында мәҗбүри рәвештә әлеге кишәрлекнең ни сәбәпле чир чыганагына кертелүе, чыганакның сыйфатламалары күрсәтелергә тиеш;

- эксплуатация урманнарында – кәүсәсендә ачыктан-ачык черү билгеләре (куышлар, агач мәшкәләре, кәүсәнең 2/3 әйләнәсе кадәр яман шеш яралары) булган агачлар;
- янгын үткән утыртмаларда – кәүсә әйләнәсенең кимендә 3/4 өлеше кадәр тамыр муенсасы янган агачлар (бу очракта сынау мәйданында кимендә 100 агачның тамыр муенсасы казылган булырга тиеш), яисә кәүсә әйләнәсенең кимендә 3/4 өлешендә юкәр кибү (сынау мәйданы шулай ук мәҗбүри);
- поши һәм башка хайваннар кәүсә әйләнәсенең өчтән бердән күбрәген бозган һәм кәүсә череге билгеләре булган, шулай ук кәүсәне яртыдан күбрәк баскан яңа корткычлары булган чыршы агачлары.

Ылыс һәм яфрак ашаучы бөҗәкләр чыганакларындагы агачларны кисүгә ылыс (яфрак) терелү дәвере үткәннән соң сайлана.

Гектарына 5-10 данә булган куышлы агачлар урман фаунасындагы җан ияләренә табигый куыш булдыру максатларында калдырыла.

Санитар савыктыру чаралары үткәргәндә агач һәм куакларны кисү Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләренә, Үзагач әзерләү кагыйдәләренә, Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләренә (2007 елның 30 июнендәге №417 Россия Федерациясе Хөкүмәте боерыгына) һәм Урманнарны карап тоту кагыйдәләренә (16.07.2007 ел, №185 Россия ТРМ боерыгына) ярашлы рәвештә үткәрелә.

Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм (яисә) Россия Федерациясе субъектларының Кызыл китапларына, шулай ук 2007 елның 15 мартындагы №162 Россия Федерациясе Хөкүмәте карары белән үзагачын әзерләү тыелган агач һәм куак төрләре исемлегенә кертелгән урман үсемлекләренең һәлак булган затларын гына кисәргә рөхсәт ителә.

Сайланма-санитар кисүләр

Сайланма-санитар кисүләр тотрыклылыгын өлешчә югалткан утыртмаларны савыктыру, аларның максатчан функцияләрен торгызу, кәүсә корткычлары һәм куркыныч йогышлы чир чыганакларын бетерү һәм (яисә) юк итү максатыннан үткәрелә.

Сайланма-санитар кисүләрдән соң утыртмаларның тыгызлыгы иминлек категорияләренә яки максатчанлыкка туры килерлек функцияләрне үтәрлек соң чик зурлыклардан түбән булмаска тиеш. Табигый шартларда сирәк тыгызлыкта үсә торган утыртмаларда сайланма кисүдән соң тыгызлык кимү лимитланмый. Андый утыртмаларга түбәндәгеләр керә: артыш, арчан, саксаул урманнары, үз ареалының көньяк чикләрендәге наратлар, биек тау эрбетлекләре.

Өлгергән һәм картайган эксплуатация урманнарында сайланма санитар кисүләр үткәрелми. Аларда агач авулар ешайган очракта, алар беренче чиратлы кисүгә планлаштырыла.

Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә сайланма санитар кисүләр үткәрелми.

Үсеп утырган агачлар уттан зарарланганда санитар кисүгә мөмкин кадәр тизрәк керешергә, язгы янгыннарда аны 1 июльгә, иртә җәйге янгыннарда – 1

августка, соң җәйге һәм көзге янгыннарда – киләсе елның 1 маена кадәр төгәлләргә кирәк.

Составында 7 данәдән артык чыршы катнашмалы утыртмаларда сайланма кисүләр рөхсәт ителми.

Тоташ санитар кисүләр

Әгәр 0,1 гектарлы һәм зуррак мәйданда бөтен агачлар киселсә, бу тоташ санитар кисү булып санала. 1 гектарда һәм күбрәк мәйданда (чыршы һәм ак чыршы утыртмаларыннан гайре) сәламәт агач урыннары булган бүлемтекләрне тоташ кисәргә ярамый.

Тоташ санитар кисүләр киселергә тиешле агачлар киселгәннән соң агачлыкның ешлыгы саклык урманы яисә максатчан урман категориясенә ярашлы функцияләрне үтәү сәләте югалырлык чикләрдән түбән төшә торган утыртмаларда үткәрелә. Агачлыкның факттагы ешлыгы урман патологиясен тикшергәндә исәпләнә.

Тоташ санитар кисүгә планлаштырылган урман кишәрлегенең һәр бүлемтегендә сынау мәйданнары билгеләнә. Сынау мәйданнарында төп токымнан булган 100 агач, түбән ешлыклы утыртмаларда (факттагы ешлык 0,3-0,5 булса) – төп токымның кимендә 50 агачы исәпкә алына. Тоташ санитар кисүгә билгеләнгән кишәрлекнең мәйданы 100 гектардан артык булган очракта, сынау мәйданнарын һәр өченче бүлемтектә билгеләү һәм сынау билгеләнмәгән кишәрлекләрдәге агачларны күз чамасы белән патологик таксацияләү рөхсәт ителә.

Сынау мәйданнары кишәрлек буенча тигез билгеләнә. Аларның саны төп урман токымының торыш категорияләре буенча уртача күрсәткечләрне ±10%тан артмаган хата белән бәяләргә мөмкинлек бирергә тиеш.

Тоташ санитар кисүләрнең вакытларын һәм технологиясен төп корткычларның һәм чирләрнең биологиясе, утыртмаларның урман хуҗалыгы ягыннан сыйфатламасы, аның табигый яңарышы белән бәйлиләр.

Чүп-чардан чистарту

Чүп-чарны (ликвидлы булмаган үзагачны һәм утынны), шул исәптән ауган агачларны җыештыру, кагыйдә буларак, карап тоту буенча кисүләр, сайланма һәм тоташ санитар кисүләр белән берлектә үткәрелә.

Аерым чара буларак чүп-чардан чистарту җил-давыл, кар аударган, җилле янгын узган агачлыкларда, ликвидлы булмаган үзагачлар һәм утын гомуми утыртма запасының 90% ыннан арткан очракта үткәрелә.

Чүп-чардан чистарту беренче чиратта махсус сакланучы кишәрлекләрдә, рекреация зоналарында, урман паркларында, санитар-гигиена һәм савыктыру функцияләрен үтәүче урманнарда, юл буендагы саклык полосаларында, мемориаль утыртмаларда һәм башка аеруча кыйммәтле урман массивларында үткәрелә. Башка максатчан билгеләнештәге җирләрдә һәм башка категорияле

саклык урманнарында чүп-чардан чистарту зарарлы организмнар чыганагы барлыкка килү яисә янгын куркынычы янаганда үткәрелә.

16.7 таблица

Агачлар торышы категорияләре шкаласы

Агачларның категорияләре	Торыш категориясе билгеләре	
	Ылыслы	
1 - зәгыйфьләнү билгеләреннән башка	Ябалдашы куе, ылыслары (яфраклары) яшел, шлеге токым, яшь, үсү уры-ны шартларына карата агымдагы ел үсентесенең зурлыгы нормаль.	
2 – зәгыйфьләнгән	Ябалдашы сирәкләнгән; ылыслары ачык яшел; үсентеләре кимегән, әмма яртысыннан да артыгракка түгел; аерым ботаклары корыган	2 – зәгыйфьләнгән
3 - каты зәгыйфьләнгән	Ябалдашы челтәрле; ылыслары ачык-яшел, тонык; үсентесе аз, гадәти белән чагыштырганда яртысыннан азрак; ябалдашының 2/3 ботаклары кибә	3 - каты зәгыйфьләнгән
4 - кибеп баручы	Ябалдашы нык челтәрле; ылыслары соры, сарырак яки сары-яшел; үсентеләре зәгыйфь яки юк; 2/3 артык өлештә ботаклары кибеп бара	4 - кибеп баручы
5 - яңа коры-сары	Ылыслары соры, сары яки кызыл-ак; өлешчә кайрысы каерыла	5 - яңа коры-сары
6 - иске коры-сары	Тере ылыслары (яфраклары) калмаган; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчә яки тулысынча коелган; кәүсәсендәге корткычлары очып беткән; кәүсәсендә агачларны черетә торган гөмбәләр гөмбәлеге	

Җил, давыл аударган һәм кар сындырган агачлар аерым исәпкә алына. Урта торыш категориясен хисаплаганда алар яңа яки иске коры-сарыга тиңләштерелә. Яңа гына җил, давыл яки кар аударган агач кәүсәләре дип тикшерү моментына кадәр ике елдан да артмаган чорда һәлак булган агач кәүсәләре санала. Биеклегеннән башлап үлчәгәндә ябалдашы озынлыгының өчтән бер өлеше күләмендә кәүсәсе сынган агачлар давыл аударган (кар басып сындырган) дип санала. Кәүсәсенең өчтән береннән артыграк өлеше өзелгән аударылган яки бөгелгән агачлар җил аударган булып санала.

16.8 таблица

Сайланма санитар кисүләрдә билгеләнә торган минималь тулылык билгеләре

Урманнан файдалану төрләре һәм саклык урманнары категорияләре	Күпчелек токым						
	Чыр-шы, ак чыршы	Эрбет	Нарат	Карагач	Имән	Кәстәнә	Каен һәм башка яф-раклылар
Эксплуатация урманнары							

Урманнан файдалану төрләре һәм саклык урманнары категорияләре	Күпчелек токым						
	Чыршы, ак чыршы	Эрбет	Нарат	Карагач	Имән	Кәстәнә	Каен һәм башка яфраклылар
Үзагач әзерләү	0,5	-	0,3	0,3	0,3		0,3
Чәер әзерләү	-	-	0,3	-	-	-	-
Агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм җыеп алу	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен җыеп алу	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеге	Лимитланмый						
Рекреация эшчәнлеген башкару	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Урман плантацияләрен эксплуатацияләү	Лимитланмый						
Урманнан файдалануның башка төрләре	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Саклык урманнары							
1. Су саклау зоналарында урманнар	Лимитланмый						
2. Табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар: а) эчәр су белән тәэмин итү чыганакларының санитар сак зонасындагы беренче һәм икенче поясларындагы урманнар	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
б) РФ субъектлары милкендә булган, гомуми кулланылыштагы тимер юл, гомуми кулланылыштагы федераль автомобиль юллары, гомуми кулланылыштагы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
в) шәһәр буе җирлекләрендәге урман зоналары	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
г) шәһәр урманнары	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
д) дәвалау-савыктыру җирлекләренең һәм курортларның (таулы-санитар) санитар сак округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында урнашкан урманнар	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
3. Кыйммәтле урманнар:	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-	0,5

Урманнан файдалану төрләре һәм саклык урманнары категорияләре	Күпчелек токым						
	Чыр-шы, ак чыршы	Эрбет	Нарат	Карагач	Имән	Кәстәнә	Каен һәм башка яф-раклылар
а) дәүләт саклык урман полосалары							
б) эрозиягә каршы көрәш урманнары	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
в) далалы, ярымдалалы, чүллекле, урман-далалы һәм аз урманлы таулы территорияләрдәге урманнар	Лимитланмый						
г) фәнни яисә тарихи әһәмияткә ия урманнар	Лимитланмый						
д) чикләвекле-һөнәрчелекле зоналар	Лимитланмый						
е) җимешле урман утыр-тмалары	Лимитланмый						
ж) тундра буе урманнары	Лимитланмый						
з) тасмалы наратлыклар	-	-	0,2	-	-	-	0,3
4 Махсус саклanучы урман кишәрлекләре	Лимитланмый						

16.9 таблица

Россия Федерациясенең урман территориясен урманда төпләнмәгән (саклаусыз) урман продукциясен саклауны (калдыруны) тыю вакытлары буенча зоналаштыру

Урман үсү зоналары һәм зона өлешләре	Саклаусыз урман продукциясен урманда саклау (калдыру) вакытлары
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы – киң яфраклы урманнар	1 майдан 1 сентябрьгә кадәр
Урман-дала	15 апрельдән 15 сентябрьгә кадәр

Искәрмә: Россия Федерациясе субъектларының вәкаләтле башкарма хакимият органнары югарыда күрсәтелгән вакытларны урманлы районнарның климат үзенчәлекләрен һәм аерым елларның һава торышын исәпкә алып теге яки бу якка 15 көнгә кадәр үзгәртергә мөмкиннәр.

Санитар-савыктыру чаралары күрелмәүдән килгән зыянны хисаплау

Утыртмалар кору нәтиҗәсендә барлыкка килгән зыянны билгеләгәндә, хисап түбәндәгечә ясала:

$$M_1 = Ун[R(t_1) - R^x_{(t)}]$$

Монда Ун – утыртманың корыган өлеше;

R(t1) – үсә калган урманның кыйммәте;

Rx(t1) – корыган урманның кыйммәте;

t_1 – агачлыкның кору мизгелендәге яше.

Үсә калган урманның кыйммәте түбәндәге формула буенча билгеләнә:

$$R(t1) = \frac{V*m}{(1+a)^{T-t1}}$$

биредә: V – кисү яшендәге фактик агач запасы, м3/га:

m – агач кубометрының кыйммәте, сумнар;

T – кисүнең яше, еллар;

t_1 – агачлыкның бәяләү мизгелендәге яше, еллар;

a – дисконтлау нормасы.

Яшь, урта яшьле, өлгереп килүче һәм өлгергән барлык утыртмалар да бәяләүгә кертелә, ә кирәкле булган кулланылыш сыйфатларына бары тик өлгергән утыртмалар гына ия булганга күрә, үсеп утырган агачларны бәяләү башлангыч мизгелгә, ягъни бәяләү мизгеленә дисконтланган җитлегү яшендә көтелгән нәтиҗә буенча башкарыла.

Кисү яшендә көтелгән запас күләме модель утыртмаларының урман корылышы барышында төзелә торган таксация күрсәткечләре динамикасы таблицалары буенча билгеләнә. Өлгергән утыртмаларны бәяләгәндә запаслар таксация тасвирламаларыннан алына. Үзагачның бәясе Россия Федерациясенең конкрет субъекты нормативлары буенча билгеләнә.

Корыган урманның бәясе түбәндәге формула буенча билгеләнә:

$$Rx(t1) = (1 - \frac{0,006*S)V_0 m_0}{S},$$

биредә: S – агач кору фараз ителгән мәйдан;

V_0 – t_1 яшендәге 1 га агач запасы;

m_0 – t1 яшендәге 1 куб.м агач өчен төпләтә түләү.

2.16.3 . Урманнарны яңадан үстерүгә карата таләпләр

17 таблица

Урманнарны үзагач әзерләү белән бәйле булмаган рәвештә карап тоту нормативлары һәм параметрлары

Токымнар	Мәйданы, га	Киселә торган запас, м3	Ел саен була торган күләм		
			мәйданы, га	Киселә торган запас м3	
				гомуми	1 га карата
Тоныкландырулар					
Нарат	11,2	160	3,7	53	14
Чыршы	166,1	3860	55,3	351	6
Җәмгысе ылыслы	**177,3**	**4020**	**59**	**404**	**20**

Имән	44,1	260	14,7	87	6
Җәмгысе каты яфр.	**44,1**	**260**	**14,7**	**87**	**6**
Җәмгысе тоныкландырулар	**221,4**	**4280**	**73,7**	**491**	**26**
Чистартулар					
Нарат	26,6	690	5,3	138	26
Чыршы	322,2	5270	64,4	1054	16
Җәмгысе ылыслы	**348,8**	**5960**	**69,7**	**1192**	**17**
Имән	73,6	1210	14,7	242	16
Җәмгысе каты яфр	**73,6**	**1210**	**14,7**	**242**	**16**
Каен	1,3	20	0,3	40	15
Юкә	14,3	330	2,9	66	23
Җәмгысе йомш яфр.	**15,6**	**350**	**3,2**	**106**	**38**
Җәмгысе чистартулар	**438**	**7520**	**87,6**	**126**	**17**
Барлыгы	**659,3**	**8990**	**161,4**	**1995**	**14**
Ш и. ылыслы	**526,1**	**7170**	**128,8**	**1596**	**14**
Каты яфр	**117,6**	**1470**	**29,4**	**329**	**13**
Йомш яфр.	**15,6**	**350**	**3,2**	**70**	**22**

17.1 таблица

Урманчылык кишәрлекләре буенча урманнарны үзагач әзерләү белән бәйле булмаган рәвештә карап тоту параметрларын бүлү

Кишәрлек урманчылыгы	Хуҗалыклар	Тоныкландырулар		Чистартулар	
		Мәйданы, га	Тамыр запасы, м. куб.	Мәйданы	Тамыр запасы, м. куб.
1	2	3	4	5	6
Морты	Ылыслы	111	2840	158,5	7630
	Каты яфр.			46,5	2460
	Йомш яфр.			11	550
Җәмгысе урманчылык буенча:		**111**	**2840**	**217,3**	**10740**
Менделеевск	Ылыслы	5	80	4,2	500
	Каты яфр.	-	-	-	-
	Йомш яфр.	-	-	-	-
Җәмгысе урманчылык буенча:		**5**	**80**	**4,2**	**500**
Татарстан	Ылыслы	61,3	1370	186,1	9490
	Каты яфр.	44	850	27,1	1600
	Йомш яфр.	-	-	3,3	290
Җәмгысе урманчылык буенча:		**105,3**	**2220**	**216,5**	**11380**
Урманчылык буенча барл.	Ылыслы	**177,3**	**4290**	**348,8**	**17620**
	Каты яфр.	**44**	**850**	**73,6**	**4060**
	Йомш яфр.	**-**	**-**	**15,6**	**940**
Җәмгысе		**221,3**	**5140**	**438**	**22620**

17.2 таблица

Токым составын яхшырту максатларында ылыслы-киң яфраклы, урман-дала урманнарының урман хуҗалыгы округында урман типлары төркемнәре буенча төп урман булдыручы токым утыртмаларында карап тоту кисүләре режимының нормативлары

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлыгы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат утыртмалары							
1. . Чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган нарат утыртмалары	1.С лишайниклы (III – IV)	8-10	0.9 0.7	15-20 6-10	0.9 0.7	15-20 10-15	8С2Б
	2.С нарат җиләкле (II – I)	5-10	0.8 0.6	20-25 6-8	0.8 0.6	20-25 8-10	(8-9)С (1-2)Б
	3. С катлаулы (Ia – I)	5-10	0.8 0.6	25-30 5-7	0.8 0.6	25-30 7-10	(9-10)С (1-2)Б
	4. С караҗиләкле (I – II)	5-10	0.9 0.7	20-25 6-8	0.9 0.7	20-25 8-10	(8-9)С (1-2)Б
	5. С озын мүкле (III)	8-10	0.9 0.7	20-25 6-10	0.9 0.7	15-25 8-10	8С2Б
2. Составыда нарат күбрәк булган наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	1.С лишайниклы (III – IV)	4-7	0.9 0.6	20-30 6-8	0.9 0.7	20-30 10-15	(7-8)С (2-3)Б
	2.С нарат җиләкле (II – I)	3-6	0.7 0.5	30-50 4-6	0.7 0.5	30-50 8-12	(8-9)С (1-2)Б
	3. С катлаулы (Ia – I)	3-5	0.6 0.4	35-60 3-5	0.6 0.4	30-50 8-12	(8-10)С (0-2)Б
	4. С караҗиләкле (I – II)	3-6	0.7 0.5	30-50 4-6	0.7 0.5	30-50 8-12	(7-9)С (1-3)Б
	5. С озын мүкле (III)	4-7	0.8 0.6	30-40 5-7	0.8 0.6	25-35 8-12	(6-8)С (2-4)Б
2^{1}. Составыда 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган нарат катнашмалы нарат-яфраклы	2.С нарат җиләкле (II – I)	3-5	0.7 0.4	35-60 3-5	0.7 0.4	35-60 8-10	(6-8)С (2-4)Б
	3. С катлаулы	3-5	0.6	40-70	0.6	40-60	(6-9)С
	(Ia – I)		0.3	3-5	0.4	8-10	(1-4)Б
	4. С караҗиләкле (I – II)	3-5	0.6 0.3	40-70 3-5	0.6 0.4	40-50 8-10	(6-8)С (2-4)Б
	5. С озын мүкле (III)	4-6	0.7 0.5	30-50 4-6	0.7 0.5	30-45 8-12	(5-7)С
3. Яфраклы-наратлы (агачлар тиешле күләмдә булган очракта яфраклылар 7 берәмлектән артык, наратлар 3 берәмлектән кимрәк)	2.С нарат җиләкле	3-5	0.6 0.4	40-60 3-6	0.7 0.4	40-60 10-15	(5-8)С (2-5)Б
	3. С катлаулы	3-5	0.5 0.3	30-70 3-5	0.6 0.4	40-60 10-15	(6-9)С (1-4)Б
	4. С караҗиләкле	4-6	0.6 0.4	40-70 4-6	0.6 0.4	40-50 10-15	(5-8)С (2-5)Б
	5. С озын мүкле	4-7	0.7 0.4	30-60 5-7	0.7 0.5	30-45 8-12	(4-7)С (3-6)Б

* Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районында (Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районыннан аермалы буларак): утыртмаларның максатчан составында бер берәмлеккә күбрәк рөхсәт ителә; кисүләр 1-3 елга иртәрәк башлана; кисүләрнең кабатланучанлык чоры 1-3 елга кимрәк.

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлы гы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
2. Чыршы утыртмалары							
1 Чыршы утыртмалары: чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган	1.Е катлаулы (1а – 1)	8-10	0.8 0.6	15-30 5-8	0.8 0.6	15-30 6-8	(9-10)Е (0-1)Б (Ос)
	2. Е каражиләкле (I – II)	8-10	0.8 0.5	20-35 6-8	0.8 0.6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	8-10	0.8 0.5	20-35 6-8	0.8 0.6	15-25 6-8	(8-9) Е (1-2)Б (Ос)
2. Составыда 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган чыршы катнашмалы чыршылы	1.Е катлаулы (1а – 1)	6-8	0.7 0.5	30-40 4-6	0.7 0.5	30-40 8-10	(9-10)Е (0-1)Б (Ос)
	2. Е каражиләкле	6-8	0.7	30-40	0.7	30-40	(8-9)Е
	(I – II)		0.5	4-6	0.5	8-10	(1-2)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	6-8	0.7 0.5	30-40 4-6	0.7 0.5	30-40 8-10	(8-9)Е (1-2)Б (Ос)
2[1] Составыда 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы булган чыршы катнашмалы чыршылы	1.Е катлаулы (1а – 1)	4-6	0.6 0.3	50-60 4-6	0.6 0.4	50-60 4-8	(8-10)Е (0-2)Б (Ос)
	2. Е каражиләкле (I – II)	4-6	0.6 0.3	50-60 4-6	0.6 0.4	50-60 4-8	(8-9)Е (1-2)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	4-6	0.6 0.3	50-60 4-6	0.6 0.4	50-60 4-8	(8-9)Е (1-2)Б (Ос)
3. . Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	1.Е катлаулы (1а – 1)	4-6	Чикләнмәгән.	Чикл юк. 4-6	Чикл юк	Чикл юк. 4-8	(8-10)Е (0-2) Б (Ос)
	2. Е каражиләкле (I – II)	4-6	Чикл юк.	Чикл юк. 4-6	Чикл юк.	40-50/100 4-8	(7-8)Е (2-3)Б (Ос)
	3. Е елга буенда (II – III)	4-6	Чикл юк.	Чикл юк. 4-6	Чикл юк.	40-50/100 4-8	(> 4) Е (< 6) Б, Ос

* Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районында чыршы өстенлек итүче утыртмаларны үстергәндә (Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районыннан аермалы буларак): утыртмаларның максатчан составында яфраклы агач токымнары бер берәмлеккә күбрәк рөхсәт ителә; кисүләр 1-3 елга иртәрәк башлана; кисүләрнең кабатлануччанлык чоры 1-3 елга кимрәк. Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районында үзара охшаш урман үсү шартларында беренче ике төркемнең составында каен һәм усак урынына 1-2 берәмлек имән катнашмалы максатчан утыртмалары формалашырга мөмкин.

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлы гы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
3. Имән утыртмалары							

1.Имән утыртмалары: чиста һәм яфраклылар кушылмасы 2 берәмлеккә кадәр булган	1. Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)	10-15			0.8 0.7	20-35 5-10	(8-10) Д (0-1) Лп, Е, др.пор
	2. Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III – II; IV)	10-15			0.8 0.7	20-30 5-10	(9-10) Д (1-2)Лп, Е, баш. ток.
	3. Дымлы имәнлекләр эре үләнле (II – III; I)	10-15			0.8	20-35	(8-9) Д
					0.7	5-10	(1-2) Лп,Е, баш. ток.
	4. Дымлы юкәле имәнлекләр (III-IV;II)	10-15			0.8 0.7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е,баш. ток.
	4. Дымлы юкәле имәнлекләр (III-IV;II)	10-15			0.8 0.7	20-30 5-10	(9-10) Д, (0-1) Ол.ч., др.пор
2. Катнаш утыртмалар, составында имән өстенлек итә: 5-7 берәмлек (йомшак һәм каты яфраклы токымнар белән)	1. Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I) 2. Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III – II; IV) 3. Дымлы имәнлекләр эре үләнле (II – III; I)	4-6	0.7 0.5	30-45 3-5	0.7 0.5	35-40 4-6	(8-10) Д (0-2) Лп, Яс, Е
	4. Имәнлекләр дымлы юкәле (III-IV; II)	4-6	0.7 0.6	25-35 3-5	0.7 0.6	25-35 4-6	(8-9) Д (1-2) Лп, Е др. пор
	1. Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I) 2. Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III – II; IV)	4-6	0.7 0.5	30-40 3-5	0.7 0.5	30-40 4-6	(8-9) Д (1-2) Лп, Е др. пор
	3. Дымлы имәнлекләр эре үләнле (II – III; I) 4. Имәнлекләр дымлы юкәле (III-IV; II)	4-6	0.7 0.5	30-35 3-5	0.7 0.5	30-35 4-6	(8-9) Д (1-2) Лп, Е др. пор
	5. Елга буйларындагы - эре үләнле имәнлекләр (II – III)	4-6	0.7 0.5	30-40 3-5	0.7 0.6	30-40 4-6	(8-10 Д (0-2) Ол.ч, др. пор

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тонықландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлыгы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
2^1. Составында имән булган катнаш утыртмалар: 3-4 берәмлек	1. Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)	3-5	0.7 0.4	40-60 3-5	0.7 0.4	40-60 4-6	(7-10) Д (0-3) Лп, Е др.пор
	2. Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III – II; IV)	3-5	0.7 0.5	30-50 3-4	0.7 0.5	30-50 4-6	(7-9) Д (1-3) Лп, Е др.пор
	3. Дымлы эре үләнле	3-5	0.7	40-50	0.7	40-50	(7-9) Д

	имәнлекләр (II – III; I)		0.4	3-5	0.4	4-6	(1-3) Лп, Е др.пор
	4. Имәнлекләр дымлы юкәле (III-IV; II)	3-5	0.7	40-50	0.7	40-50	(7-9) Д
			0.4	3-5	0.5	4-6	(1-3) Лп, Е др.пор
	5. Елга буйларындагы - эре үләнле имәнлекләр (II – III)	3-5	0.7 0.5	40-60 3-5	0.7 0.5	40-60 4-6	(7-8) Д (2-3) Ол.ч., др.пор
3. Йомшак яфр. өстенлек итүче һәм составында кимендә 3 берәмлек имән, әмма имән өстенлек итүче агачлыкларны формалаштыру өчен җитәрлек күләмдә агачлары булган катлаулы утыртмалар	1. Яңа юкәле-чикләвекле имәнлекләр (II – I)	2-4	0.6 0.3	50-80 3-5	0.6 0.3	50-70 4-6	(5-8) Д (2-5) баш. ток.
	2. . Яңа юкәле-күрәнле имәнлекләр (III – II; IV)	2-4	0.6	40-70	0.6	40-60	(4-7) Д
			0.4	3-5	0.5	4-6	(3-6) баш. ток.
	3. Дымлы эре үләнле имәнлекләр (II – III; I)	2-4	0.6 0.4	40-70 3-5	0.6 0.4	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) баш. ток.
	4. Имәнлекләр дымлы юкәле (III-IV; II)	2-4	0.6 0.4	40-70 3-5	0.6 0.5	40-60 4-6	(4-8) Д (2-6) баш. ток.
	5. Елга буйларындагы - эре үләнле имәнлекләр (II - III)	2-4	0.6 0.4	40-70 3-5	0.6 0.5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) Ол.ч, др. пор
* Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районында үзара охшаш урман үсү шартларында беренче ике төркем составында таблицада күрсәтелгәнгә карата 1-2 берәмлеккә аз-рак имән катнашулы.							

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлыгы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
4. Каен утыртмалары							
1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	1. Б, Нарат җиләкле-чәчбайлы (II –I)	10 – 12			>0.8 0.7	20 – 25 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)С
	2. Б, катлаулы вак үләнле (II – I)	8 – 12			>0.8 0.7	20 – 30 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)С (Е)
	3. Б, Кара җиләкле-вак үләнле (II-III)	8 – 12			>0.8 0.7	20 – 25 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)С (Е)
	4. Б. Озын мүкле (III – IV)	12 – 15			>0.8 0.7	15 – 20 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)С
	5 Б, Катлаулы киң яфраклы (Iа – I)	8 – 10			>0.8 0.7	25 – 35 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (С)
	6. . Б, кара җиләкле-киң яфраклы (I - II)	8 - 10			>0.8 0.7	20 – 30 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (С)
	7. . Б, Елга буендагы-эре үләнле (II - III)	8 – 10			>0.8 0.7	20 – 25 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (0 – 2)Е

2. Каенлы-усаклы утыртмалар, ш.и. өлешчә башка то-кымнар катна-шында	2. Б, катлаулы вак үләнле (II – I)	6 – 8	0.8 0.6	20 – 40 5	0.8 0.6	20 – 40 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)С (0 - +) Ос
	3. . Б, Кара җиләкле-вак үләнле (II-III)	6 – 8	0.8 0.6	20 – 40 5	0.8 0.6	20 – 40 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)С (0 - +) Ос
	5. Б, Катлаулы киң яфраклы (Ia – I)	6 – 8	0.8 0.6	20 – 40 5	0.8 0.6	20 – 40 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)Е, С (0 - +) Ос
	6. . Б, кара җиләкле-киң яфраклы (I - II)	6 – 8	0.8 0.6	20 – 40 5	0.8 0.6	20 – 40 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (0 - +) Ос
	7. Б, Елга буендагы-эре үләнле (II - III)	6 – 8	0.8 0.6	20 – 35 5	0.8 0.6	20 – 35 5 – 10	(8 – 10) Б (0 – 2)Е (0 - +) Ос

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлыгы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы - чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	5. . Б, Катлаулы киң яфраклы (Ia – I)	4 – 6	0.8 0.7	20 – 30 5	0.8 0.7	20 – 30 5 – 10	(7 – 10) Б (0 – 3) Е 2 яр. (Пдр) 10Е
	6. Б, кара җиләкле-киң яфраклы (I - II)	4 – 6	0.8 0.7	20 – 30 5	0.8 0.7	20 – 30 5 – 10	(7 – 10) Б (0 – 3) Е 2 яр. (Пдр) 10Е
	7. Б, Елга буендагы-эре үләнле (II - III)	4 – 6	0.8 0.7	20 – 30 5	0.8 0.7	20 – 30 5 – 10	(7 – 10) Б (0 – 3) Е 2 яр. (Пдр)
5. Усак утыртмалары							
1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	1. Ус. Катлаулы вак үләнле (II – I)	10 – 15			>0.8 0.6	30 – 40 5 – 7	(7 – 10) Ос (0 – 3)С,Е,Б
	2. Ус кара җиләкле-вак үләнле (II-III)	10 – 15			0.8 0.6	30 – 35 5 – 7	(7 – 10) Ос (0 – 3)С,Е,Б
	3. Ус. Катлаулы Киң яфраклы (Ia – I)	8 – 12			>0.8 0.6	30 – 40 5 – 7	(7 – 10) Ос (0 – 3)Е,С,Б
	4. Ус.каражиләкле-Киң яфраклы (I - II)	8 – 12			0.8 0.6	30 – 35 5 – 7	(7 – 10) Ос (0 – 3)Е,С,Б
	5. Ус. Елга буе – эре үләнле (II – I)	8 – 12			0.8 0.7	25 – 35 5 – 7	(7 – 10) Ос (0 – 3)Е, Б
2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы -	3. Б.катлаулы Киң яфраклы (Ia - I)	4 – 8	0.8 0.5	30 – 45 4 – 6	0.8 0.5	35 – 45 5 – 8	(7 – 10) Ос (0 – 3) Е,С,Б 2-й ярус (Пдр.) 10Е

икенче ярусы яки яшь агачы булган)	4. Ус.каражиләкле-киң яфраклы (I - II)	4 – 8	0.8 0.6	30 – 40 4 – 6	0.8 0.6	30 – 40 5 – 8	(7 – 10) Ос (0 – 3) Е,С,Б 2-й ярус (Пдр.) 10Е
	5. Ус. Елга буе-эре үләнле (II – I)	4 – 8	0.8 0.6	30 – 40 4 – 6	0.8 0.6	30 – 40 5 – 8	(7 – 10) Ос (0 – 3) Е,С,Б

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлыгы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
6. Юкә утыртмалары							
1. Күпмаксатлы билгеләнелешле утыртмалар, шул исәптән үзагач алу өчен							
1. Юкәлекле утыртмалар: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында (2 берәмлеккә кадәр)	1.Юкәлекләр. катлаулы Вак үләнле (II-III)	10 – 15			0.8 0.7	20 – 30 5 – 7	(8 – 10) Лп (0 – 2)С,Е, баш. ток.
	2.Юкәлекләр каражиләкле-вак үләнле (III - IV)	10 – 15			0.8 0.7	20 – 25 5 – 7	(8 – 10) Лп (0 – 2)С,Е баш. ток.
	3.Юкәлекләр катлаулы-киң яфраклы (I - II)	10 – 15			0.8 0.7	25 - 30 5 – 7	(8 – 10) Лп (0 – 2)Е,Д баш. ток.
	4. Юкәлекләр каражиләкле-киң үләнле (II – III)	10 – 15			0.8 0.6	20 – 30 5 – 7	(8 – 10) Лп (0 – 2)Е,Д, баш. ток.
2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	1. Ю.катлаулы-вак үләнле (II – III)	6 – 8	0.8 0.6	25 – 35 4 – 6	0.8 0.6	25 – 35 5 – 7	(8 – 10) Лп (0 – 3) С, Е баш. ток.
	2.Юкәлекләр каражиләкле-вак үләнле (III - IV)	6 – 8	0.8 0.6	20 – 30 4 – 6	0.8 0.6	25 – 30 5 – 7	(7 – 10) Лп (0 – 3) С, Ебаш. ток.
	3.Юкәлекләр катлаулы Киң яфраклы (I - II)	6 – 8	0.8 0.5	30 – 40 4 – 6	0.8 0.5	30 – 40 5 – 7	(7 – 10) Лп (0 – 3) Е, Д баш. ток.
	4. Юкәлекләр каражиләкле-киң яфраклы (II – III)	6 – 8	0.8 0.6	25 – 35 4 – 6	0.8 0.6	25 – 35 5 – 7	(7 – 10) Лп (0 – 3) Е, Д баш. ток.
2. Умартачылык максатларында үстерелүче утыртмалар (нектарлы секция)							
1. Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы	1.Юкәлекләр. катлаулы Вак үләнле (II-III)	5 – 7	0.8 0.6	25 – 30 4 – 6	0.7 0.6	20 – 30 5 – 8	10 Лп Ед. баш. ток.

юкәлекле утыртмалар (2 берәмлеккә кадәр)	2.Юкәлекләр караҗиләкле-вак үләнле (III - IV)	6 – 8	0.8 0.6	25 – 30 4 – 6	0.7 0.6	20 – 30 5 – 7	10 Лп Ед. баш. ток.
	3.Юкәлекләр катлау-лы-киң яфраклы (I - II)	5 – 7	0.8 0.5	25 – 35 4 – 6	0.7 0.5	20 – 305 5 – 8	10 Лп Ед. баш. ток.
	4. Юкәлекләр чер-ничн-киң яфраклы (II – III)	6 – 8	0.8 0.6	25 – 35 4 – 6	0.7 0,5	20 – 30 5 – 8	10 Лп Ед. баш. ток.

Утыртмаларның беренчел халәте	Урман типлары төркеме (бонитет классы)	Караган-чыга кдәр яше (ел)	Тоныкландырулар		Чистартулар		Кисентенең яшенә карата максатчан состав
			Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	запас буенча интенсивлык % Кабатл. вакыты	Миним. йомык. карап тотканчыга кадәр Караганнан соң	Интенсивлы гы, % ларда запасы буенча Кабатл. вакыты	
1	2	3	4	5	6	7	8
2. . Составында юкәләр күпчелек булган катнаш утыртмалар	1. Ю.катлаулы-вак үләнле (II – III)	4 – 6	0.7 0.5	30 – 40 4 – 6	0.7 0.5	20 – 40 5 – 8	(9 – 10) Лп (0 – 1) баш. ток.
	2.Юкәлекләр караҗиләкле-вак үләнле (III - IV)	4 – 6	0.7 0.5	30 – 35 4 – 6	0.7 0.5	20 – 35 5 – 8	(9 – 10) Лп (0 – 1) баш. ток.
	3.Юкәлекләр катлау-лы-киң яфраклы (I - II)	4 – 6	0.7 0.5	30 – 50 4 – 6	0.7 0.5	20 – 45 5 – 8	(9 – 10) Лп (0 – 1) баш. ток.
	4. Юкәлекләр караҗиләкле-киң яф-раклы (II – III)	4- 6	0.7 0.5	30 – 35 4 – 6	0.7 0.5	20 – 40 5 – 8	(9 – 10) Лп (0 – 1) баш. ток.
7. Кара зирек утыртмалары							
1. Кара зирекле утыртмалар: саф һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар булган	1. Кара зиреклекләр елга буйларындагы - эре үләнле (II – I)	10 – 15			0.8 0.7	20 – 30 5 – 7	(7 – 10) Ол.ч (0 – 3)Е, Д баш. ток.
	2. Кара зиреклекләр сазлыклы - эре үләнле (III – IV)	10 – 15			0.8 0.7	20 – 25 5 – 7	10 Ол.ч. ед. баш. ток.
2. Составында кара зирек күпчелек булган һәм башка хуҗ. кыйммәтле токымнар булган катнаш утыртмалар	1. Кара зиреклекләр елга буйларындагы - эре үләнле (II – I)	8 – 10	0.7 0.6	25 – 35 3 – 5	0 8 0.6	25 – 35 4 – 6	(6 – 8) Ол.ч. (2 – 4) Е, Д баш. ток.

8. Тирәк утыртмалары						
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында-гы тирәк утыртмалары	2 – 4	0.8 0.7	20 – 30 3-4	0.8 0.7	20 – 30 4-5	

9. Өянке утыртмалары						
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы өянкеле утыртмалар	3 – 4	0.8 0.7	15-25 3-4	0.8 0.7	20-25 3-5	

Искәрмәләр: Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелгән. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, тотрыклылыкның кисәк киму куркынычы булганда һәм башка начар шартларда, һәм шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен карауны үткәргәндә кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

Запас буенча техник коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итәргә кирәк булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

18 таблица

Урман торгызу һәм урман үрчетүгә карата чараларның нормативлары һәм параметрлары

Мәйданы, га

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре белән капланмаган җирләр				Тоташ кисүләр булачак диләнкеләр	Урман үрчетү	Барлыгы
	Көекләр һәм һәлак булган утыртмалар	Киселгән урыннар	Бушлыклар һәм аланлыклар	Җәмгысе			
Урман торгызуга мохтаҗ җирләр- барлыгы::	-	**40,1**	**449,9**	**490**	**800,4**		**1290,4**
Шул исәптән токым буенча:							
Ылыслы		19,6	375,8	395,4	94,6		490
Каты яфраклы		2,7	74,8	77,5	63,2		140,7
Йомшак яфраклы		17,8	5,9	23,7	642,6		666,3
Шул исәптән ысуллары буенча:							
Ясалма (урман культуралары булдыру) – барлыгы:		**19,2**	**401,7**	**420,9**	**130,2**		**551,1**
Алардан токым буенча:							
Ылыслы		17,4	355,5	372,9	67		439,9
Каты яфраклы		1,8	57,2	59	63,2		122,2
Йомшак яфраклы		-	-	-	-		
Катнаш – барлыгы:		**-**	**-**	**-**	**27,6**		**27,6**
Алардан токым буенча:		-	-	-			
Ылыслы		-	-	-	27,6		27,6
Каты яфраклы		-	-	-	-		
Йомшак яфраклы		-	-	-	-		
Табигый үстерү - Барлыгы:		**20,9**	**-**	**64,7**	**642,6**		**707,3**

Үстерү Барлыгы:		20,9	**-**	**64,7**	642,6		707,3
Алардан токым буенча:							
Ылыслы		2,2	-	22,5	-		22,5
Каты яфраклы		0,9	-	18,5	-		18,5
Йомшак яфраклы		17,8	-	23,7	642,6		666,3
Туфракны минеральләштерү блы белшн- барлыгы:		-	-	-	642,6		642,6
Алардан токым буенча:			-	-	-		-
Ылыслы		-	-	-	-		-
Каты яфраклы		-	-	-	-		-
Йомшак яфраклы		-	-	-	642,6		642,6

Урман торгызу методлары

Урман торгызу кисеп ташланган, һәлак булган, зарарланган урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен торгызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы функцияләрен саклап калуны тәэмин итәргә тиеш.

Урман торгызу табигый, ясалма яки катнаш урман торгызу юллары белән гамәлгә ашырыла. Россия Федерациясе Урман кодексының 62 статьясының 1 өлеше.

Табигый урман торгызу урманны торгызуга түбәндәге ярдәм чаралары хисабына гамәлгә ашырыла: урман агач токымнарының урман утыртмаларын кискәндә, киртәләп алганда һ.б. яшь агачын саклау юлы белән (алга таба - табигый урман торгызуга ярдәм).

Ясалма урман торгызу урман культураларын булдыру юлы белән башкарыла: чәчкеннәрне, чәчкечләрне, чыбыкчаларны утырту яки урман үсемлекләре орлыкларын чәчү.

Катнаш урман торгызу табигый һәм ясалма урман торгызуларны берләштерү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Урман торгызулар түбәндәгеләр белән тәэмин ителә:

а) агач материалы әзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә – шушы урман кишәрлекләренең арендаторлары тарафыннан:

Россия Федерациясе Урман кодексының 62 статьясының 2 өлеше.

б) әлеге пунктның "а" пункт өлешендә күрсәтелгәннәрдән башка урман кишәрлекләрендә:

дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары тарафыннан, аларның вәкаләтләре чикләрендә Россия Федерациясе Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә.

Урманнарны торгызу урман кисүләр җирләрендә, янгыннан соң калган җирләрдә, бушлыкларда, урман үсентеләре белән капланмаган башка ачыклыкларда яисә урман торгызу өчен яраклы җирләрдә гамәлгә ашырыла.

Урман торгызу максатларында агачлар киселгән урыннар, көекләр, аралыклар, агачсыз урыннар, бүтән урман үсемлекләре белән капланмаган яки урман торгызу өчен яраклы җирләрнең мәйданнары ел саен исәпкә алына, алардагы үсентеләрнең һәм яшь агачларның торышына карап, урман торгызу ысулла-

ры ачыклана. Шул ук вакытта табигый торгызылуга, ясалма торгызылуга, катнаш торгызылуга тиешле булган урман кишәрлекләре мәйданнары да исәпкә алына.

Дәүләт урман реестры, урман корылышы материаллары, махсус тикшеренүләрнең һәм диләнкеләрне аерып чыгаргандагы материалларның күрсәткечләре буенча урман торгызуны таләп итүче җирләрне исәпкә алу.

Урманнарны торгызу өчен билгеләнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман торгызу проекты түбәндәгеләрне үз эченә алырга тиеш:

урман кишәрлегенең урнашу урыны сыйфатламасы (урманчылыкның (урман-паркның), кишәрлек урманчылыгының исеме, квартал номеры, бүлендек номеры, урман кишәрлегенең мәйданы);

урман кишәрлегендәге табигый-климат шартлары сыйфатламасы (ш.и. рельефы, гидрологик шартлары, туфрагы һ.б.);

кисеп ташланган урыннарның сыйфатламасы (мәйдан берәмлегендә түмәрләр саны, кисүдән калдыкларыннан һәм үзагач чүп-чарларыннан чисталык торышы, калдырылган бүтән агачларның һәм куакларның холкы һәм урнашуы, туфракның томалану һәм туфракның минеральләшү дәрәҗәсе һ.б.);

бар булган урман агач токымы шытымнарының һәм үсентеләренең сыйфатламасы (токымнарның составы, уртача яше, уртача биеклеге, мәйдан берәмлегендә агачларның һәм куакларның күләме, аларның урман кишәрлеге мәйданы буйлап урнашуы, урман утыртмаларының торышы һәм аның бәясе, һ.б.);

урман, торгызылучы урманнарның токым составын торгызу буенча проектланучы ысулга карата нигез;

урман торгызу буенча эшләрне башкару вакытлары һәм ысуллары;

урман торгызу эшләрен тәмамланган дип табу өчен торгызылучы урманнарның бәя күрсәткечләре (яше, токымнарның составы, уртача биеклеге һ.б.).

Утырту материалын үстерү һәм урман культураларын булдыру өчен 1997 елның 17 декабрендәге "Орлыкчылык турында" № 149-ФЗ Федераль законы (Россия Федерациясе Законнары җыентыгы, 1997, № 51, ст. 5715) нигезендә билгеләнгән таләпләргә туры килүче урман утыртмаларының районлап бүленгән орлыклары кулланыла.

Урман торгызу өчен кулланыла торган яшь агачларны торгызуда булдырылган, мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелергә тиешле утырту материалларының параметрлары 18.1 таблицада күрсәтелгән таләпләргә туры килергә тиеш.

Сәнәгать калдыклары, рекреация басымнары, зарарлы организмнар һәм бүтән начар йогынты белән зарарланган урманнарда урман торгызулар әлеге зарарлау факторларына карата тотрыклы урман утыртмаларын формалаштыруны тәэмин итәргә тиеш.

Табигый урман торгызу

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренең яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары буынын (яшь агачларны) саклап калу. Ике яшькә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

кыйммәтле урман токымлы урман утыртмаларын кискәндә яшәргә сәләтле, яхшы тамыр җибәргән, 2,5 метрдан артык биеклектәге төп урман агач токымнарын булдыруда катнашучы урман үсентеләрен (яшь агачларны) саклап калу;

урман үсемлекләре белән капланмаган мәйданнарда кыйммәтле агач токымнарының урман үсентеләре шытымнарын карау;

туфрак өслеген минеральләштерү;

мәйданнарны киртәләү.

Кыйммәтле урман агач токымнарының урман утыртмалары шытымнарын саклау чаралары урман утыртмаларын кисү белән бер үк вакытта гамәлгә ашырыла. Мондый очракларда кисүләр башлыча кар өсли кыйммәтле урман агач токымнары шытымнары һәм яшь агачлары санын урман бүлемтеге биргәндә каралганнан күбрәк юк итүдән һәм зарарлаудан саклауны тәэмин итәрлек технологияләр кулланып гамәлгә ашырыла. Кисүләр уздырганнан соң шытымнарны һәм яшь агач токымнарын кисек калдыкларыннан, сынган һәм зарарланган урман утыртмаларыннан арындыру юлы белән аларны карау уздырыла.

Кисүләр уздырганда урман үсентеләрен яшәргә сәләтле нарат, чыршы, пихта, имән, бук, корычагач һәм үзләренә туры килә торган табигать-климат шартларындагы кыйммәтле агач токымнарының бүтән урман үсентеләре шытымнары һәм яшь агачлары сакланып калырга тиеш.

Төп урман агач токымнары үсентеләрен кисеп ташланган урыннардагы тирәлекнең начар факторларыннан саклау, урман утыртмаларының уңышлы үсешен һәм тиешле составта тулысынча формалашуын тәэмин итү өчен тиңдәш урман агач һәм куаклык токымнарының (өрәңге, юкә һ.б.) үсентеләре тулысынча яки өлешчә саклана.

Урман утыртмаларының тереклек итүгә яраклы шытымнары һәм яшь агачлары түбәндәге билгеләр белән сыйфатлана: куе ылыс, яшел яки куе-яшел төсле ылыс, сизелерлек чагыла торган тоныклык, биек ноктасы очлы яки конус формалы симметрияле куе яки уртача куелыктагы ябалдашлы кәүсәсенең биеклегеннән кимендә 1/3 озынлыктагы төркемнәрдә һәм кәүсәнең 1/2 биеклегендә – берәм-берәм урнашкан, шытым биеклеге буенча соңгы 3-5 елда югалмаган, бөренең югары өлешендәге шытымы ябалдашның өске яртысындагы ян-як ботак үсентеләреннән ким түгел, туры зарарланмаган кәүсәчекләр, шома яки вак тәңкәле лишайникларсыз кайры

Җиргә яткан агачтан үсүче шытымны һәм ылыслы урман утыртмаларының яшь агачын тереклек итүгә яраклылык буенча аталган билгеләргә кертергә була, әгәр дә җирдә яткан агач чересә, ә шытымның тамырлары туфракның минераль өлешенә үтеп кергән булса.

Комсыл туфракларда үсүче наратлыкларда чыршылы урман утыртмаларының шытымы чыршы утыртмасы агачлыкларның сыйфатын һәм продуктлылыгын киметмәгән очракта саклана. Нарат һәм чыршы урман утыртмаларын торгызганда кирәкле очракларда шытым агачлар киселгән урыннарда туфракны саклау һәм тотрыклы һәм югары җитештерелешле нарат-чыршы урман утыртмаларын саклау өчен саклана.

Каты яфраклы урман утыртмалары токымының тереклек итүгә сәләтле шытымы ябалдашының нормаль, кәүсәчекләрнең биеклеге һәм киңлеге буйлап пропорциональ үсеш алган яраклануы белән сыйфатлана.

Зарарлы организмнар белән зарарланган, аз үсеш алган һәм агач кискәндә зарарланган шытым диләнке эшләре тәмамланганнан соң кисеп ташланырга тиеш.

Барлык агач токымнарының шытымнары түбәндәгеләргә бүленә:

– биеклеге буенча – өч эрелек категориясенә: 0,5 метрга кадәр вак, 0,6-1,5 метр – уртача һәм 1,5 метрдан артык – эре. Сакланырга тиешле яшь агач эре шытым белән бергә исәпкә алына:

куелыгы буенча – дүрт категориягә: сирәк – 2 меңгә кадәр, уртача куелыкта – 2-8 мең, куе – 1 гектарда 8 меңнән артык үсемлек;

мәйданы буйлап бүлүгә карап - очравына карап өч категориягә (шытымның очравы - ул исәпкә алынган үсемлекле мәйданнарның тәҗрибә мәйданында яки диләнкедә салынган исәпле мәйданнарның гомуми күләменә карата процентларда чагылдырылган күрсәткече): тигез – 65% күбрәк очракта очрый, тигез түгел – 40-65% очракта очрый, төркемле (тереклек итүгә яраклы һәм йомык шытымның кимендә 10 вак данәсе яки 5 уртача һәм эре нөсхә данәләре).

Сайланма кисүләрне үткәргәндә урман чыбылдыгы астындагы барча шытымнар һәм яшь агачлар, күләменә, тереклек итүгә яраклылык дәрәҗәсенә һәм аларның мәйдан буйлап урнашу холкының нинди булуына карамастан, исәпкә алынырга һәм сакланырга тиешле.

Урман утыртмаларын тоташ кисүләргә аерганда 1 гектардан артык мәйданлы, кыйммәтле урман агач токымнарының урман утыртмалары өстенлек итүче урманны табигый торгызуны тәэмин итәрлек күләмдә шытымнары һәм яшь агачлары булган урман кишәрлекләре һәм кисүләр башкарылганнан соң урман торгызу буенча чаралар үткәрелергә тиешле кишәрлекләр бүленә.

Төрле биеклектәге шытымнар булганда аның исәбен биеклеге буенча төркемнәргә бүлеп башкарырга кирәк.

Шытым күләмен ачыклау өчен вак һәм уртача шытымны эрегә хисаплау коэффициенты кулланыла. Вак шытым өчен – 0,5, уртачага – 0,8, эрегә 1,0 коэффициенты кулланыла. Әгәр дә шытым составы буенча катнаш булса, торгызу бәясе табигый-климатик шартларга туры килүче төп урман агач токымнары буенча бирелә.

Шытымнарны һәм яшь агачларны исәпкә алу аларның санын һәм тереклек итүгә яраклылыгын 10 проценттан да артмаган ялгышлык белән ачыклау методлары белән башкарыла.

Барлык очракларда да визирларда һәм санап чыгу тасмаларында алдан ук билгеләнгән мәйданнар арасындагы еракылыкларны сакларга кирәк. 5 гектарга кадәрле мәйданлы кишәрлекләрдә 30 хисап мәйданы салына, 5-10 гектарлы диләнкеләрдә – 50 һәм 10 гектардан зуррак мәйданнарда – 100 мәйдан.

Мәйданнарны киртәләү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү яңа чыккан урман үсентеләренә һәм шытымнарына кыргый яисә йорт хайваннары зарар китерү куркынычы булган очракларда планлаштырыла һәм гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү урман үсентеләренең кыйммәтле агач токымнары орлыклары чыганаклары (якындагы урман үсентеләре, аерым орлык агачлары яисә аларның төркемнәре, чәчәклекләре, полосалары, тулылыгы 0,6 дан артык булмаган урман үсентеләре ябалдашлары астындагы кисәргә керешелә торганнары) булган мәйданнарда гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү урман утыртмаларының орлык уңышы канәгатьләндерерлек һәм уңдырышлы булган елларда башкарылырга тиеш. Җир өстендәге туфракны минеральләштерүнең иң кулай вакыты - урман агач үсемлекләренең орлыклары коела башлаганчы.

Туфракның механик составына һәм дымлылыгына, үләнле капламының куелыгына һәм биеклегенә, урман түшәмәсенең ныклылыгына, җир өстендәге туфракның минеральләшү дәрәҗәсенә, орлыклык агачларның күләменә һәм кишәрлектәге башка шартларга карап, эшләр туфракны механик, химик яки ят чаралар белән эшкәртү юлы белән башкарыла.

Урманны табигый торгызуга ярдәм буларак үткәрелгән чараларның нәтиҗәләре шытымның куелыгы 18.2 таблицада күрсәтелгән нормативларга туры килгәндә нәтиҗәле дип табыла. Урманны табигый торгызуга ярдәм буларак үткәрелгән чараларның нәтиҗәлелеген исәпкә алу эшләрне башкарганнан соң 2 ел үткәч башкарыла.

Хуҗалык эшчәнлеге чикләнгән режимдагы урманнарда, шул исәптән милли паркларлардагы урманнарда, табигать тыюлыкларында урманнарны табигый торгызуга ярдәм итүнең башка чаралары, алар тиешле территорияләрне саклау режимын бозарлык булмаса гына, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Шытымнар саны 18.2 таблицасында күрсәтелгәннәрдән кимрәк булганда, урманнарны ясалма яисә катнаш торгызуның өстәмә чаралары карала.

Агач токымнары белән урманнарны табигый торгызу уңышлы уздырылган мәйданнар урман үсемлекләре каплаган җирләргә кертелә.

Ясалма һәм катнаш урман торгызу

Урманнарны ясалма торгызу хуҗалык өчен кыйммәтле урман агач токымнарын урманнарны табигый торгызуны тәэмин итү мөмкин булмаганда

яисә урманнарны катнаш торгызу максатка ярашсыз булганда, шулай ук урман культуралары һәлак булган урман кишәрлекләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыру өчен урман кишәрлеген әзерләгәндә шуннан соңгы барлык технологик гамәлләрне сыйфатлы үтәү өчен, шулай ук янгын куркынычын киметү һәм урман культураларының санитар торышын яхшырту өчен шартлар тудыру чаралары гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген әзерләүгә түбәндәгеләр керә:

урман кишәрлеген тикшерү;

урманнарны торгызуны проектлау;

урман кишәрлеген бүлеп чыгару;

урман культураларының яисә туфрак эшкәртү полосаларының булачак рәтләре линияләрен маркалау һәм техника эшләү өчен куркыныч булган урыннарны билгеләү;

мәйданны ауган агачлардан, ташлардан, кирәксез агач үсемлекләреннән, вак түмәрләрдән, корыган агач кәүсәләреннән тоташ яисә полосалап чистарту;

түмәрләрне казып алу яисә аларның биеклеген техника йөрешенә комачауламаслык дәрәҗәдә киметү;

урман кишәрлеге өслеген планлаштыру, мелиоратив эшләр алып бару, авышлыкларда террасалар кисү;

зарарлы туфрак организмнары белән башлангыч көрәш.

Урман кишәрлеген тикшергән вакытта аның торышы һәм урман утыртмаларын үстерүгә яраклылыгы ачыклана, тереклек итүгә яраклы шытымнарның һәм кыйммәтле урман агач токымнары яшь агачларының күләме һәм урнашуы, дымлы үзагач һәм диләнке калдыклары белән чүпләнү дәрәҗәсе, түмәрләрнең саны һәм биеклеге, кишәрлекнең техника эшләре өчен мөмкинлеге, туфракта зарарлы организмнар булу-булмавы билгеләнә, урман үсемчелеге шартларының тибы аныклана һәм урман культураларын булдыру ысулы ачыклана.

Урман кишәрлеген ясалма урман торгызу эшләренә бүлгәндә, аны урман кварталының чикләренә, юлларына һәм башка даими ориентирларга бәйләп, геодезия сүрәте ясала.

Агачлар киселгән урыннарны урман культураларын булдыру өчен әзерләгәндә урман утыртмалары киселә.

Агачлар авып яткан җирләрне тоташ чистартканда кирәкле булмаган агач үсемлекләренең кәүсәчекләре, вак түмәрләр урман кишәрлеге чикләренә күчерелә яки аның территориясендә өемнәргә өелә.

Өлешчә чистарту төрле киңлектәге полосалар белән тоташ чистарту мөмкин булмаган яки максатчан булмаган очракларда башкарыла.

Урман кишәрлекләрен чистартканда һәм түмәрләрне казып алганда туфракның өске уңдырышлы капламы максималь сакланырга тиешле.

Туфракны эшкәртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табигать-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән факторларга бәйле рәвештә сайлап алына.

Туфракны эшкәртү барлык кишәрлекләрдә (тоташ эшкәртү) яисә аның бер өлешендә (өлешчә эшкәртү) механик, химик яисә термик алымнар белән гамәлгә ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкәртү була.

Тоташ механик эшкәртү барча территориясендә техника эшенә комачаулар булмаган урман кишәрлекләрендә башкарылырга мөмкин (6 градуска кадәрге тау текәлекләре булганда һәм туфракның су һәм җил эрозиясе булмаганда).

Туфракны өлешчә механик эшкәртү полосаларны сөрү, минеральләштерү яки полосалардагы яки мәйданнардагы туфракны көпшәкләндерү, буразналар яки траншеялар кисү, микроюгарылыклар (пластлар, түтәлләр, сыртлар, таучыклар), чокырлар булдыру юлы белән башкарыла.

Туфракны буразналап яки полосалар эшкәрткәндә аларның туры сызыклы булуы һәм параллельлеге сакланырга тиеш.

Хәрәкәт итүче комнар, кирәк булган очракта, куаклы яки үләнле үсемлекләрдән кулисалар ясау, механик саклагычлар (щитлар, ботаклар, камыш сабаклары яки салам һ.б.ш.) кую, өслеккә ябышучан матдәләр сөртү юлы һәм башка ысуллар белән беркетелә.

Туфракны баштан эшкәртмичә, искәрмә буларак, яхшылап чистартылган агач киселгән 1 гектарга 500 данәгә кадәр түмәрләре булган урыннарда, аз кыйммәтле тиз үсүче урман агач токымнары урман утыртмаларының торгызылу куркынычы булмаганда, һәм шулай ук күп еллык-туңлы җирләрдә чәчкеннәрне утыртып, урман культураларын булдыру рөхсәт ителә.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан (катнаш культуралар) булдырылырга мөмкин.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Бар булган юлдаш агач токымы җирле урман агач токымнарыннан һәм куак токымнарыннан сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исәпкә алырга кирәк.

Юлдаш агач һәм куак токымнары урман культураларына кертү башлыча аларның рәтләрен төп урман агач токымы рәтләре белән чиратлаштырып гамәлгә ашырыла.

Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасындагы агач киселгән урыннарда яңа, дымлы һәм дымландырылган туфракларда чәчкеннәрне утырту юлы белән булдырыла торган культураларның беренчел куелыгы кимендә 1 гектарга 3 мең булырга тиеш, урман-дала зонасындагы коры туфракларда - 1 гектарга 4 мең данә. Орлык чәчеп урман культураларын булдырганда утырту урыннарының саны чәчкеннәрне утыртудан булдырылган урман культураларының күрсәтелгән нормалары белән чагыштырмача 20% арта. Урман культураларын үсентеләрдән булдырганда утыртылган үсемлекләрнең санын 1 гектарга 2,5 мең данәгә кадәр киметергә мөмкин.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чәчүнең) башлангыч куелыгы) һәм урман культуралары составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту

урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Утырту өчен 18.1 таблицада күрсәтелгән таләпләргә җавап бирүче чәчкечләр кулланыла.

Урман культураларын орлык чәчеп булдыру үлән капламы аз үсеш алган урман кишәрлекләрендә рөхсәт ителә.

Урман культураларын утырту һәм чәчү туфракка ашламалар, үсемлекләрне яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чәчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очракларда урман культураларын утыртуның һәм чәчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләре сырып алмасын, туфракта дым җыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

үсемлекләрне үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләрен юк итеп, туфракны көпшәкләндерү;

үлән һәм кирәксез агач үсемлекләрен юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу;

урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман зонасында агротехник карау башлыча төп урман агач токымының урман үсентеләрен чүп үләннәр һәм кирәксез тиз үсә торган урман агач токымнары йогынтысы аркасында начар үсүдән һәм һәлак булудан саклап калу максатларында уздырыла.

Агротехник карау алымнары, саны һәм озынлыгы табигать-климат шартларына, культивацияләнә торган урман агач токымның биологик үзенчәлекләренә, туфрак эшкәртү алымына, урман культураларын булдыру ысулына, кулланыла торган утырту материалы зурлыгына бәйле була.

Урман-дала зонасында агротехник карап тоту башлыча туфрактагы дымны җыюга һәм саклап тотуга юнәлдерелә.

Агротехник карау алымнары, саны һәм озынлыгы табигать-климат шартларына, культивацияләнә торган урман агач токымның биологик үзенчәлекләренә, туфрак эшкәртү алымына, урман культураларын булдыру ысулына, кулланыла торган утырту материалы зурлыгына бәйле була.

Чүп үләннәрне һәм кирәксез агач үсемлекләренә каршы көрәш өчен химик чаралар куллану, Россия Федерациясе урман законнары нигезендә әйләнә-тирә мохитне саклауны исәпкә алып, бик сирәк очракларда гына рөхсәт ителә.

Үсеп китү мөмкинлеге 25-85% булган урман культуралары (үсемлекләрнең һәлак булган нөсхәләре урынына яңаларын утырту) өстәлергә тиеш. Тигез һәлак булмый торган урман культуралары кишәрлек мәйданы буйлап үсеп китүчәнлегенә карамастан өстәләләр.

Урман культураларының үсеп китүчәнлеге бәясе сакланган үсемлекләре булган утырту (чәчү) урыннарының санын тәҗрибә мәйданында исәпкә алынган гомуми утырту (чәчү) урыннары санына карата процент күрсәткеченнән чыгып ачыклана.

Культивацияләнүче үсемлекләрнең куелыгы һәм урнашуы тәҗрибә кишәрлекләрендә яки урман культураларының урман кишәрлеге диагонале буенча тигез аралыклар аша урнашкан исәпкә алынган рәт өлешләрендә билгеләнә. Тәҗрибә мәйданнары киңлеге буенча рәт араларындагы үзәктән санаганда төп токымның кимендә 4 рәтен һәм токымнар катнашмасының тулы циклын үз эченә алырга тиеш.

3 гектарга кадәрле зурлыктагы урман кишәрлекләрендә мәйданның кимендә 5%ы яки утырту (чәчү) урыннарының күләме исәпкә алына, 4тән 5 га кадәр – кимендә 4%, 6дан 10 га кадәр – кимендә 3 %, 11 дән 50 гектарга кадәр – кимендә 2%, 50дән 100 гектарга кадәр – кимендә 1,5%, 100 га һәм аннан да зуррак – кимендә 1%. Культивацияләнүче урман үсемлекләренең торышына һәм холкына карап, процент арттырылырга мөмкин.

Тоташ буйлы чәчүләрдә чәчү урыннары, әлеге мәйдан буенча аерым урман агач токымнары урман утыртмалары урнашуына карап, 0,4-1 метр саен исәпкә алына. Мондый исәпкә алу ысулында һәлак булган үсемлекләргә 0,8 метрдан 2 метрга кадәрге рәтләр һәм культивацияләнүче агач үсемлекләре шытымнары булмаган урыннар керә.

Урманнарны катнаш торгызу кыйммәтле урман агач токымнарын табигый торгызу тәэмин ителмәгән урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын утырту һәм чәчү юлы белән кертелгән төп урман агач токымы урман үсентеләре саны урман үсентеләре шытымнарына тигез яисә аннан да күбрәк булган урман кишәрлекләре мәйданнары урманнарны катнаш торгызу биләгән урман үсентеләрен саны ким булган мәйданнарга кертелә.

Катнаш урман торгызуда урман культураларының куелыгы (мәйдан берәмлегендә утырту яки чәчү урыннары) бар булган шытым һәм төп урман агач токымы урман утыртмаларының яшь агачлары күләменә карап, культивацияләнүче үсемлекләрнең һәм төп урман агач токымнары урман утыртмаларының үсентеләре күләме 17.2 таблицада күрсәтелгәннәргә карата кимрәк булмаганны исәпкә алып билгеләнә.

Урман утыртмаларының ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу гадәттә санитар-гигиеник функцияләрен арттыру максатларында яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы тиешле табигать-климат шартларында урманнарны ясалма торгызу өчен билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкил итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлеге кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала.

Урман культураларын утыртып, ясалма һәм катнаш урман торгызу эшләре башкарылган урман кишәрлекләре мәйданнары 18.1 таблицада күрсәтелгән төп урман агач токымы параметрларына җиткән урман үсемлекләре белән капланган җирләргә карый.

18.1 таблица

УРМАН АГАЧ ТОКЫМНАРЫНЫҢ УТЫРТУ МАТЕРИАЛЫНА ҺӘМ УРМАННАРНЫ ЯСАЛМА ҺӘМ КАТНАШ ТОРГЫЗГАНДА БУЛДЫРЫЛГАН, МӘЙДАННАРЫ УРМАН ҮСЕМЛЕКЛӘРЕ БЕЛӘН КАПЛАНГАН ҖИРЛӘРГӘ КЕРТЕЛӘ ТОРГАН ЯШЬ АГАЧЛАР СЫЙФАТЫНА КАРАТА ТАЛӘПЛӘР

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	Яше, кимендә, ел	тамыр башланган җирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1. Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы							
1.1. Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районы (ылыслы-киң яфраклы урманнар районы)							
Карелия каеныһәм еламсар каен (сөялле)	2	3,0	25	Нарат җиләкле, кымызлыклы, кара җиләкле	4	2,0	1,1
Еламсар каен (сөялле)	2	2,5	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,5
Ботаклы-чатаклы имән	1 - 2.	3,0	12	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	8	1,7	0,9
Европа чыршысы (гади)	2 - 3.	2,0	12	Катлаулы, вак үләнле, кара җиләкле	7	2,0	1,0
				Озын мүкле, үләнле-сазлыклы	7	2,0	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	2	2,5	15	Нарат җиләкле, кымызлыклы, кара җиләкле	5	1,7	1,2
Себер эрбет нараты	3 - 4.	3,0	12	Шул ук	9	1,6	0,8
				Катлаулы, вак үләнле	5	1,5	1,5
				Озын мүкле, үләнле	9	1,6	0,7

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	Яше, кимендә, ел	тамыр башланган җирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
Гади нарат	2	2,0	12	Лишайниклы арчанлы	7	2,5	0,8
				Нарат җиләкле, кымызлыклы, кара җиләкле	7	2,0	1,2
				Озын мүкле һәм сфагнумлы	7	2,2	1,0
Гади корычагач	2	4,0	15	Яңа һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,5
2. Урман-дала зонасы							
2.1 Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы							
Еламсар каен (сөялле)	1 - 2.	2,0	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,3
Ботаклы-чатаклы имән	1 - 2.	4,0	15	Коры киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	7	1,5	0,9
				Яңа киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	7	1,5	1,1
				Дымлы киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	7	1,5	1,3

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	Яше, кимендә, ел	тамыр башланган җирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
Европа чыршысы (гади)	2 - 3.	2,0	12	Яңа һәм дымлы киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	7	1,5	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	1 - 2.	2,5	15	Яңа киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	5	1,5	1,4
Гади нарат	2	3,0	10	Коры наратлык, киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	6	2,2	1,1
				Яңа һәм дымлы наратлык, киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар һәм күчеш холыклы урманнар	6	2,0	1,3
Ак тирәк	1	3,0	15	Дымлы күчеш холыклы урманнар һәм киң яфраклы токымлы уңдырышлы балчыксыл туфрактагы урманнар	4	0,8	2,5

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган җирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	Яше, кимендә, ел	тамыр башланган җирдә кәүсәсе диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
Гади корычагач һәм ланцентлы (яшел)	1	2,0	12	Яңа һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,7

18.2 таблица

КЫЙММӘТЛЕ УРМАН АГАЧ ТОКЫМНАРЫНЫҢ ТАБИГЫЙ ТОРГЫЗЫЛУЫНА КАРАП, УРМАН ТОРГЫЗУ АЛЫМНАРЫ

1. Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы			
1.1. Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районы (ылыслы-киң яфраклы урманнар районы)			
Шытымнарны саклау чаралары ярдәмендә урманнарны табигый торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	3 артык
		Яңа	1,5 артык
		Дымлы	1 артык
	Имән һәм бүтән 0,5 метрдан биегрәк булган каты яфраклылар	Коры	4 артык
		Яңа	3 артык
		Дымлы	2 артык
Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызу яисә урманнарны катнаш торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	1 - 3.
		Яңа	0,5 - 1,5.
		Дымлы	0,5 - 1.
	Имән һәм бүтән 0,5 метрдан биегрәк булган каты яфраклылар	Коры	2 - 4.
		Яңа	1 - 3.
		Дымлы	1 - 2.
Ясалма урман торгызу	Нарат, чыршы, карагай	Коры	1 кимрәк
		Яңа	0,5 кимрәк
		Дымлы	0,5 кимрәк
	Имән һәм бүтән 0,5 метрдан биегрәк булган каты яфраклылар	Коры	2 кимрәк
		Яңа	1 кимрәк
		Дымлы	1 кимрәк
2. Урман-дала зонасы			
2.1. Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала районы			
Шытымнарны саклау чаралары ярдәмендә урманнарны табигый торгызу	Нарат	Бик коры һәм коры наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	4 артык

	Имән	Бик коры һәм коры имәнлекләр, ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	3 артык
		Яңа имәнлекләр һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы һәм тугайлыклы имәнлекләр	2 артык
Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызу яисә урманнарны катнаш торгызу	Нарат	Бик коры һәм коры наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	1,5 - 4,0.
		Яңа наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	0,5 - 2,0.
		Дымлы наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	0,5 - 1,5.
	Имән	Бик коры һәм коры имәнлекләр, ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	2 - 3.
		Яңа имәнлекләр һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы һәм тугайлыклы имәнлекләр	1 - 2.
Ясалма урман торгызу	Нарат	Бик коры һәм коры наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	1,5 кимрәк
		Яңа наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы наратлыклар, ярлы туфракта үсүче наратлыклар һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	0,5 кимрәк
	Имән	Бик коры һәм коры имәнлекләр, ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар	2 кимрәк
		Яңа имәнлекләр һәм ярлы туфракта үсүче катлаулы урманнар, дымлы һәм тугайлыклы имәнлекләр	1 кимрәк

18.3 таблица

Урман торгызу чараларының чират тәртибе

№ п/п	Төрләре буенча исеме	Төргә керүче категорияләр	Чиратлылык	Проектланучы чаралар
1.	Саклык категорияләре	Саклык урманнары Эксплуатацияләнә торган	1 2	

№ п/п	Төрләре буенча исеме	Төргә керүче категорияләр	Чиратлылык	Проектланучы чаралар
2.	Мәйданнарның категорияләре	Яңа кисеп ташланган урыннар	1	Урман культуралары, табигый үстерүгә ярдәм итү
		Көекләр	2	Иске көекләрдәге урман культуралары, яңаларында - урман культуралары, табигый үстерүгә ярдәм итү
		Агачсыз урыннар һәм иске кисеп ташланган урыннар Азтулылыклы утыртмалар	3 4	Урман культуралары Катнаш урман торгызу
3.	Өстенлек итүче токым төркемнәре	Имәнлекләр	1	Урман культуралары, киләчәктә карап тоту кисүләре белән табигый үстерүгә ярдәм итү
		Ылыслы	2	Урман культуралары, киләчәктә карап тоту кисүләре белән табигый үстерүгә ярдәм итү
		Йомшак яфраклы	3	Урман культуралары, булышу (киләчәктә карап тоту кисүләре буләе чыршы, имән үсентеләрен саклау, таб. үстер.)
4.	Урман типлары	Имәнлекләр д1, Д2, Д3. Наратлыклар һәм юкәлекле чыршылыклар, кымызлыклы, имәнле С2, С3, Д2, Д3	1 2	Урман культуралары, булышу (ябалдаш астында чәчү, үсентесен саклау һәм алга таба карап тоту кисүләре белән табигый торгызылулар) Урман культуралары, булышу (алга таба карап тоту кисүләре белән агач кискәндә үсентесен саклау)
		Майниклы-кара җиләкле, үләнле наратлыклар, нарат җиләкле һәм кара җиләкле чыршылыклар В2, В3	3	Урман культуралары, булышу (алга таба карап тоту кисүләре белән агач кискәндә үсентесен саклау)
		Ак мүкле наратлыклар А1	4	Урман культуралары, табигый үстерүгә ярдәм итү
		Кара җиләкле наратлыклар А3	5	Табигый торгызылуга ярдәм итү һәм өлешчә культуралар
		Нарат җиләкле наратлыклар А2	6	Урман культуралары, табигый үстерүгә ярдәм итү
		Елга буендагы, озын мүкле наратлыклар һәм чыршылыклар, А4, В4, С4, Д4	7	Микроюгарылыкларда өлешчә культуралар, табигый үстерүгә ярдәм итү
		Су баса торган имәнлекләр Сфагнумлы һәм кыяклы-сфагнумы наратлыклар Елга буйларындагы озын мүкле сфагнумлы чыршылыклар А5, В5, В4, С5, Д5, Д4	8	Биеклекле урыннардагы өлешчә культуралар, табигый үстерү һәм киптергәннән соңгы культуралар
		Зирек урманы Д5		Табигый үстерү
		Таллыклар		Урман культуралары, табигый үстерүгә ярдәм итү

18.4 таблица

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1. Эш урыннарын рациональ сайлап алу билгеләре 1.1. Яраклаша алырдай яшь агач булганга карап	
Торгызылган дип түбәндәге кишәрлекләрне санарга:	
- йомшак яфраклы хуҗалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре мәйдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
- каты яфраклы тәбәнәк кәүсәле хуҗалыкта	1 гектарга каты яфраклылар токымнарының шытымнары белән 400-600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгатьләнерлек түгел)
Вак шытым	1,5 м биеклектәге нөсхәләре гомуми санынннан 2/3 артык булганда
Эре шытым	5 м биеклектәге нөсхәләре гомуми санынннан 1/3 артык булганда
1.2 Урман культуралары мәйданнары категориясе буенча:	
- тоташ сөрү рөхсәт ителә торган	Бушлыклар, ачыклыклар, аланнар һәм авыл хуҗалыгы әйләнешеннән төшеп калган мәйданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәрләре булган иске янгын урыннары
- туфракны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган янгын урыннар, 1 гектаргага артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфракларда
- туфракны буразналар яисә мәйданчыклар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук мәйданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
- Туфракны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгатьләнмәслек дәрәҗәдә торгызылган яисә йомшак яфраклылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәкләнгән үсентеләр
1.3 Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
- оптималь	Диңгез өслегеннән 500 метрга кадәр биеклектәге һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары
- тракторлар кереп йөри ала торган (иминлек күзлегеннән)	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәге тракторлар базасында агрегатлар белән эшкәртү: көпчәкле - 8 градустан да артмаган авышлыкларда, башмаклы - 12 градустан да артмаган)
1.4 Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
- оптималь	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
- мөмкин булган	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәннән соң)
	Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә киптергәннән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
- мөмкин булмаган	Йомык котлованнар кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5 Урман культуралары эшләре башкарылырга тиешле кисүләрне планлаштыруга таләпләр	
- кисү калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м киңлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми мәйданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемтекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
- үзагач	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетерелергә тиеш.

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
- агач материалының өске складлары һәм йөк төяү мәйданнары били торган мәйдан	10 гектардан кимрәк булган диләнкеләрдә ул гомуми мәйданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча җыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
- диләнкеләрне машина белән эшкәртү барышында минеральләштерелгән туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара җиләкле, озын мүкле наратлыклар һәм чыршылыклар) – урман бүлемтекләре мәйданының 20%ы. Коры комлы туфракларда (лишайниклы наратлыклар) - урман бүлемтекләре мәйданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле - түмәрләрнең биеклеге - 1 гектарга түмәрләр саны - 600 данәдән артык	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат җиләкле наратлыкларда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чәчүне тәэмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми мәйданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән). Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган Җир белән тигез өлештә алдан түмәрләрне казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикалаштырылган утырту алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтиҗәле була (полосаларның киңлеге 2 м.).
1.6. Кишәрлекләрне урман культуралары фондына кертүнең рөхсәт ителмәгән үзенчәлекләре	
- урманчылык - техник-икътисади - туфракның тамырлар үтеп керерлек тыгыз катламы тирәнлеге буенча	Хуҗалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнерлек яңара торган мәйданчыклар Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле җирләр. Хуҗалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм әһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче мәйданнар Шуннан артык түгел: көньяк тайгада - чыршы өчен - 40 һәм нарат өчен 60 см; катнаш урманнарда - чыршы өчен - 50 см һәм нарат өчен - 80 см; киң яфраклы урманнарда - чыршы өчен - 60 см һәм нарат өчен - 120 см.
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
3. Кишәрлекне җирлектә беркетү	Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлеп бирелгән барлык мәйданнар покмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш җирләрдә (кишәрлек яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә. Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төрге белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (яңагында) тиешле язу ясалырга тиеш. Барлык кишәрлекләр сызымда квартал челтәренә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнгән булырга тиеш. Урман культуралары проектына кушып бирелүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап тору урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган мәйданнар (юллар һәм башкалар) ачык итеп билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек мәйданы 1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә. Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйле рәвештә) мәйданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блокларга (әгәр янгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләү гамәлгә ашырыла.
4. Урманчылык территориясендә урман культуралары кишәрлекләрен урнаштыру	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару вакытлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә якындагы кварталларда (блокларда) тупланган булырга тиеш. Моның өчен мондый блоклар җыелмасын алдан әзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләрне башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык урманнар торгызу эшләре буенча уртак итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар әзерлиләр (агачлар утырту, туфракны әзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һәм башкалар).
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонына эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелергә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканыннан 10 километрдан ла артык булмаган җирдә урнашырга тиеш. Эшләр күп булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күкмә йортларда, кыр лагерларында яисә торак пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар.
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен казып кую чокырларын урнаштыру (чәчкеннәре алмаштырыла торган запасы булган тракторлар)	Чәчкеннәрне утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, җил һәм кояш тими торган, туфрагы җиңел булган урыннар сайлап алына.
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
- туфракны кул белән эшкәртеп - киселгән агачларны һәм куакларны кулдан җыю - 2 куак кискечнең берьюлы эшләве - ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрак эшкәрткәндә - тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында - урманнарны механикалаштырылган утыртуда	Бер-берсенә 3 м якын түгел Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якын түгел Бер-берсенә 60 м якын түгел Сөзәклек буенча - бер-береннән 60 метрдан да якын түгел (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча - 30 метрдан якын түгел Тамырказыгычтан 50 метрдан да якын түгел Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр аңардан 10 метрдан да якын түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка җиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, аңа утырырга яисә утырту материалын тутырырга рөхсәт ителми. Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшләгәндә бер-берләреннән 20 метрдан да якын булмаска тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашакан кишәрлекнең озын ягы буенча
- чокыр-чакырлы рельефлы урында - дымлы туфракларда (кара җиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле) туфракларда	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш Туфракны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив челтәрләргә кушып, буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	
- туфракны өлешчә эшкәрткәндә - рәтләр арасындагы ераклык	Төп токымны утыртуның әлеге урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәэмин итәргә һәм кирәк булганда агрегаталар (катоклар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлеге кимендә 3 метрлык) узып йөрү урыннары салынырга тиеш. Нарат культуралары өчен - 3-4 м, чыршы өчен - 4 м, карагай өчен - 5 метрга якын, кедр өчен - 6 метрга якын (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 метрга кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
- чәчкеннәр - эре утырту материалы (үсентеләр)	0.50 - 0.75 м 0.75 - 1,50 м (күләменә һәм токымына карап)
11. Урман культураларының 1 гектарына башлангыч куелык (урман утыртканда):	
- уңайлы үсү шартларындагы кисүләрдә - аеруча коры урыннарда	4 мең данәдән азрак булмаган 7-8 мең данәгә кадәр

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
12. 1 гектарга карата нарат культураларының куелыгы:	
- туфракны өлешчә әзерләгәндә - тоташ булганда - хрущевланган мәйданчыкларда һәм кайры асты кандаласы чыганакларында - азкыйммәте утыртмаларны өлешчә реконструкцияләгәндә	8 мең данәгә кадәр 10-20 мең данәгә кадәр 15-20 мең данәгә кадәр Урман культураларының оптималь куелыгыннан кимендә 50%
13. Урман культуралары өстәмәләре	Чәчкеннәр һәм утыртмалар шактый корыганда (10%тан артыграк)
14. Урман культуралары исәптән төшереп калдырылырга тиеш	Үсеп китүләре 25%тан ким булганда (комнарны беркетә торган токымнардан тыш)
15. Урманнарның табигый яңару чоры	3-5 ел (һәрбер урман хуҗалыгы районы өчен аерым билгеләнә)

18.5 таблица

Урман типларының төрле төркемнәрендәге урман үсемлекләре белән капланмаган җирләрне торгызу буенча өстенлекле ысуллар

Төп өстенлек итүче токым	УРМАН ТИПЛАРЫ ТӨРКЕМНӘРЕ																				
	С бел.	С бр.	С чер	С пр.	С сф.д.	С тр.лп	С к.ч.	С слж.	С т.ос	Е бр.	Е ө.	е пр.	Е сф.д.	Е слж.	Е к.	Д слж.	Д пм.	Б ос	Б т.ос.	Зир.	Тал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1. Ярдәм итмичә табигый торгызылу																					
С, Л	-			+	+			-													
Е, П										-	-	+	+								
Д, Я, Кл																-	+				
Элмә																					
Б		-	-	+		-	-	-		-	-	+		-	-	-	+	+	-		
Ос, Т			+	+		-	-	-			-	+		-	-	-	+				
Лп						-		-						-	-	-	+				
К. зирек.																				+	
Тал др.																					+
2. Табигый торгызылуга туфракны минеральләштереп ярдәм итү																					
С, Л	-	+	+	-	-	+	+	-	-												
Е, П									-	+	-	-	+	-							
Д, Я, Кл															-	-					
Элмә																					
Б		-	+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Ос, Т			+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Лп						-	-	-						-	-	-					
К. зирек.																				-	
Тал др.																					
3. Шытымны саклау																					
С, Л	-	+	+	-	-	+	+	-	-												
Е, П									-	+	-	-	+	-							
Д, Я, Кл															-	-					
Элмә																					

Төп өстенлек итүче токым	УРМАН ТИПЛАРЫ ТӨРКЕМНӘРЕ																				
	С бел.	С бр.	С чер	С пр.	С сф.д.	С тр.лп	С к.ч.	С слж.	С т.ос	Е бр.	Е ө.	е пр.	Е сф.д.	Е слж.	Е к.	Д слж.	Д пм.	Б ос	Б т.ос.	Зир.	Тал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Б		-	+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Ос, Т			+	-		+	+	-	-	+	-	-	-		-	-					
Лп						-	-	-						-	-	-					
К. зирек.																					
Тал др.																					
4. Урман культуралары																					
С, Л	+	+	+	-	-	+	+	+	+												
Е, П										+	+	-	-	+	+						
Д, Я, Кл																+	-				
Элмә																					
Б		+	+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Ос, Т			+	-	-	+	+	+	+	+	+			+	+	+					
Лп								+		+						+					
К. зирек.																				-	
Тал др.																					-

Искәрмә: +- киңәш ителүче чара;
- - киңәш ителми торган чара;
буш графа - әлеге токым бу урманнар типларының төркемнәренә хас түгел.

2.17 Урманнардан урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлеге

Алабуга урманчылыгы урманнары Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы районда ылыслы-киң яфраклы зонада һәм Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районы, урман-дала зонасында урнашкан.

Нигез – 2011 елның 9 мартындагы “Россия Федерациясендә урман үсү зоналары һәм урманлы районнар исемлеген раслау турында” 61 номерлы Рослесхоз боерыгы.

3 БҮЛЕК. УРМАННАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛӘҮЛӘР

3. 1. Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре буенча чикләүләр

РФ УК урманнардан файдалануны чикләүне аерым бер эшчәнлекне башкаруга шартлар җыелмасы яки тыюлар яки әлеге регламент белән билгеләнүче йөкләмәләр йөкләү рәвешендә һәм башка оешмаларның яки физик затларның эш-гамәлләренә карата аерым бер мөнәсәбәт буларак карый.

Урманнардан аларның максатчан билгеләнеше һәм файдалы функцияләре буенча урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре һәм саклык урман категорияләре буенча файдаланудагы чикләүләр 19 таблицада күрсәтелгән.

19 таблица

Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре буенча чикләүләр

N п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
1	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Тыела: - урманнарның максатчан билгеләнешенә һәм файдалы функцияләренә бәйле булмаган эшчәнлек башкару; - урман утыртмаларын тоташ кисү; - Кызыл китапларга кертелгән үсемлекләрне, агачларны кисү (бары тик һәлак булганнарын кисү генә рөхсәт ителә); - урманнарны саклау һәм яклау, шул исәптән фәнни максатларда агулы химик препаратлар куллану; - чәер әзерләү; - РФ Кызыл китабына һәм субъектларның Кызыл китапларына кертелгән, шулай ук “Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында” 3 номерлы Федераль закон нигезендә наркотик матдәләр дип танылучы, үзагачын алу рөхсәт ителмәгән агач һәм куаклыклар исемлегенә кертелгән агач булмаган урман ресурсларыннан, үсемлекләрдән файдалану һәм җыю; - РФ Кызыл китабына һәм субъектларның Кызыл китапларына кертелгән, шулай ук “Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында” 3 номерлы Федераль закон нигезендә наркотик матдәләр дип танылучы гөмбәләрне һәм кыргый үсемлекләрне әзерләү һәм җыю; - каен суты әзерләү. - җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре

N п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		һәм дару үләннәре үстерү; - урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү; - үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү, урман инфраструктурасы булдыру; Яр буйларындагы саклык полосаларында җир казу, терлек көтү тыела. Су саклау зоналарындагы елгаларның яки кече елгаларның киңлеге аларның чыгышыннан башлап яки кече елгаларның озынлыгы буенча билгеләнә: 10 км-50м кадәр 10 алып 50 км -100 м кадәр 50 км алып -200 м артык Сусаклагычлардагы күлләрнең су саклау зонасы киңлеге, 0,5 кв км акваториясе белән берлектә, 50 метр күләмендә билгеләнә. Су саклау зоналары чикләрендә яр буе саклык полосалары урнаштырыла
2	Табигый һәм башка төр объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар (Россия Федерациясе субъектлары милкендә булган, гомуми кулланылыштагы тимер юл, гомуми кулланылыштагы федераль автомобиль юллары, гомуми кулланылыштагы автомобиль юллары буйларындагы саклык урманнары полосалары)	Сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыру, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы үзлекләрен югалткан урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәгән очраклардан гайре тоташ кисүләр тыела. Сайланма кисүләр бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү максатында гына үткәрелә. Тыела: - Урманнардан урман инфраструктурасы булдыру өчен файдалану; - урман плантацияләре булдыру; - кирт салу; - җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү.
3	Табигый һәм башка объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар (яшел зоналар).	Сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыру, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы үзлекләрен югалткан урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәгән очраклардан гайре тоташ кисүләр тыела. Сайланма кисүләр бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү максатында гына үткәрелә. Тыела: - файдалы казылмал ятмаларын эшләү; - авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук авыл хуҗалыгы алып бару, печән чабу һәм умартачылык максатларында койма кую;

N п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдаланудагы чикләүләр
1	2	3
		- капиталь төзелеш объектларын урнаштыру, гидротехника корылмаларыннан, элемтә линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, җир асты торбаүткәргечләреннән гайре; - ау хуҗалыгы алып бару; - урманнардан урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру өчен файдалану; - урман плантацияләре булдыру; - кирт салу; - җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү.
4	Кыйммәтле урманнар (су объектлары янәшәсендә урнашкан тыюлы урман полосалары).	Сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыру, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы үзлекләрен югалткан урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәгән очраклардан гайре тоташ кисүләр тыела. Сайланма кисүләр бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү максатында гына үткәрелә. Тыела: - урманнардан урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру өчен файдалану; - җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү; - кирт салу; - урман плантацияләре булдыру
5	Кыйммәтле урманнар (урманнарның уылдык чәчү урыннарын саклау полосалары).	3 Сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыру, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы үзлекләрен югалткан урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәгән очраклардан гайре тоташ кисүләр тыела. Сайланма кисүләр бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү максатында гына үткәрелә. Тыела: - урманнардан урман эшкәртү инфраструктурасы булдыру өчен файдалану; - җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү; - кирт салу; - урман плантацияләре булдыру
6	Эксплуатация урманнары	юк

3.2. Махсус сакланучы урман кишәрлекләренең төре буенча чикләүләр

Махсус сакланучы урман кишәрлекләре саклык һәм эксплуатация урманнарында бүленгән.

РФ Урман кодексы нигезендә кишәрлекләрнең максатчан билгеләнеше һәм файдалы функцияләре белән туры килмәгән максатларда урманнардан файдалануда чикләүләр 20 таблицада күрсәтелгән.

20 таблица

Махсус сакланучы урман кишәрлекләренең төрләре буенча чикләүләр

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1.	**Махсус сакланучы кишәрлекләр, аларда РФ Урман кодексының (2006 ел) 17 статьясының 4 өлешендә каралган очраклардан гайре тоташ кисүләр һәм карап тоту кисүләреннән башка, һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисүдән башка (107 ст.) тоташ кисүләр үткәрү тыела.**	
1.1	Тиз юыла һәм җилләтелә торган грунтлардагы урман өлешләре	Җиңел юыла һәм җилдән ашала торган грунтлардагы урман кишәрлекләре (Бу урманнар "эрозиягә каршы урманнар" дигән саклау категориясенә кертелмәгәндә аерып чыгарылалар)
1.2	Чокыр, ишелмә, җир шуышу читләрендәге урман полосалары	Текә яр, ишелмә һәм җир шуышу урыннары читләре буйлап 50 метр киңлектәне урман полосалары ("Эрозиягә каршы урманнар")
1.3	Карст кишәрлекләрдәге урманнар һәм карст объектлары тирәсендәге урман полосалары	Карст мәйданнарындагы урман кишәрлекләре, шулай ук карст объектлары тирәли 50 м киңлеге урман полосалары. (Бу урманнар "эрозиягә каршы урманнар" дигән саклау категориясенә кертелмәгәндә аерып чыгарылалар)
1.4	Рекультивацияләнгән карьер һәм өемнәрдәге урманнар	Рекультивацияләнгән карьер һәм өемнәрдәге урманнар махсус саклаулы урман кишәрлекләре итеп, тулысынча яки өлешчә, эрозиягә каршы тору буенча әһәмиятле булганда, "эрозиягә каршы урманнар" категориясенә карамаган очракта бүленәләр.
1.5	Реликт һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре	Фәнни һәм тарихи әһәмиятле реликт һәм эндемик үсемлек төрләре булган агачлар, куаклар һәм үләннәр үскән урман кишәрлекләре. Үсемлек төрләре исемлеген Татарстан Республикасының дәүләт хакимияте органнары раслый. Һәр шундый кишәрлекнең мәйданын һәм чикләрен өлкәнең башкарма хакимияте органнары билгели. (Аерым саклык категориясенә карамаганда бүленәләр.)

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1.6	Сирәк, Кызыл китапка кертелгән һәм юкка чыгу куркынычы янаган хайваннар, үсемлекләр, башка организм төркемнәре яшәгән һәм таралган урыннардагы урман кишәрлекләре	Сирәк, Кызыл китапка кертелгән һәм юкка чыгу куркынычы янаган, исемлеген Татарстан Республикасының дәүләт хакимияте органнары раслаган кыргый хайваннар, үсемлекләр, башка организм төркемнәре яшәгән һәм таралган урыннардагы урман кишәрлекләре. Һәр шундый кишәрлекнең мәйданын һәм чикләрен өлкәнең башкарма хакимияте органнары билгели. (Аерым саклык категориясенә карамаганда бүленәләр.)
1.7	Кондызлар яши торган елга яки сулык яр буйларындагы урман полосалары	Кондызлар яши торган елга яки сулыкның һәр яры буйлап 100 м киңлеге урман полосалары, конкрет су объектлары буенча билгеләнгән минималь су саклау зонасы үлчәмнәренә бәйсез рәештә бүленәләр. Кондызлар яшәгән елга ярлары буйлап махсус саклаулы урман кишәрлекләре бүлү мәсьәләсен чишкәндә, өлкәнең Аучылык идарәсе белән килешенеп, бу елгаларның исемлеге дә раслана.
1.8	Суерлар гөлдери торган урыннар тирәли урман кишәрлекләре	Суерлар гөлдери торган урыннар тирәли 300 м радиуслы урман кишәрлекләре. Кагыйдә буларак, 10 мең га урман фондында андый кишәрлекләр өчтән артык бүленми. Махсуслашкан аучылык хуҗалыкларына файдалануга бирелгән урманнарда 10 мең гектарда суерлар гөлдери торган урыннар тирәли бүленгән урман кишәрлекләренең саны арттырылырга мөмкин.
1.9	Федераль һәм өлкә әһәмиятендәге тимер юллар, тулай кулланышлы автомобиль юллары янәшәсендәге урман яланнары	Автомобиль юллары янәшәсендәге 50 м киңлеге, федераль һәм өлкә әһәмиятендәге тимер юллар янәшәсендәге 100 м киңлеге урман яланнары. (Әлеге юллар буйлап билгеләнгән саклау полосаларында бүленәләр.)
1.10	Санаторийлар, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристик базалар һәм башка дәвалау һәм савыктыру оешмалары тирәсендәге урман кишәрлекләре	Санаторийлар, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристик базалар һәм башка дәвалау һәм савыктыру оешмалары тирәли алар биләгән территориянең тышкы чикләреннән 1 км артмаган радиуслы урман кишәрлекләре. (Курортларны санитар саклау округларының беренче һәм икенче зоналары чикләрендә булмаганда яки урман хуҗалыгы алып баруның һәм урманнан файдалануның аналогик режимындагы бүтән категорияле урманнарда булмаганда бүленәләр.)

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1.11	Дәвалау һәм савыктыру максатларында кулланыла торган яисә перспектив әһәмиятле минераль чыганаклар тирәсендәге урман кишәрлекләре	Минераль чыганаклар тирәли 1 км радиуслы урман кишәрлекләре. (Курортларны санитар саклау округларының беренче һәм икенче зоналары чикләрендә булмаганда яки урман хуҗалыгы алып баруның һәм урманнан файдалануның аналогик режимындагы бүтән категорияле урманнарда булмаганда бүленәләр.)
1.12	Җир асты су чыганаклары һәм су белән тәэмин итү чыганаклары өчен әһәмиятле урман кишәрлекләре	Җир асты су чыганаклары һәм су белән тәэмин итү чыганаклары өчен әһәмиятле урман кишәрлекләре. Һәр шундый кишәрлекнең мәйданы һәм чикләре махсус тикшерүләр һәм нигезләүләрдән соң билгеләнә. (Аерым саклык категориясенә карамаганда бүленәләр.)
1.13	Даими, билгеләнгән тәртиптә расланган, федераль һәм өлкә әһәмиятендәге туристик маршрут трассалары буендагы урман полосалары	Туристик маршрутның һәм ягындагы урман полосалары: – федераль әһәмияттәге маршрутлар буйлап 200 м, өлкә әһәмиятендәге маршрутлар буйлап 100 м.
1.14	Авыл җирлекләре тирәсендәге (бистә яны һәм басу арты урманнары) һәм бакчачылык ширкәтләре тирәсендәге урман кишәрлекләре	Авыл җирлекләре тирәсендәге (бистә яны һәм басу арты урманнары) һәм бакчачылык ширкәтләре тирәсендәге 1 км киңлеге урман кишәрлекләре.
1.15	Яр саклый торган, кыр саклый торган, су объектлары, яр сөзәкләре буйларында урнашкан урманнар.	РФ Су кодексы нигезендә (2006 ел, 65 ст.) яр буе саклык полосасының киңлеге су объекты ярының авышлык дәрәҗәсенә карап билгеләнә һәм киредән кайту яки нульле авышлык өчен утыз метр тәшкил итә, өч градуслы авышлык өчен кырык метр һәм өч һәм аннан да артыграк авышлык өчен илле метр тәшкил итә. Кыйммәтле балык хуҗалыгына ия булган күлнең, сусаклагычның (уылдык чәчү, балыкларның һәм судагы башка биологик ресурсларның кышлау урыны һ.б.) яр буендагы саклык полосасының киңлеге, янәшә торган җирләрнең нинди авышлыкта булуына карамастан, ике йөз метр күләмендә билгеләнә. Яр буе саклык полосаларында, 19 таблицаның 1 пунктында күрсәтелгән чикләмәләргә өстәмә, түбәндәгеләр тыела: 1) җир казу; 2) юылучы грунт ишелмәләрен урнаштыру; 3) авыл хуҗалыгы терлеге көтү, алар өчен җәйге аланнар, ванналар оештыру.

№ п/п	Махсус сакланучы кишәрлек төрләре (МСК)	Урманнарны файдаланудагы чикләүләр
1.16	Махсус хуҗалык әһәмиятендәге урман кишәрлекләре:	Махсус хуҗалык әһәмиятендәге урман кишәрлекләре: Һәр шундый кишәрлекнең мәйданы һәм чикләре махсус тикшерүләр һәм нигезләүләр буенча билгеләнә.
1.17	– урман-орлык кишәрлекләре; – бал бирүче утыртмалар; – эталон утыртмалар; – плюс утыртмалары;	Барлык саклау категорияләрендә, шул исәптән төп кулланыштан чыгарылганнарында да бүленә, чөнки төп кулланыш кисүләренә карата гына түгел, башка чараларга карата да аерым режимда торалар.
	- даими баручы семинарлар һәм стационар тикшеренүләр объекты булган тәҗрибә-җитештерү кишәрлекләре;; - ябалдашлар астында индустриаль файдалануга яраклы югары продуктив җиләклекләре булган урман кишәрлекләре (проектив капланышы 30% һәм күбрәк); - генетик резерватлар; -май коңгызы баскан урыннар; - аеруча кыйммәтле урманнар.	
1.18	Чокырлар һәм балкалардагы һәм шулар янындагы, елга үзәннәренең төп яр битләүләрендәге урман кишәрлекләре	Чокыр чикләрендәге һәм чокыр читенә 50 м якынлыкта булган, балкалардагы һәм елга үзәннәренең 20 градустан текәрәк төп яр битләүләрендәге урман кишәрлекләре, шулай ук балка төбе буйлап 50 м кадәр киңлектә сузылган урман полосалары.
1.19	Урмансыз киңлекләрдә урнашкан зур булмаган урман кишәрлекләре	Урмансыз киңлекләрдә урнашкан 100 гектарга кадәр зурлыктагы урман кишәрлекләре.
1.20	Урмансыз киңлекләр читендәге урман кашаклары	Далалар һәм урмансыз киңлекләр, авыл хуҗалыгы җирләре белән чиктәш, урман читеннән кимендә 1.5 – 2.0 км кадәр сузылган 100 м киңлеге урман яланнары.
1.21	Аучылык өчен кыйммәтле яңадан торгызу кишәрлекләре	Аучылык өчен кыйммәтле яңадан торгызу кишәрлекләре. Һәр шундый кишәрлекнең мәйданы һәм чикләре өлкәнең Аучылык идарәсе йомышы буенча махсус тикшерү һәм нигезләүләрдән соң билгеләнә.

3.3. Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләүләр

Урманнардан файдалану төрләре аларның максатчан билгеләнеше, үсү урыннарының шартлары, икътисади ихтыяҗлары, экологик чикләмәләре нигезендә билгеләнә. Урманнар бер яки берничә максатта файдаланылырга мөмкин. Алабуга урманчылыгы шартларында урманнардан файдалануның түбәндәге төрләре һәм чикләмәләре билгеләнгән:

Үзагач әзерләү – алга таба тарттырып һәм алып чыгып, урман утыртмаларын кисү. Эксплуатация урманнарында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ һәм сайланма кисү рәвешендә; урманнарны карап тоту һәм санитар кисүләр үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән агачларны кисү рәвешендә; линияле объектлар һәм мәйданлы объектлар төзегәндә төрле яшьтәге урман утыртмаларын тоташ кисү рәвешендә рөхсәт ителә.

Саклык урманнарында, 2010 елның 14 декабрендәге “Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка объектларны саклау функциясен үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус саклана торган урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында” 485 номерлы Рослесхоз боерыгы нигезендә, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларына карата сайланма кисүләр үткәрелә.

Урманнарны карап тоту максатларында, Россия Федерациясе Урман кодексының 17 статьясының 4 өлеше нигезендә, табигый һәм башка объектларны саклау функциясен үтәүче урманнарда, кыйммәтле урманнарда тоташ кисүләр бары тик сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыручы, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы функцияләрен югалткан урман утыртмаларын сайланма кисү саклык урманнарының максатчан сакланышын һәм алар тарафыннан башкарыла торган файдалы функцияләр үтәлешен тәэмин итүче урман утыртмаларына алмаштыру мөмкинлеген бирмәгән очракта гына башкарыла.

Тыюлы урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кисү, шул исәптән урманнарны карап тоту кисүләрен үткәрү тыела. Башка махсус саклана торган урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр тыела, әгәр дә сайланма кисүләр үзенең тирәлек булдыручы, су саклау, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка файдалы функцияләрен югалткан урман утыртмаларын сайланма кисү саклык урманнарының максатчан сакланышын һәм алар тарафыннан башкарыла торган файдалы функцияләр үтәлешен тәэмин итүче урман утыртмаларына алмаштыру мөмкинлеген бирмәсә генә рөхсәт ителә.

Диләнке хисабыннан артып киткән күләмдә, шулай ук кисентеләрнең яшьләрен бозып үзагач әзерләү тыела.

Чәер әзерләү – ылыслы агачларга кирт салу һәм урманнан чәер алып чыгу махсус саклана торган урман кишәрлекләрендә, табигый резерватларда һәм заказникларда тыела.

Түбәндәгеләргә карата кирт салу рөхсәт ителми:

аларны юк итү максатларында зарарлы организм учакларындагы урман утыртмаларында;

урман янгыннары, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар аркасында зыян күргән һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларында;

Россия Федерациясе законнары нигезендә, үзагач әзерләү максатларында, аларда өлгергән һәм искергән агачларны тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителми торган урманнардагы урман утыртмаларында.

Агач булмаган урман утыртмаларын әзерләү һәм җыю – урманнан түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, ылыс ботаклары, яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршы, мүк, урман түшәмәсе һәм шуңа охшаш урман ресурсларын алып чыгу эксплуатация урманнарында һәм саклык урманнарында рөхсәт ителә, ботаник һәм комплекслы заказникларда тыела.

Түмәр сагызын әзерләү эрозиягә каршы урманнарда, ярсаклагыч һәм кырсаклагыч урман өлешләрендә, су объектлары янәшәсендәге тау сөзәклекләрендә һәм чокырларда, шулай ук 0,8-1,0 тулылыклы яшь агачлыкларда рөхсәт ителми.

Табигый һәм башка объектларны саклау функциясен үтәүче урманнарда урман түшәмәсе җыю тыела.

РФ Кызыл китабына кертелгән һәм аларны әзерләү рөхсәт ителми торган исемлектәге үсемлек төрләрен әзерләү һәм җыю тыела.

Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре җыю – эксплуатация урманнарында, саклык (кыйммәтле) урманнарының аерым категорияләрендә җиләкләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты, тамырлар, яфраклар, чәчәкләр һәм шуңа охшаш урман ресурслары әзерләү һәм алып чыгу тыела;

Түбәндәгеләр тыела: РФ Кызыл китабына кертелгән һәм аларны әзерләү рөхсәт ителми торган исемлектәге үсемлек төрләрен әзерләү һәм җыю; җимеш бирә торган ботакларны һәм агачларны җимеш әзерләү максатларында кисү; үсемлекләрне тамырлары, гөмбәләрне гөмбәлекләре белән тартып алу.

Ау хуҗалыгы алып бару һәм аулау – эшмәкәрлек максатларында аучылык җирләрендә аулаучы затларга хезмәт күрсәтү.

Эксплуатация урманнарында рөхсәт ителә, яшел зоналарда, шулай ук махсус саклануча табигый территорияләрдә тыела, әгәр дә аларның махсус саклануча табигый территорияләр турында нигезләмәдә билгеләнгәнчә махсус сак режимында башкалары каралмаган булса.

Авыл хуҗалыгы алып бару – печән чабу, авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү, умартачылык, авыл хуҗалыгы культуралары үстерү һәм башка авыл хуҗалыгы эшчәнлеге максатларында эксплуатация урманнарында рөхсәт ителә, саклык урманнарының аерым категорияләрендә тыела.

Яшел зоналарда авыл хуҗалыгы алып бару тыела, печән чабу һәм умартачылыктан, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында коймалар куюдан тыш.

Яр буйларындагы саклык полосаларында авыл хуҗалыгы терлекләрен көтү һәм алар өчен җәйге аланнар, ванналар оештыру тыела.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеге башкару – урманчылыкның барча территориясендә рөхсәт ителә. Түбәндәгеләр тыела: территорияне көнкүреш калдыклары белән чүпләү; химик һәм радиоактив матдәләр куллану; урман утыртмаларына, туфрак өслегенә һәм туфракка зыян салу; ирекле маршрутларда транспортта йөрү;

Рекреация эшчәнлеге башкару – урманнардан ял, туризм, физик культура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеге оештыру максатларында файдалану, табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары, үсемлекләр дөньясы сакланырга тиеш, эксплуатация һәм саклык урманнарында рөхсәт ителә, эндемик токымнар, табигый резерватлар булган кишәрлекләрдән кала. Рөхсәт ителми: бирелгән кишәрлек чикләрендә һәм кишәрлектә урман утыртмаларына, үсемчелек капламына һәм туфракка зыян салу, территорияне чүпләү, ирекле маршрутларда транспортта йөрү.

Урман плантацияләре булдыру һәм эксплуатацияләү – табигый чыгышлы, бирелгән сыйфатламалы урман утыртмалары (максатчан токымнар) булдыруга бәйле эшчәнлек. Саклык урманнарында һәм барлык МСК тыела. Урман плантацияләрендә урман утыртмаларын кисү чикләнмәгән күләмдә рөхсәт ителә;

Җимешле, җиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү – саклык урманнарында һәм барлык МСК тыела.

Җир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару – өйрәнү эшләре барлык урманнарда рөхсәт ителә, ә ятма урыннарын эшләп чыгару яшел һәм урман-парк зоналарында һәм курорт урманнарында тыела.

Сусаклагычлар һәм башка ясалма сулыклар, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү – урман утыртмаларын кисеп, барлык урманнарда рөхсәт ителә.

Электртапшыру линияләре, элемтә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һәм башка линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү – урман-парк зонасыннан кала, урман утыртмаларын кисеп барлык урманнарда рөхсәт ителә;

Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү – урман материаллары һәм мондый эшкәртүнең башка продукциясен җитештерүгә бәйле эшчәнлек саклык урманнарында һәм барлык МСК тыела. Түбәндәгеләр тыела: бирелгән кишәрлек чикләрендә һәм кишәрлектә урман утыртмаларына, үсемчелек капламына һәм туфракка зыян салу, территорияне чүпләү, ирекле маршрутларда транспортта йөрү. Рөхсәт ителми: туфрак өсте һәм эчендәге җыелма суларга хилафлык китерә торган, сазландыра һәм урман кишәрлеген су бастыра торган эшләр башкару һәм төзү.

Дини эшчәнлек башкару – урманчылыкның барлык территориясендә рөхсәт ителә. Тыела: кишәрлекне көнкүреш калдыклары белән чүпләү; ирекле маршрутларда транспортта йөрү; урман утыртмаларына зыян салу.

21 таблица

Урманнарның төрле максатчан билгеләнеше һәм категорияләре буенча урманнарда кисүләрне билгеләү үзенчәлекләре (ликвидлы үзагач әзерләп)

Урманнарның максатчан билгеләнеш төре, саклык урманнарының категориясе	Өлг. һәм карт агачларны кисү		Тәрбияви кисүләр		Санитар кисүләр		Нигез
	тоташ	сайланма (интенсивлыгы, %)	Аркылы сирәкләү (интенсивл., %)	Азкыйм. реконструкциялау	тоташ	сайланма (%)	
I. Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	юк	Бик зәгыйфьтән уртачага кадәр (10-30%)	Бик зәгыйфьтән уртачага кадәр (10-30%)	өлешчә	юк	Әйе (70% к.)	УК104 ст., № 485, 14.12.2010 Рослесхоз боерыгы
2. Табигый һәм башка объектларны саклау функциясен үтәүче урманнар							РФ УК 105 ст. № 485, 14.12.2010 Рослесхоз боерыгы
2.2. Гомуми файдаланудагы тимер юл юллар, федераль автомобиль юллары, Россия Федерациясе субъектлары милкендә булган, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары янәшәсендә урнашкан саклык урман полосалары	юк	Уртачадан югарыга кадәр (21-50%0)	Уртачадан югарыга кадәр (21-50%0)	юк	әйе	Әйе (70% к.)	
2.3. Яшел зоналар, урман парклары	юк	Бик зәгыйфьтән уртача-югарыга кадәр (10-40%)	Бик зәгыйфьтән уртача-югарыга кадәр (10-40%)	юк	әйе	Әйе (70% к.)	
3. Кыйммәтле урманнар							
3.2. Су объектлары янәшәсендә урнашкан тыюлы урман полосалары	юк	Бик зәгыйфьтән уртачага кадәр (10-30%)	Бик зәгыйфьтән уртачага кадәр (10-30%)	юк	әйе	Әйе (70% к.)	
3.3. Урманнарның уылдык чәчү урыннарын саклау зоналары	юк			юк	әйе	Әйе (70% к.)	
4. Махсус саклანучы урман кишәрлекләре (МСК)							РФ УК 107 ст № 485, 14.12.2010 Рослесхоз боерыгы
4.2. Башка МСКрочие	юк	юк	юк	юк	әйе	Әйе (70% к.)	
5. Эксплуатация урманнары	әйе	әйе	әйе	да	әйе	Әйе (70% к.)	РФ УК.108 ст

ТАБЛИЦАГА КАРАТА ИСКӘРМӘЛӘР:

Пункт 4.2. (башка МСК) - җимеш бирүне карап тоту максатында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.

“Сайланма санитар кисүләр” графасы - сайлап алуның максималь % күрсәтелде, шул ук вакытта чыршы буенча тулылыкның кимүе 0,5 кадәр рөхсәт ителә; калган токымнар буенча 0,3 кадәр, 4.2 пунктыннан гайре, биредә әлеге күрсәткеч лимитланмый.